

D-uppsats v t 2004
Idéhistoriska institutionen
Södertörns högskola
Handledare: Sten Dahlstedt

En fackla för världen

Herbert Tingsten och Israel

Av Alexander Ekelund

Innehåll

1. Inledning

1.1 <i>Inledning</i>	3
<i>Frågeställningar</i>	4
<i>Framstegstanken</i>	5
<i>Arbetsgång och material</i>	7
<i>Israels grundande</i>	9

2. Undersökning

2.1 <i>Från antisionism till kamp för Israel</i>	11
<i>Herbert Tingsten som antisionist</i>	11
<i>Omvändelse</i>	13
<i>I strid för Israel</i>	16
2.2 <i>Israel och det kalla kriget</i>	19
2.3 <i>Det hotade Israel</i>	23
<i>Den judiska historien</i>	23
<i>En civilisatorisk mission</i>	26
<i>Den framgångsrika demokratin</i>	31
<i>Palestinierna och Israels grundande</i>	31
<i>Historieskrivningen</i>	36
2.4 <i>Framstegets bärare</i>	38
<i>Socialism och liberalism</i>	43
2.5 <i>Israel under Tingstens sista decennium</i>	47
<i>Sexdagarskriget</i>	47
<i>Myten om Israel</i>	51

3. Avslutning

3.1 <i>Sammanfattning och slutdiskussion</i>	55
<i>Israel som framstegets förkroppsligande</i>	56

Käll- och litteraturförteckning	58

1.1 Inledning

Staten Israel kom från 50-talets mitt att inta en position av speciell betydelse i Herbert Tingstens politiska tänkande. Palestina/Israel-frågan var ett av de politiska ämnen där Tingsten kastade sig in med full kraft och stridsvilja, men samtidigt blev denna fråga mer känslomässig än andra politiska kampanjer. Israel blev ett världsligt ideal som i mycket symboliserade det mänskliga framsteget och hoppet om framtiden, Israel blev för Tingsten en "världens blomma".¹ I boken *Det hotade Israel från 1957* skriver Tingsten:

Israel är vår tids stora exempel på vad alla utom ett fåtal besatta sett som en utopi inom några årtionden kan bli verklighet. Den judiska staten är där, och den motsvarar i sin gestaltning planerna och drömmarna. /---/ Högre har vår kultur inte nått i syntes och kraft.²

Det är denna tingstenska bild av Israel som världsligt ideal som är uppsatsens studieobjekt.

En detalj som slagit mig under uppsatsarbetet är hur tydligt kännedom om Tingsten markerar en skiljelinje mellan generationer. För de som är gamla nog att minnas honom visar Tingsten sig ha lämnat ett tydligt avtryck, kanske i form av att den ettriga och pipiga rösten från radio- och TV-debatterna har etsats fast i minnet. För 70- och 80-talister visar sig Tingsten däremot vara fullkomligt okänd, även bland de mest bildade personer.

Det är anmärkningsvärt med tanke på att Herbert Tingsten är en person som intar en speciell ställning i Sveriges moderna historia. 1900-talets främsta publicist är ett epitet han ofta fått bära. Han var onekligen en spännande person, och i sina roller som statsvetare, chefredaktör och författare, var han oerhört produktiv, mångsidig och stridbar.

Historikern Alf W Johansson sammanfattar Tingstens betydelse som följande:

Tingstens insats låg i att han både representerade och förmedlade "tidsandan". Han uttryckte i sin publicistik dominerande stämningar i tiden; han var tidsandans kraftigaste megafon. Han artikulerade på ett utomordentligt intelligent sätt på svensk botten de förhärskande andliga och politiska stämningarna i västvärlden efter det andra världskriget. Att han inte hade "framgång" i sina kampanjer betyder i detta sammanhang mindre. Det var ändå han som ritade upp ramarna för den offentliga diskursen. Med ett anakronistiskt uttryck skulle man kunna säga att han definierade det politiskt korrekta under 40- och 50-talen. Det var inte många områden som lämnades utan en riksläkande kommentar. Läroböcker i historia som inte föll honom i smaken slog han ofelbart ned på.³

När det gäller Palestina-Israel frågan blir det tydligt att Tingsten kommit att utöva en betydande påverkan som sträcker sig fram till nutiden. Mer än bara de direkta kopplingar som finns, som mellan Tingsten och Per Ahlmark, så framträder den liberala tradition av Israelsstöd på många punkter som ekon från Tingstens argumentation. Inte minst stöd för israelisk politik genom åberopandet av Israel som varande "Mellanösterns enda demokrati" kan kopplas till den argumentation som var typisk för Tingsten under 50-talets slut.⁴

Hans insatser som debattör för Israels sak har uppmärksammats av hans politiska efterföljare och det är talande att Tingsten kom att bli den förste hedersledamoten som utsågs av organisationen Samfundet Sverige-Israel. Tingsten hade själv aldrig spelat någon organisatorisk ledande roll men man ville uppmärksamma honom för hans insatser som publicist.⁵

¹ Tingsten, Herbert, "Israel - Det mänskliga landet framför andra", *Judisk krönika*, nr 6-67

² Tingsten, Herbert, *Det hotade Israel*, (Stockholm 1957), s. 175 f

³ Johansson, Alf W, *Herbert Tingsten och det kalla kriget*, (Stockholm 1995), s. 21

⁴ Se exempelvis artikeln "USA:s aktion inför opinionen", *DN*, 17/7-1958

⁵ Kätterström, Örjan, "En kort historik över jubilerande Samfundet Sverige Israel", <http://www.sverige-israel.org/mapp1/historik.html>, 2004-04-09. Bakgrunden till utnämningen enligt uppgift från Örjan Kätterström

Att väga en enskild aktörs betydelse för opinionens och debattens utveckling är givetvis svårt att göra. Det finns inte någon tidigare forskning som gett sig in på detta och det är inte heller min avsikt att göra så i denna uppsats. Om man dock skissmässigt ska säga något om Tingstens ställning för svensk Palestina/Israel-debatt så bör det först konstateras att han närmast helt saknade betydelse under Israels tidiga period, åren 1948-1955, då de svensk-israeliska relationerna normaliserades och generellt en positiv och ofta romantiserad bild av Israel fick fäste i den svenska opinionen: Israel som landet som fick öknen att blomma. Erfarenheterna från Nazitysklands massmord på Europas judar fick stor påverkan på synen på den judiska staten Israel i Sverige menar Henrik Bachner i avhandlingen *Återkomsten – Antisemitism i Sverige efter 1945*. ”Gemensamt för nästan all diskussion som rörde judiska frågor var ett accepterande av tabubeläggningen av antisemitismen, men också bejakande eller ambivalenta referenser till en svensk eller västerländsk skuld i förhållande till judarna”.⁶ I debatten var det dock få som var beredda att föra fram en diskussion om Sveriges eget agerande under andra världskriget och Bachner menar att den utbredda idealiseringen av Israel till viss del kan ses som en slags ersättningsväg för en ovilja att göra upp med ett eget problematiskt förflutet.⁷ Den positiva bilden av Israel kom att förankras i princip samtliga politiska läger. Tingstens upphöjning av Israel som ideal kan i många avseenden tydligt förankras i 50-talets idévärld.

Tingsten trädde in i debatten först i samband med Suezkrisen 1956. Hans insatser kom därigenom främst att handla om att försvara och utveckla bilden av Israel som ideal och föregångsland under krigsskeendena under 50- och 60-talet då de första sprickorna i den israeliska fasaden börjar framträda för den svenska opinionen.

Frågeställningar

Föremålet för den här undersökningen är Herbert Tingstens Israelbild. De tre moment som fokuseras på är:

Först hur Tingsten tar ställning i Palestina/Israel-frågan i den politiska debatten. Hur förhåller han sig till det sionistiska projektet på 40-talet och i vilka avseenden förändras hans politiska linje i frågan under 50- och 60-talet. Hur kan denna förändring förklaras? Hur positionerar sig Tingsten i Palestinakonflikten i förhållande till Sveriges officiella hållning och den svenska debatten i stort? Hur analyserar Tingsten konfliktens historia och hur ser han på den palestinska befolkningens politiska krav och motstånd?

Undersökningens andra fokus är hur Israel konstitueras som världsligt ideal hos Tingsten. Vilken ställning intar Israelbilden i Tingstens tänkande? Avseenden som kommer att behandlas är bland annat hans övergripande världsbild under det kalla kriget, demokratisyn, synen på socialism och liberalism. Vilka element lyfts fram när Israel konstitueras som världsligt ideal? Hur kan detta ideal kopplas till Tingstens framstegstanke? (Sistnämnda frågeställning kommer att beröras mer ingående under efterföljande rubrik)

Slutligen kommer även Israels betydelse för Tingsten på ett personligt plan att behandlas. Tingstens många självreflekterande texter och hans intresse för existentiella tolkningar inbjuder till att anlägga detta perspektiv trots att det finns en del fallgropar i psykologiserande tolkningar. Den fråga som fokuseras på är huruvida det är rimligt att se Israelbilden i ljuset av Tingstens idéer om meningsskapande myter. Är Tingstens Israel rimligt att betrakta som en sorelsk myt?

När det gäller Tingstens mytbegrepp så kommer jag inrikta mig på handlingsaspekten, vilket också är den inriktning Tingsten har i sina texter, snarare än den kunskapsteoretiska

⁶ Bachner, Henrik, *Återkomsten – Antisemitism i Sverige efter 1945*, (Stockholm 1999), s. 130

⁷ Bachner, 1999, s. 130 f

aspekten. När Tingsten behandlar mytbegreppet, exempelvis i sin idéhistoriska betraktelse i artikelserien från 1959, så är de två drag han särskilt betonar i sin analys; myters meningsskapande roll och myter som en tro på tron, en tro av andra graden. Det är också dessa drag som jag kommer att utgå ifrån snarare än att spåra direkta sorelska influenser hos Tingsten.

Att Israel under 50-talet får en central ställning i Tingstens tänkande är ett förhållande som gör ämnet intressant men som samtidigt har blivit ett metodologiskt problem. Israel blir en ingång till nära samtliga stora teoretiska teman hos Tingsten, dels idékritiken, och totalitarism-teorin som är ämnen som avhandlats ingående i tidigare forskning men som ändå Israel blir en spännande ingång till, men även andra teman som Tingstens förhållande till nationalismen och synen på imperialism, Tingstens ställning till rationaliteten och det irrationella, Tingstens influenser från tänkare som Sorel och Barrés, och grundläggande politiska frågeställningar som relationen mellan kollektivism och individualism. Undersökningen blir därför i mina ögon i viss utsträckning famlande i förhållande till de många möjliga vägarna för teoretisk fördjupning. De områden som behandlas uppenbart ofullständigt får ses som utblickar för möjlig framtida forskning. Ett sådant område är Tingstens syn på nationalismen som är ett ämne som förtjänar en akademisk avhandling, inte minst grundat på den stora betydelse han haft för hur nationalism analyserats i Sverige. När det gäller beröringspunkter med Tingstens idékritik och hans politiska föreställningsvärld utifrån totalitarism-analysen har jag i första hand försökt att luta mig mot Bernt Skovdahls avhandling *Tingsten Totalitarismen och ideologierna*.

Framstegstanken

I västvärlden växte framstegstanken fram under 1700- och 1800-talet och kom att nå en ställning som kärnidé i den moderna världsbilden, en politisk överideologi som ersatte äldre mer statiska världsbilder. I boken *Framstegstankens förfall?* av Bernt Skovdahl tas den traditionella definitionen av framstegstanken, så som den formulerades av J. B Bury i början av 1900-talet, upp som tanken om hur ”civilisationen har rört sig, rör sig och kommer att fortsätta att röra sig i en önskvärd riktning”.⁸

Framstegstanken lever inte heller vidare oförändrad under 1900-talet utan problematiseras och förändras till sin form i flera avseenden, inte minst första världskriget blir en viktig brytpunkt. Ett faktum som Skovdahl dock pekar på är hur det i perioden efter andra världskriget går att se att en framstegstanke nära förbunden med vetenskap, teknik och samhällsplanering får starkt genomslag i västvärlden, inte minst i Sverige.⁹ Efter den ödeläggelse som världskriget inneburit inträdde en ekonomisk återhämtning som kom att bibehållas, fram till 70-talets ekonomiska kris, till en lång period av tillväxt i den internationella ekonomin.

I många avseenden var Tingsten en typisk representant för efterkrigstidens återvunna tilltro till framtiden, en tilltro grundad på vetenskaplig rationalism och tekniska landvinningar. Demokratins utveckling stod i fokus hos Tingsten. Han menade att de västerländska staterna hade rest sig ur den demokratins kris som kännetecknade 30-talet. Då demokratierna förr stod vanmäktiga inför tidens stora problem som arbetslösheten och präglades av tvivel och osäkerhet inför de demokratiska värdena så har efterkrigstidens demokratiska stater trätt fram som starka och handlingskraftiga.¹⁰ Tingsten såg en utvecklingslinje hos de demokratiska staterna där de stod i rörelse mot målet, att uppnå den ”lyckade demokratin”. Kännetecknade

⁸ Skovdahl, Bernt, *Framstegstankens förfall?*, (Stockholm 1996), s. 31

⁹ Skovdahl, 1996, s. 135

¹⁰ Tingsten, Herbert, *På krigsstigen*, (Stockholm 1958), s. 110 ff

för denna utveckling är att politikens principiella stridsfrågor blivit mer och mer undanskymda, på ekonomins område visas detta tydligt genom att ”striden mellan åskådningar till stor del förbytts i strider kring konkreta och tekniska detaljer, där konjunkturläget är utgångspunkt”.¹¹ På de viktiga punkterna har det skett en saklig och ideologisk sammansmältning som resulterat i en värdegemenskap, menade Tingsten. Det har skett en utveckling från ”politik till förvaltning, från principer till teknik”.¹² En utveckling som föranledde Tingsten att i en artikelserie 1952 förkunna ideologiernas död. Istället formades samhällsdebatten kring en ”överideologi” vars grundläggande komponenter Tingsten menade var demokrati, försvar och socialreformism.¹³

Tingstens publicistik präglades av en framstegsoptimism. När han vid halvsekelväxlingen 1950 gör en genomgång noterade han på område efter område förändringar som var att se som tydliga framsteg.¹⁴ Såväl sociala, ekonomiska som humanitära framsteg utmärkte utvecklingen, inte minst genom teknikens och vetenskapens landvinningar men kanske främst genom att själva det rationella tänkandet återtagit den ledande ställningen i samhällslivet.

USA var ledargestalten i denna rörelse av framsteg över världen och Tingsten gick så långt som att i stormakten se hopp om en ny upplysningstid. Skovdahl menar i sin avhandling att Tingstens ”upplysning” främst handlar om en slags negation av romantikens idéströmningar, som ”det bästa motgiftet mot – det slags företrädesvis tyska, intellektuella grumligheter, som gick att förknippa med romantiken och Hegel”.¹⁵ Men upplysningen hos Tingsten, menar Skovdahl även kan ses som en vidare kategori som innefattar vad som vanligen brukat karakteriseras som positivism.¹⁶

Om man gör ett senare nedslag i Tingstens texter, från 1959, kan en träffande formulering om efterkrigstidens förutsättningar hämtas:

Förnuftet har, kanske blott provisoriskt, återinsatts på den tron som det besteg under upplysningstiden och 1800-talet. Man kan rent av säga att mänskligheten, trots de motsättningar som kallas ideologiska, aldrig tidigare varit så samlad kring tanken att en av alla önskad framtid av välbefinnande och kunskap kan vinnas med rationella medel.¹⁷

Centralt för Tingstens förhållande till framstegstanken är hans betoning av att mänsklighetens framsteg inte sker av någon naturnödvändighet. Tingsten menade att det fanns ett inslag av historisk determinism hos 1800-talets framstegstänkare, hos Comte såväl som Marx, som var oförenligt med en vetenskaplig världsbild. Sådana perspektiv blir hos Tingsten en metafysisk kvarleva. Skovdahl placerar i boken *Framstegstankens förfall* in Tingsten i en tradition av ”villkorlig framstegstanke”, ett synsätt som blev vanligare hos 1900-talets tänkare än vad det varit under 1800-talet, då man ofta mer oreflekterat tog mänsklighetens fortsatta framsteg för givna. För att framstegsutvecklingen ska kunna ske måste olika villkor uppfyllas, hos Tingsten handlar det bland annat om demokratin och vetenskapens ställning, men om detta inte sker riskerar utvecklingen att slå om till försämringar och nedgång.¹⁸

Lika starkt som den automatiska framstegstron fördömdes bejakades det möjliga framsteget. I sin uppsats ”Framstegstanken i politiken” från 1941, som tas upp av Skovdahl, skriver Tingsten att dagens framstegstanke bär avgörande likheter med de historiska

¹¹ Tingsten, 1958, s. 102

¹² Tingsten, 1958, s. 104

¹³ Skovdahl, Bernt, *Tingsten totalitarismen och ideologierna*, (Stockholm 1992), s. 408

¹⁴ Johansson, 1995, s. 308

¹⁵ Skovdahl, 1992, s. 376

¹⁶ Skovdahl, 1992, s. 376

¹⁷ DN, 4/6-1959

¹⁸ Skovdahl, 1996, s. 71 ff

framstegstänkandet genom att man förenas i ”tron på mänsklighetens förmåga till utveckling mot ett tillstånd som anses högre”.¹⁹

Hur Tingstens syn på framsteget hänger samman med hans Israelbild blir en central frågeställning för denna uppsats. Kan Israel ses som en konkret manifestation av framsteget och likt USA ”en framstegets bärare”, och vilken form tar då framsteget i Israels skepnad?

Arbetsgång och material

Det har skrivits relativt mycket om Herbert Tingsten och hans ställning i den svenska politiska och vetenskapliga debatten har berörts utifrån olika utgångspunkter. När det gäller skildringar av mer personlig karaktär så finns givetvis Tingstens egna omfattande memoarverk *Mitt liv*, i fyra delar, där han gör ambitiösa försök till självreflexion. Efter Tingstens död skrev också den nära vännen Ingmar Hedenius en slags biografi; *Herbert Tingsten – Människan och demokraten*. Jag har kommit att använda memoarsviten i relativt stor utsträckning och det är givetvis inte oproblematiskt ur källkritisk synpunkt. En fördel är att min huvudsakliga undersökningsperiod ligger relativt nära tiden för memoarförfattandet, även om det ändå innebär ett tidsavstånd på omkring fem år. Ett mer betydande problem är att Tingsten i stor utsträckning har ett intresse av att skildra de politiska skeendena på ett tillrättalagt sätt. I passager om Tingstens förändrade perspektiv i synen på Israel har jag kunnat stödja mig på kompletterande källor men i beskrivningen av ATP-debatten och Tingstens existentiella reflexioner har jag i högre grad kommit att luta mig mot memoarverket.

När det gäller akademiska avhandlingar och annan forskning så blir Bernt Skovdahls idéhistoriska avhandling från 1992 *Tingsten, Totalitarismen och ideologierna*, som tidigare nämnts, en viktig tillgång. Tingstens idékritik har även behandlats i en avhandling i teologi, *Ideologiernas och religionens död* av Johan Lundborg. I avhandlingen *Samtal om demokrati* av statsvetaren Bengt-Ove Boströms analyseras Tingstens demokratibegrepp. Boken *Herbert Tingsten och det kalla kriget* där historikern Alf W Johansson tar upp Tingstens politiska kampanjer som chefredaktör för Dagens nyheter under perioden 1946-1952, har varit en för uppsatsen viktig tillgång.

Det finns ingen forskning som på ett direkt sätt fokuserar på Tingstens Israelbild men de flesta tingstenska teman tenderar ändå att vid någon punkt snudda vid Israel. Från 50-talet och framåt blir Israel en centralpunkt i Tingstens idévärld med förgreningar in i många av de viktigaste politiska, filosofiska, moraliska frågor han intresserar sig för. Detta avspeglar sig i Tingsten-forskningen. Alf W Johansson framhäver exempelvis i en kort passage Israels stora betydelse för Tingsten. När Johan Lundborgs i sin tur analyserar Tingstens religionskritik så får Israel även i det sammanhanget en betydelsefull roll.

Om man vänder perspektivet och istället ser på vilken betydelse Tingsten ges i verk som tar upp den svenska Palestina/Israel-debatten, så finns två viktiga likheter; de flesta skribenterna betonar Tingstens betydelse – i regel som den mest betydelsefulla, och det saknas studier med den specifika inriktningen.²⁰ De verk som jag främst utgått från bland den forskning som behandlar den svenska debatten är dels Ulf Bjerelds avhandling i statsvetenskap *Svensk mellanösternpolitik*, som är en studie av Sveriges ställningstaganden i konflikterna i Mellanöstern mellan 1947-1985. I strävan att placera in Tingstens kampanjer i en kontext så har jag bland annat kunnat ställa dem i relation till Bjerelds studie av Sveriges officiella hållning. Till viss utsträckning behandlar Bjereld även den svenska opinionen, men detta perspektiv är tyvärr främst begränsat till perioden efter 1967. Ett av få verk som tagit

¹⁹ Skovdahl, 1996, s. 77

²⁰ Se exempelvis Bachner, s. 90 f eller Wirten

upp debatten på 40- och 50-talet är Henrik Bachners avhandling om antisemitismen i Sverige, och dess empiriska studier har kunnat komplettera Bjerelds. En ytterligare bok som bör nämnas är författaren Per Wirtens *Berättelserna* som behandlar Mellanösterns historia efter kolonialismen. Wirten studerar i boken bland annat svenska skildringar av Palestina ur ett kolonialt perspektiv.

Då det saknas mer omfattande undersökningar av vad Tingsten skrivit i Palestina/Israel-frågan så finns det ett tomrum som denna uppsats hoppas kunna fylla. Då detta ämne analyserats i tidigare forskning har slutsatser dragits utifrån ett relativt begränsat material. Förhoppningsvis kan den här studien komplettera eller utveckla de slutsatser och antaganden om Tingstens Israelbild som förts fram i annan forskning.

De källmaterial som uppsatsen bygger på är Tingstens skrifter; tidningsartiklar och böcker, från perioden 1946-1973. Genomgången av artiklarna har möjliggjorts genom att utgå från den pressklippssamling som finns vid Kungliga biblioteket (troligen sammanställd av Tingsten själv och hustrun Gerd). Tingsten var en oerhört produktiv skribent, under perioden som chefredaktör skrev han upp emot 250 artiklar om året, och utan sammanställningen skulle många artiklar svårigen kunnat hittas. Då den större delen av de artiklar jag läst är ledare, och därmed inte undertecknade, så skulle inte undersökningen kunna ha genomförts utan att använda pressklippssamlingen. Visserligen föreligger risken att sammanställningen inte är komplett, men enligt min bedömning så finns inga uppenbara motiv för att artiklar skulle ha undanhållits. Av samlingens omfattning att döma så bör de flesta artiklar ingå och i de fall jag hittat andra referenser till artiklar har dessa också återfunnits i samlingen.

När det gäller Palestina/Israel-frågan så har jag funnit ett hundratal artiklar som berör för min undersökning relevanta frågor. När det gäller Tingstens böcker så blir huvudkällorna de båda utgåvorna av *Det hotade Israel*, från 1957 och 1967, men Israelfrågan berörs även i någon omfattning i flertal andra böcker. En källtyp som jag, av tidsskäl, inte inkluderat är radio och TV-material.

Den arbetsmetod som använts är textanalys av Tingstens publicistik under perioden för undersökningen utifrån tidigare nämnda frågeställningar och teoretiska perspektiv.

Då jag intresserar mig för förändringar i Tingstens synsätt över tiden har uppsatsens framställning kommit att bli en slags förening av ett kronologiskt och ett tematiskt framställningssätt. Undersökningen är kronologiskt upplagd men en större del, kapitel 2.2-2.5, behandlar tematiskt olika aspekter av Tingstens texter från 50-talet.

Inledningens avslutande del är en kort historik över Palestinakonflikten som bakgrund för Tingstens ställningstaganden vid 40-talets mitt. Historiken utgår i huvudsak från Walid Khalidis bok *Palestine Reborn* samt historikern Albert Houranis verk *De arabiska folkens historia*.

Undersökningens första del 2.1 "Från antisionism till kamp för Israel" behandlar utvecklingen, som titeln antyder, i Tingstens syn på Palestina/Israel-frågan under åren 1946 och 1956. Kapitel 2.2 är en redogörelse för och analys av Tingstens engagemang under Suezkrisens skeenden 1956 utifrån Tingstens övergripande perspektiv på det kalla kriget. Kapitel 2.3 behandlar olika teman i Tingstens framställning av Israel och Mellanösternskonflikten i *Det hotade Israel* och tidningsartiklar under 50-talets slut. I kapitel 2.4 ställs Tingstens idealisering av Israel i jämförelse med bilden av USA. I den sista delen av undersökningen, 2.5, behandlas Tingstens texter under 60-talet och frågeställningar utifrån relationen mellan mytbegreppet och Israel.

I avslutningen sammanfattas undersökningens slutsatser och en slutdiskussion förs kring Israel som framstegets förkroppsligande.

Israels grundande

40-talets andra hälft blev den period då Palestinas öde ställdes inför ett avgörande. Den konflikt som funnits överskuggande i regionen sedan sekelskiftet nådde sitt kritiska skede. En tidig nyckelpunkt i konfliktens historia är året 1897 då den sionistiska världsorganisationen enas kring ett program för etablerandet av en judisk stat i Palestina, en strävan som visserligen funnits levande inom den sionistiska rörelsen betydligt längre än så.²¹

I och med det Ottomanska rikets fall efter nederlaget i första världskriget trädde kolonialmakterna Storbritannien och Frankrike in som de nya herrarna i Mellanöstern.

Den mest avgörande händelsen blev Balfourdeklarationen från 1917 då den sionistiska rörelsen vann det stormaktsstöd som man i många kampanjer under 1800-talet sökt efter. Storbritannien ställde sig i och med deklarationen bakom upprättandet av ett judiskt nationellt hem i Palestina.²² Deklarationen blev en grundsten i den brittiska mandatpolitiken även om det offentligt betonades att administrationens mål var att tillgodose såväl de arabiska aspirationerna på självstyrelse som de den sionistiska rörelsens mål. Först femton år senare började man från brittisk sida, i och med 1937 års undersökning av British Royal Commission, offentligt betona det problematiska i försöken att förena dessa båda strävanden.²³

Även om den judiska befolkningsgruppen vid tiden efter första världskriget endast utgjorde 9-10 procent av den totala befolkningen och ägde omkring 2 procent av marken så blev deklarationen en avgörande nyckelpunkt för Palestinas framtid. Genom invandring och ekonomiska satsningar skulle den rådande relationen mellan landets befolkningsgrupper steg för steg komma att ändras. Hur den brittiska administrationen skulle hantera den judiska invandringen blev en avgörande politisk fråga såväl genom palestinskt motstånd som krav från den sionistiska rörelsen. I de nedslag som senare kommer att göras i den svenska debatten på 40-talet återkommer just denna diskussion. Under 30-talets första hälft började den judiska gruppens inflytande tydligt att bli ett reellt hot mot palestinska nationella intressen, bland annat genom den stora invandringsvåg under 1932-1935 då 144 000 personer reste till landet. Jordinnehaven var fortfarande inte betydande, omkring 5 procent, men förvärvandet av marker skedde snarare i form av en kvalitativ än kvantitativ satsning; det var de bördigaste slätterna, bland annat i övre Jordandalen och runt Haifa och Jaffa som förvärvades.²⁴

Den arabiska befolkningen fick inget genomslag för de politiska krav man riktade till den brittiska administrationen, idéer om att genomföra en demokratisk reform utifrån principen en man en röst var aldrig en aktuell väg för Storbritannien. I två faser 1936-37 och 1937-1939 skedde ett stort arabiskt uppror, en av de mest omfattande utmaningarna mot Storbritannien som kolonialmakt under 1900-talets första hälft. Ett brittiskt förslag om delning av landet 1937, där den judiska sidan skulle utgöra omkring 40 procent, hjälpte bara att elda upproret – delning och folkomflyttning av arabiska grupper sågs som en orimlighet. Upproret slogs dock slutligen ner, och det kraftfullt - förutom de många tusentals döda fick nederlaget även konsekvenserna att det palestinska politiska ledarskapet splittrades och den arabiska befolkningen avväpnades.²⁵

Inom den sionistiska rörelsen hade man varit splittrad i förhållande till idéer om en delning av landet men det officiella ledarskapet i Chaim Weizmann och David Ben-Gurion

²¹ Khalidi, Whalid, *Palestine reborn*, (London 1992), s. 17

²² Hourani, Albert, *De arabiska folkens historia*, (Lund 1992), s. 361

²³ Khalidi, 1992, s. 29 f

²⁴ Khalidi, 1992, s. 31 f

²⁵ Khalidi, 1992, s. 34 f

såg förslagen som en stor möjlighet, inte minst för att kunna uppvisa det sionistiska projektets framgång för tvivlande judiska grupper utanför Palestina.²⁶

Andra världskriget blev en slags avspänning i de politiska striderna om Palestinas framtid och judisk immigration omöjliggjordes under perioden. Frågan om invandringen kom dock att aktualiseras vid krigsslutet, då judeförföljelserna i Europa skapat ett kritiskt läge för många judar. En betydande förändring i efterkrigstiden var att USA steg för steg kom att få ökat inflytande över politiken i regionen.²⁷

Den sionistiska rörelsen kom att flytta fram sina positioner på det militära området, med bas i den judiska brigad som utbildats och opererat på brittisk sida under kriget formerades judiska paramilitära organisationer, Hagana, Irgun, Lehti, av betydande styrka i Palestina.²⁸

Även FN kom att lägga fram en plan för delning av landet. Planen godtogs av generalförsamlingen med aktivt stöd från såväl USA som Sovjetunionen. Dess villkor var fördelaktigare för den judiska sidan än 1937 års plan och i likhet med det tidigare förslaget kom det att förkastas av den palestinska sidan.²⁹ I likhet med tidigare förslag och utredningar som genomförts stod även denna plan utan praktiska möjligheter att verkställas.

Storbritannien stod villrådig inför situationen, man hade betydande militära resurser men var ovillig att framtvunga en politisk lösning utan godkännande från de två folkgrupperna. 1947 beslutade man sig slutligen för att dra sig tillbaka från landet vid en utsatt tidpunkt; 14 maj 1948.³⁰

Det brittiska beslutet om reträtt skapade ett maktvakuum i regionen och beredde vägen för en militär maktkamp mellan landets folkgrupper. Styrkeförhållandena i Palestina var dock överväldigande till den judiska sidans fördel. Det enda betydande hot som stod i vägen för den sionistiska rörelsens ambitioner var risken för ett ingripande från de omgivande arabiska länderna, vilket kunde bli möjligt när väl Storbritannien slutgiltigt dragit sig tillbaka – men inte innan dess. Perioden mellan november 1947 och maj 1948 blev den tid då grunderna för Israel skulle läggas. Den tiden präglades av eskalerande strider mellan judar och araber men också strider mot den brittiska administrationen. Den sionistiska rörelsen kunde flytta fram sin positioner på flera fronter; dels genom övertagande av landområden, genom att överta administrationen i de områden britterna lämnade i takt med sitt stegvisa tillbakadragande och genom att ytterligare stärka sina militära och strategiska förutsättningar. Den arabiska sidan stod dock relativt länge emot i kampen om landområdena, men under kampanjerna i april 1948 började ett närmast paniskt tillstånd att skapas: I städerna Jaffa, Haifa, Acre och i en rad byar flydde den arabiska befolkningen i stor skala.³¹

Den 14:e maj 1948 förklarade sig det judiska samfundet självständigt som staten Israel. Som svar på det rycker egyptiska, jordanska, irakiska, syriska, och libanesiska styrkor in i landet. I de följande striderna mellan israeliska och arabiska styrkor kunde Israel, efter fyra kampanjer avbrutna av eldupphör, ockupera större delen av Palestina – omkring 75 procent av landet.³² De arabiska staterna hade lidit ett stort nederlag. För den palestinska befolkningen fick åren 1947-1949 förkrossande konsekvenser; över 700 000 människor hade drivits att lämna sina hem och tvingats bli flyktingar. Det som för israelerna var ”befrielsekriget” har för palestinierna gått till historien som ”al-naqba”, den stora katastrofen.

²⁶ Khalidi, 1992, s. 36 f

²⁷ Hourani, 1992, s. 407 ff

²⁸ Khalidi, 1992, 1992, s. 56 ff

²⁹ Hourani, 1992, s. 408,

Det mest anmärkningsvärda med FN:s delningsplan är hur Negevöknen, som nära helt saknade judiska områden, inkluderas till den judiska delen. Khalidi, 1992, s. 62

³⁰ Hourani, 1992, s. 408

³¹ Khalidi, 1992, s. 68 ff

³² Hourani, 1992, s. 408 f

2.1 Från antisionism till kamp för Israel

Herbert Tingsten som antisionist

Som tidigare nämnts var det under 50-talets senare hälft som Tingsten engagerade sig i och tog strid i Palestina/Israelfrågan. Han genomgick en succesiv politisk förändring och i å med suezkrisen 1956 framträdde han i ny skepnad, med ett brinnande engagemang för det ”hotade Israel”.

Herbert Tingsten var under 40-talet uttalad antisionist. Det var inte någon speciellt ovanlig position utan samma uppfattning delades bland annat av många judiska intellektuella i Sverige, exempelvis delar av Bonnierfamiljen. Judarnas väg till emancipation ansåg Tingsten vara assimilationen. Att skapa en judisk stat i Palestina var ur ekonomisk synpunkt ett hopplöst företag och vidare ur moralisk synvinkel högst tvivelaktigt. Att göra anspråk på landet med hänvisning till förhållandena för två tusen år sedan ansåg han vara principiellt orimligt.³³

Tingsten skriver inte om Israel i någon större utsträckning fram till det att Suezkrisen aktualiserar konflikten i Mellanöstern i den svenska debatten. Såväl rapporteringen från regionen som formuleringen av tidningens politiska linje i synen på 40-talets krig och Israels grundande sköttes av andra i DN:s redaktion. När Tingsten i sina memoarer gör ett försök att förklara sitt bristande engagemang i denna fråga tar han som främsta förklaring upp att han vid den tiden varit uppslukad av den svenska utrikespolitiska debatten, av kampanjen för NATO-anslutning samt av valstriden 1948. Därmed kom flera de viktiga internationella frågor att försummas från Tingstens sida och istället blev det Ulf Brandell som fick ta ansvaret för tidningens bevakning. Han antyder dock vidare att även mer psykologiska faktorer spelade in när det gällde Israel; han kunde inte fullt ut engagera i frågan då han präglades av motstridiga uppfattningar och intressen i frågan.³⁴

Ett intressant undantag från Tingstens frånvaro i debatten är ett replikskifte med Hugo Valentin som han drogs in i 1946. I en insändare förde Valentin fram invändningar mot hur Tingsten skildrat konflikten i en artikel.

I huvudledare ”England, judarna och Palestina” i juli 1946 hade Tingsten kommenterat det rådande läget i Palestina. Situationen har nära trappats upp till öppen konflikt mellan judiska organisationer och den brittiska myndigheten sedan de ökade judiska terroraktionerna besvarats med att tusentals personer fängslats, skriver Tingsten. Han beskriver konflikten som djupt tragisk då det är en strid mellan ”folkgrupper med i huvudsak samma levnadsregler och samma demokratiskt-humanitära ideal”.³⁵ Men i fråga om de judiska organisationernas anklagelser mot britterna för att bryta mot åtagandena i Balfourdeklarationen, då invandringen till kolonin begränsats, ställer sig Tingsten på Englands sida och menar att man aldrig förbundit sig till att möjliggöra en obegränsad judisk immigration till Palestina eller för den delen tilldelat Jewish Agency rätt till medbestämmande i migrationsfrågor. Några brott mot deklARATIONER eller mandatbestämmelserna har alltså inte skett från britternas sida. Tingstens huvudståndpunkt är att hävda att den brittiska uppslutningen bakom upprättandet av ett judiskt nationalhem i Palestina alltid hängt samman med att det kan ske utan att rättigheterna hos de andra befolkningsgrupperna i Palestina kränks. Tingsten poängterar vidare att det var tack vare engelska soldater och diplomater som det judiska samhället i Palestina kunnat

³³ Tingsten, Herbert, *Mitt liv - Tidningen 1946--52*, (Stockholm 1971), s. 148 f

³⁴ Tingsten, 1971, *Mitt liv - Tidningen 1946--52*, s. 148 f, 47 f

³⁵ DN, 03/07-46

uppstå och utvecklas. Han dömer ut beskyllningar mot engelsmännen som ohållbara, och riktar kritik mot en artikel av professor Ehrenpreis i DN samma dag där denne hävdar att brott begåtts mot Balfourdeklarationen.³⁶

Mer notervärt än Tingstens ställningstagande för den brittiska sidan gentemot den sionistiska rörelsen, vilket jag skulle bedöma som ett väl utbrett synsätt i svensk debatt vid denna tidpunkt, är hans skildring av det sionistiska projektets grundläggande problematik. Tingsten har svårt att se hur en lösning ska kunna nås för hur de båda befolkningsgrupperna, judar och araber, ska kunna leva tillsammans. Båda grupperna skulle var för sig enligt brittisk praxis kunna göra legitimt anspråk på självstyrelse, men på grund av risken för väpnad konflikt är briterna tvingade att upprätthålla ett auktoritärt styrelseskick. Tingsten menar att det är svårt att moraliskt rättfärdiga anspråket på att göra Palestina till en judisk stat. Att fördela landområden efter historisk rätt, utifrån att judarna ägt landet för två tusen år sedan, menar han vara orimligt. Det i realiteten rimligaste skälet att stödja den sionistiska rörelsens anspråk är att se det som en kompensation för de lidanden judarna utsatts för, skriver Tingsten. Men för att tillfredsställa de judiska kraven måste araberna drivas ut ur Palestina, och hur kan man begära något sådant av England, frågar Tingsten retoriskt. Artikelns avslutas med en plädering för att sionismen inte i sig kan lösa det judiska problemet utan att assimilation är ofrånkomligt. Det främsta världens länder kan göra för judarna är att föra en generös invandringspolitik och bekämpa antisemitismen.³⁷

En vecka senare möter Tingsten mothugg. Docent Hugo Valentin, en av de mest betydelsefulla representanterna för den sionistiska rörelsen i Sverige, vänder sig i ett inlägg i DN mot Tingstens analys. Valentin var historiker vid Uppsala universitet och hans socialhistoriska forskning om 1700-talet, hans kartläggning av Nazitysklands brott mot Europas judar, och inte minst hans omfattande verk om judarnas historia i Sverige rönt stort erkännande såväl i Sverige som internationellt.³⁸ Debatten var således inte av oansenlig betydelse.

I replikskiftet med Valentin åskådliggörs ytterligare aspekter av Tingstens ställningstagande till det sionistiska projektet, ställningstaganden som utgör en skarp kontrast till den linje han kom att strida för under den senare delen av sitt liv. Tingsten och Valentin är oense i synen på de rådande sakförhållandena i Palestina, som hur judarnas situation i landet ser ut, om huruvida briternas agerande är förenligt med tidigare utfästelser man givit till judarna, och deras tolkningar av bland annat mandatbestämmelserna, den engelska regeringens utredning från 1939 och det brittiska arbetarpartiets linje i frågan skiljer sig radikalt åt.

Valentin argumenterar utifrån ett sionistiskt perspektiv, och för honom har briterna stått för ett stort svek: ”Det judiska folket hade i sin svåraste stund övergivits av sina bästa vänner”³⁹. För Valentin har idén om assimilation som lösning på judarnas problem slutgiltigt slagits sönder i och med andra världskrigets förföljelser. Utvandringen till Palestina är det enda hoppet för många judar av världens judar. När det gäller arabernas motvilja mot de judiska anspråken argumenterar Valentin för att Palestina inte är av någon ”livsavgörande” betydelse för araberna på samma sätt som det är det för judarna.

Palestina är blott ett obetydligt hack i den väldiga, oerhört underbefolkade, oerhört utvecklingsmöjliga värld som det första världskrigets segermakter skänkte araberna /---/ Nu har de en ställning i världen som få andra folk, ”the godchildren of modern history, born with a silver spoon in their mouth”⁴⁰

³⁶ DN, 03/07-46

³⁷ DN 03/07-46

³⁸ Runblom, Harald, *Om Hugo Valentin*, www.multietn.uu.se/pdf/2RunblomME28.pdf, 2004-04-09; Nationalencyklopedin, Nittonde bandet, s. 199, (Höganäs 1996)

³⁹ DN, 10/07-46

⁴⁰ DN, 10/07-46

Judarna å andra sidan är ett hemlöst folk.

Tingsten svarar att araberna inte kan klandras för att de motsätter sig en judisk immigration som på sikt skulle leda till befolkningsmajoritet i Palestina, inte heller bör britterna klandras för att de tar hänsyn till dessa arabiska krav. Valentins resonemang om att den arabiska befolkningen borde acceptera detta på grund av att det redan finns flera arabiska stater och att judarna genomlevt svåra lidanden ser Tingsten som orimligt. Han liknar det vid den situation som skulle uppstå om judarna i stället vände sig till svenskarna med ett krav på en tredjedel av landet. Den sionistiska rörelsen skulle kunna kräva att få upprätta en judisk stat under framhållande att de skandinaviska folken redan hade stora utrymmen, att Sverige var underbefolkat och att judarna varit illa behandlade i Mellaneuropa. Vad skulle vi svenskar säga om detta frågar Tingsten och tillägger att det är tillräckligt att uppställa frågan för att besvara den.⁴¹

Herbert Tingsten underkänner Valentins principiella argumentation och kritiserar honom vidare för att ”även från sina utgångspunkter” göra sig skyldig till överdrifter och ohållbara utfall mot England.⁴² Att man resonerar på detta sätt inom sionistiska kretsar menar Tingsten vara en mycket oroande tendens och han framhåller att det finns många som går betydligt längre i den riktningen än Valentin. Han tar upp tidningen *Judisk Krönika* som han menar präglas av rena hetsartiklar mot England. ”Det må tillåtas en person som djupt avskyr antisemitismen att påpeka att judarna genom att använda dylika metoder skadar sin egen sak”, skriver Tingsten.⁴³

Omvändelse

Under åren efter Israels grundande 1948 kom Tingsten att förändras i sin syn på Palestinafrågan. Han lämnar den uttalat antisionistiska position han tidigare intagit bakom sig. Varken under krigsåren kring 48 eller under 50-talets första hälft är dock Tingsten aktiv som debattör i Palestina-Israel frågan; han driver inte någon linje från ledarplats i DN och berör knappt frågan alls i sina övriga artiklar, förutom vid få enstaka tillfällen som kommer att behandlas senare.

Enligt Tingstens egen beskrivning i memoarerna, så kom han efter 1948 att bli sionist i en slags pragmatisk mening. När Israel konsoliderats som statsbildning och arabstaterna besegrats började han hoppas på att denna nya stat skulle överleva. Men vid den tiden var han dock fortfarande inte beredd att på rationella grunder godtaga sionismens program.⁴⁴

Men denna förhoppning om Israels överlevnad kom såsmåningom att stegras till ren hänförelse. Han benämner själv sin ändrade uppfattning som en omvändelse. Den influens som Tingsten själv framhäver mer än något annat är Chaim Weizmann, som var en av den sionistiska rörelsens förgrundsfigurer och Israels förste president. Tingsten läste Weizmanns självbiografi *Trial and error*, 1949, och han framhäver vid ett flertal tillfällen dess betydelse för hans framväxande engagemang för Israel. I sina memoarer skriver han att det var en av tjugo böcker som han läste med en verklig glöd under tiden som chefredaktör på DN.⁴⁵

Den poäng som framträder tydligast i Tingstens anmälan av boken är fascinationen för den idealism som avspeglas i Weizmanns livsgärning: ”Det är en märklig och nobel människa

⁴¹ DN, 10/07-46

⁴² DN, 10/07-46

⁴³ DN, 10/07-46

⁴⁴ Tingsten, 1971, *Mitt liv - Tidningen 1946--52*, s. 149

⁴⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv - Tidningen 1946--52*, s. 149

som talar fritt. Han kan göra det därför att han helt är identifierad med en idé, sionismens idé”.⁴⁶

Weizmann var genom hela sitt liv en drivkraft inom den sionistiska rörelsen och utmärkte sig bland annat genom den avgörande roll han hade i Balfourdeklarationens tillkomst. Weizmann representerade den östeuropeiska och rysk-judiska delen av den sionistiska rörelsen som i många frågor stod emot de västeuropeiska ledande kretsarna. Denna motsatsställning menade Weizmann handlade om den mellan en folklig sionism och de ledande kretsarnas, vars främsta representant var Teodor Herzl, aristokratiska perspektiv. Weizmann såg sionismen som en organisk kraft som fanns inom judendomen och vände sig mot tendenser inom rörelsen att göra sionismen till blott ett filantropiskt projekt.⁴⁷

Tingsten tar till sig detta perspektiv och han skriver i sin recension att sionismen för Weizmann var mer än en teoretisk förkunnelse som han tog till sig, utan det var något som alltid funnits ”naturligt” hos honom. När Herzls verk om sionismen publicerades 1896 gladdes Weizmann, inte för att det gav honom en ny insikt utan för att det bekräftade vad han själv alltid sett som självfallet och ofrånkomligt, skriver Tingsten.⁴⁸

Denna konkreta och starka tro, som i en lysande intelligens funnit ett redskap, /.../ har varit en av sionismens stora kraftkällor. För en svensk är det naturligt att gång efter annan tänka på Branting; man finner hos Weizmann samma naivitet, samma oanfrätta hängivenhet i förening med den förmåga att vädja och övertyga på ett ”lägre” plan som kallas politisk klokhet. Man finner också samma reservationsfria humanism.⁴⁹

Med impulser från Weizmann förvandlades sionismen för Tingsten, från att ha setts som moraliskt svårförsvärligt projekt och som ett hinder för judarnas assimilation, till en lidelsefull kamp för en idé, en idé som genomsyrade hela det judiska folket.

Denna ändrade uppfattning både till viss del bekräftas och motsägs i två ytterligare ordväxlingar mellan Tingsten och Valentin som dyker upp i DN under 1950 och 1952. I dessa artiklar står visserligen inte Tingsten och Valentin i polemik på samma sätt som de gjorde i debatten 1946, men Tingsten håller fast vid flera av huvudpunkterna i den kritik han tidigare framfört. När Tingsten recenserar Valentins skrift *Zionismen som dröm och verklighet* menar han sig i stora drag vara positiv; han berömmar författarens stora sakkunskaper och beskriver skriften som en förträfflig orientering i ämnet. Men han tar även denna gång upp invändningar; han vänder sig emot tolkningen av Balfourdeklarationen och kritiserar Valentin för att föra fram ett alltför ensidigt perspektiv. Skriften skulle ha vunnit på att även spegla konflikten om sionismen bland judarna själva och ta upp de kritiska argument som finns, skriver Tingsten.⁵⁰ I en efterföljande replikväxling upprepas de bägges olika uppfattningar på dessa punkter.⁵¹

I en artikel i DN 1952 skriver Valentin om de palestinska flyktingarna och driver där tesen att den enda möjliga lösningen på problemet är att flyktingarna omflyttas till andra länder i arabvärlden. Valentin anser att det är de arabiska staterna som bär ansvar för flyktingproblemets uppkomst och att det också är de som, genom sin hetspropaganda, ligger bakom flyktingarnas starka vilja att återvända till sitt hemland.⁵² I likhet med de tidigare införda artiklarna i ämnet efterföljs denna av en replik av Tingsten, som inleds med ett instämmande:

⁴⁶ DN, 17/04-49

⁴⁷ Weizmann, Chaim, *Ett liv i kamp för Israel*, (Stockholm 1951), s.

⁴⁸ DN, 17/04-49

⁴⁹ DN, 17/04-49

⁵⁰ DN, 18/02-50

⁵¹ DN, 21/02-50

⁵² DN, 21/11-52

Självfallet är jag och väl de flesta svenskar i det väsentliga ense med professor Valentin; vi delar hans förhoppningar om att den nya staten skall stabiliseras och att det judisk- arabiska problemet skall kunna lösas genom en folkförflyttning av den art som antydes i hr Valentins gårdagsartikel.⁵³

Tyngdpunkten i Tingstens svar ligger dock, inledningen till trots, i ett skarpt angrepp mot Valentins uppfattning om de arabiska flyktingarnas situation. Tingsten ser det som särskilt märkligt att man från sionistiskt håll föreställer sig att arabernas vilja att återvända till sitt hemland är något konstruerat av hetspropaganda. Just en sådan vilja har drivit judarna i 2000 år och de borde därför ha förståelse för arabernas situation, förståelse för att de inte hur som helst accepterar att flyttas omkring mellan olika länder i arabvärlden. Tingsten avslutar repliken med ett hårt angrepp på den sionistiska rörelsen:

I den allmänna attityd som många sionister intar i dessa frågor kan jag inte undgå att finna något av den gammaldags imperialism som varit ett ideologiskt stöd för kolonialpolitiken, ja rent av något av den lära om livsrummet som Hitler återopade vid expansionen mot öster.⁵⁴

Tingstens svar är tydligt svårtolkat eller rent av motstridigt. Samtidigt som han instämmer med Valentin i att flyktingfrågan bör lösas genom folkomflyttning, vilket i sammanhanget innebär att de palestinska flyktingarna ska inkorporeras i de närliggande arabiska länderna, så angriper han starkt det sätt på vilket Valentin argumenterat för sin linje. Tingsten accepterar Valentins slutsatser men han för inte fram något alternativ till argumentationen. Det är överhuvudtaget svårt att föreställa vad Tingsten skulle kunna tänkas anföra för andra argument än just arabstaternas skuld. Det bör möjligen tolkas som att Tingsten i första hand vill problematisera genomförandet av denna folkomflyttning och han upprörs över vad han ser som ett förenklat och föraktfullt synsätt inom det sionistiska lägret. Han går dessutom så långt som att i sin artikel jämföra sionistiska synsätt med nazism.

Kanske vittnar denna debatt om den dubbelhet som Tingsten beskrivit präglat honom under denna period men även prestigeskäl kan tänkas ha haft en viss betydelse. Tingsten var knappast känd som den som vek ned sig i debatterna och med den polemiska karaktär som debatterna med Valentin fick så var Tingsten nog pressad att åtminstone i viss grad hålla fast vid de ståndpunkter han tidigare intagit. Det är också anmärkningsvärt att denna replik, trots Tingstens utmanande avslutning, inte bemöttes med ytterligare inlägg från Valentins sida.

Tingstens utveckling i synen på Israel från 40- till 60-talet kan faktiskt i stora drag ses som ett slags uppslutning till den linje Valentin stod för, ett stegvis närmande till de uppfattningar han först positionerade sig emot.

När Tingsten i senare sammanhang pratar om Valentin så framhåller han dennes stora betydelse. Han berömmar Valentin för sina insatser som sionismens och överhuvudtaget judendomens språkrör i Sverige.⁵⁵ Valentins olika verk om antisemitism, judiska folkets historia och om sionismen var också viktiga källor för Tingsten när han själv skrev i ämnet.⁵⁶

I strid för Israel

Efter att under 50-talets första hälft ha stått vid sidan av Palestinadebatten blev Suezkrisen en slags väckarklocka för Tingsten. Händelseutvecklingen 1956 fick honom att nu träda fram

⁵³ DN, 22/11-52

⁵⁴ DN, 22/11-52

⁵⁵ DN, 08/05-63

⁵⁶ Se Tingsten, Herbert, *Det hotade Israel*, (Stockholm 1957), s. 177

som en av de ledande försvararna av Israel i Sverige. Denna vändning var inte utan viss dramatik.

Vid 50-talets mitt hade de flesta arabiska länder som tidigare lytt under europeiskt kolonialt styre uppnått formell självständighet. Storbritannien som varit den främsta stormakten i regionen fick steg för steg se sitt inflytande avklinga; det började stå klart att man spelat ut sin roll som väktare av västvärldens intressen i Mellanöstern. Samtidigt började USA vinna inflytande i regionen, framförallt ekonomiskt, bland annat genom sina investeringar i de saudiarabiska oljefälten.⁵⁷

Den brittiska makten i regionen hade länge varit grundad utifrån en stark militär närvaro i Egypten, men efter andra världskrigets slut började det brittiska inflytandet i landet ifrågasättas i allt högre utsträckning. Efter en rad förhandlingar gick Storbritannien med på att dra tillbaka huvuddelen av trupperna från landet, men i området kring Suezkanalen skulle man behålla styrkor. Under 1951 utbröt allvarliga strider mellan egyptisk gerilla och brittiska soldater och året därpå angreps brittiska anläggningar i ett stort folkligt upplopp mot Storbritanniens närvaro i landet. Dessa oroligheter kulminerade 1952 i ett militärt maktövertagande. Egypten utropades till republik och Djamal 'Abd al-Nasir (Nasser) blev den nye statschefen. Nyordningen kom att markera det definitiva slutet på det 70 år långa koloniala styret i och med att Storbritannien 1954 till slut gick med på att också lämna kanalzonen.⁵⁸

Nassers Egypten valde, till västmakternas besvikelse och förtret, att driva en politik för alliansfrihet där man strävade efter att samla de arabiska staterna runt sig och forma ett självständigt arabiskt block som skulle vara i stånd att handla som en enhet. Nassers panarabiska nationalism fick gensvar hos ett flertal arabiska regimer men appellerade även direkt till de arabiska folken och kom därigenom att bli ett hot mot de styren som stod nära väsalliansen. Den ökade handlingskraften hos de arabiska staterna kom inte minst att oroa Israel.⁵⁹

1956 beslutade Egypten att nationalisera kanalbolaget och därmed överta administrationen över Suezkanalen. Bolaget ägdes till största del av brittiska och franska företag och detta övertagande sågs som en fientlig handling som blev droppen för de gamla kolonialmakterna. Storbritannien och Frankrike nådde en överenskommelse med Israel, som med uppbackning från västmakterna såg ett tillfälle att försvaga sin främsta fiende; Abd al-Nasirs regim skulle störtas. I oktober 1956 invaderade israeliska styrkor Egypten och strax därefter landsattes brittiska och franska styrkor i kanalzonen.⁶⁰ Aktionen sammanföll så när som på några dagar med Sovjetunionens invasion av Ungern, vilket sammantaget innebar en accentuerad världspolitisk kris.

Suezkrisen aktualiserade Palestinakonflikten i Sverige. För första gången sedan Folke Bernadottes död blev Sverige en aktör i den diplomatiska processen i mellanöstern i och med deltagandet i Menzieskommittén.⁶¹ Vidare kom Israel i och med anfallet mot Egypten att förlora en del av det förtroende man byggt upp i Sverige sedan relationerna mellan länderna normaliserats efter det svenska erkännandet av Israel 1950.⁶² Bilden av Israel i den svenska 50-tals debatten hade utmärkts av en djupgående sympati för Israel som stat och samhällsbygge och ett närmast oreserverat stöd för den judiska parten i Palestina-konflikten.⁶³

⁵⁷ Hourani, 1992, s. 410 ff

⁵⁸ Hourani, 1992, s. 410 ff

⁵⁹ Hourani, 1992, s. 410 ff

⁶⁰ Hourani, 1992, s. 417 f

⁶¹ Kommittén hade som uppgift att försöka övertala Nasser att acceptera en internationell ordning för Suezkanalen. Bjereld, Ulf, *Svensk Mellanösternpolitik*, (Stockholm 1989), s. 47

⁶² Bjereld, 1989, s. 47 ff

⁶³ Bachner, 1999, s. 90 ff

I och med angreppet på Egypten riktades dock en allmänt utbredd kritik mot det israeliska agerandet såväl från svenskt officiellt håll som i den allmänna debatten i massmedia. Kritiken formuleras på liknande sätt i de stora svenska dagstidningarna; man för motvillig fram en kritik samtidigt som man deklarerar sin allmänna sympati för Israel.⁶⁴ Israel ansågs med sin aktion ha gjort ett misstag som riskerade att slå tillbaka mot landet självt. Sven Öste som författade DN:s ledare om Suezkrisen dagarna efter angreppet skriver bland annat att ”repressalieaktionerna mot jordanska och egyptiska stödjepunkter framstår som en förkastlig och farlig taktik” och att ”om detta israeliska dåd leder till öppet krig, måste ansvaret läggas på den judiska staten – och Israel kan ha förverkat vad som vunnits under åtta mödosamma år”.⁶⁵ I en annan ledare skriver Öste att han aldrig trodde att Israels ledare skulle vika från den princip om att välja fred framför krig som varit vägledande för de stora demokratierna. Han tar upp ett uttalande av Israels president David Ben Gurion där han tagit principiellt avstånd från preventiva krig. Sven Öste skriver om att Israel utsatts för hårt tryck av de omgivande grannländerna men ser inte detta som rättfärdigande av hur man agerat, ”nu har vapenvilan kränkts, slutna avtal och givna löften brutits - av Israel”.⁶⁶

Herbert Tingsten var bortrest under den period de båda kriserna, invasionen av Ungern och angreppet mot Egypten, blossade upp. På bilresa i Italien hade han svårt att utöva inflytande över det redaktionella arbetet på DN och beslutade sig för att så fort som möjligt ta sig tillbaka till Sverige. I ett telefonsamtal hade han uppmanat ledarredaktionen att inte gå samma väg som den övriga svenska pressen i fördömanden av Israel. Detta budskap verkade dock inte ha nått fram till Öste och Tingsten var vid sin hemkomst missnöjd med den politik tidningen fört.⁶⁷

Hans första ledarartikel blev ett engagerat försvarstal för Israel:

Israel har brutit mot lagen, det är sant, men kan alla dessa demokratier, som kommit till genom revolutioner och våldshandlingar mot överheten, förklara att ett brott mot lagen alltid är ett brott mot rätten? Önskar vi inte, trots alla reservationer och anmärkningar, att Israel skall segra och befästa sin unga frihet?⁶⁸

Tingsten vänder sig kraftigt mot hur man på många håll gjort jämförelser mellan invasionen av Ungern och Israels krig, vilket han kallar för den välbekanta kålsuparteorin. Precis som under andra världskriget breder föreställningar ut sig om att alla stater är lika goda eller onda, och nu liksom då menar Tingsten att dessa idéer tjänar ”som ett opiat mot den mänskliga förbittringen över tyranniets brott”.⁶⁹ I själva verket är likställanden och paralleller uppenbart missvisande då det i ena fallet handlar om hur en diktators våld krossar ett folks frihetslängtan, och i det andra rör sig om begränsade militära aktioner för att undanröja en aggressiv diktators övergrepp och planer på anfall. Israels angrepp var ett preventivt krig, men inte i den bedrägliga mening som ordet ofta använts, utan ett angrepp som Israel tvingats till ”för att få en frist, för att säkra livet för ännu några år”, skriver Tingsten.⁷⁰ Israel har inte haft andra möjligheter; man har gång på gång vädjat till FN utan resultat, vare sig det gäller försök att få till stånd resolutioner för att skapa säkra gränser eller för att häva Egyptens blockad av Suezkanalen. Västmakterna har ransonerat sina vapensändningar till Israel och arabstaterna i lika delar samtidigt som Sovjetunionen exporterat stora militära resurser till Egypten. Denna upprustning menar Tingsten undergräver förutsättningarna för Israels existens och han liknar

⁶⁴ Bachner, 1999, s. 90 ff

⁶⁵ Tingsten, Herbert, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, (Stockholm 1971), s. 81; DN, 30/10-56

⁶⁶ DN, 31/10-56

⁶⁷ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 77 ff

⁶⁸ DN, 06/11-56

⁶⁹ DN, 06/11-56

⁷⁰ DN, 06/11-56

förhållandena vid noninterventionspakten i Spanien på 30-talet då Tyskland och Italien stödde den fascistiska sidan medan västmakterna stod passiva. Israel har inte haft något annat val än att använda sin ”snabbt försvinnande militära övervikt” för att undgå att utplånas.⁷¹

Tingsten menar att det för demokratiska människor bara finns ett sätt att ställa sig inför Israels situation. Oavsett de principiella invändningar som kan riktas mot sionismens ideologi och det sätt staten Israel grundades på så går det trots allt inte att komma ifrån att hålla på Israel och stödja landet. Motiven för detta ställningstagande menar Tingsten vara både förnuftsmässiga och delvis irrationella. Ett sådant skäl är Israels särpräglade historia, att nationens födelse är ett förverkligande av en idé som under årtusenden hållit samman det judiska folket runt om i världen. Man stödjer Israel för att det är ett land som utfört en stor civilisatorisk mission. De har fått ”öknen att blomma samtidigt som de dyrkar tänkandet och lärdomen”. I västvärlden kan vi inte heller lösgöra oss från tanken på att vår stora skuld till judarna till viss del kan sonas genom att det fria Israel upprättats och tillåts bestå, skriver Tingsten.⁷²

Han ifrågasätter huruvida det överhuvudtaget är möjligt för demokratiska människor i Västeuropa och USA att verkligen känna moralisk indignation inför Israels handlande. När Israels metoder beklagas och kritiserats så menar han att det snarare handlar om slags konventionella avståndstaganden än genuin indignation.⁷³

Över en helg skedde en helomvändning i DN:s politiska linje i Suezkrisen. Detta gick inte obemärkt förbi i den övriga svenska pressen och den efterföljande dagen uppmärksammas och angrips DN:s motstridiga ledare i huvudkonkurrenten Svenska dagbladet. I artikeln konstateras bland annat att en konsekvens av DN:s senaste resonemang är att de egna avståndstaganden mot Israel den 30 och 31 måste vara att betrakta som endast formella och inte ärligt menade. Vidare skriver SvD att fredsbrottet nu försvaras med samma argument som tidigare dömts ut och menar att denna DN:s nya linje får förödande konsekvenser om den skulle tillämpas allmänt. ”Ger man upp principen om angrepps- och erövringskrigets förkastlighet, är man ute på farliga vägar” är Svenska Dagbladets ståndpunkt.⁷⁴

Tingstens ledarartikel ”Israel” var ett starkt känslomässigt utfall, som han själv betecknar som ett av de mest engagerade han någonsin skrivit.⁷⁵ Den tycks uttrycka en stark uppdämd frustration över den riktning den svenska debatten tagit och över att han själv tvingats stå utanför, oförmögen att kunna ingripa. Artikeln blev startpunkten för en lång tingstenskampanj från DN:s ledarsida under åren 1956-1959, till försvar för Israel och med en starkt kritisk udd riktad mot FN:s roll under Kalla kriget. Den första ledaren sammanfattar många ståndpunkter som Tingsten senare återkommer till och fördjupar i en rad efterföljande artiklar om Israel och Suezkrisen. Under vintern 56-57 driver han frågan i ledarartiklarna ”Eld upphör”, ”Lagen och moralen”, ”FN lagen och moralen”, ”Svenska regeringen inför kriserna”, ”FN:s triumf eller fiasko”, ”Mellersta östern och FN”, ”Utrikesministerns tal inför FN”, ”Kriserna och Atlantpakten”, ”Duellen Lloyd – Bevan”, ”Problemet Israel”, ”Israel och rätten”, ”Terrorhot från Egypten”, ”Stark bitterhet i Israel”, ”Skärpt vakt vid gränsen”, ”Tumregeln FN och Israel”.

2.2 Israel i det kalla kriget

⁷¹ DN, 06/11-56

⁷² DN, 06/11-56

⁷³ DN, 06/11-56

⁷⁴ SvD, 07/11-56

⁷⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 81

För de angripande staterna Storbritannien, Frankrike och Israel utvecklades aktionen mot Egypten från militär framgång till ett prestigekrävande nederlag. Trots att Storbritannien och Frankrike formellt hade möjlighet att med veton i säkerhetsrådet stoppa tvingande resolutioner så kom ändå den samlade kritiken från stormakterna USA och Sovjetunionen att bli avgörande. De angripande staterna fick ge efter för FN:s generalförsamlings uppmaningar.⁷⁶ Det diplomatiska efterspelet pågick fram till 1957 och resulterade i att de anfallande staterna drog tillbaka sina styrkor från Egypten, vilka vid gränsområdena kom att ersättas av den nyinsatta FN-styrkan UNEF. Den svenska regeringen ställde sig tidigt bakom kraven på eld upphör och israeliskt tillbakadragande i FN. Att generalförsamlingens uppmaningar åtföljdes sågs från svensk sida som en viktig framgång för FN. Samarbetet mellan USA och Sovjetunionen i Mellanöstern ansåg man lägga en grund för framtida fredliga lösningar i regionala konflikter; det var en framgång för FN:s roll som forum för konfliktlösning.⁷⁷

Tingsten tecknar genomgående Suezkrisen och dess diplomatiska efterspel i relation till Sovjetunionens invasion av Ungern. Vid sidan av Tingstens allmänna engagemang för Israel som ideal, som jag skall återkomma till, kan ställningstaganden i samband med Suezkrisen inplaceras i kalla krigets motsättningar. Denna strid som för Tingsten stod mellan demokrati och diktatur i världen överskuggar helt strävandena att stärka FN och visionen om att inom dess ramar kunna lösa internationella konfliktsituationer på fredlig väg.

Allt eftersom det började stå klart att Israel skulle komma att tvingas dra tillbaka sina trupper från de ockuperade områdena utan de motprestationer som man krävt av arabländerna, växer Tingstens kritik mot FN. Att man kunnat utöva framgångsrika påtryckningar mot Israel när samtidigt motsvarande kritik mot Sovjetunionen inte innebar mer än tomma fraser, var för Tingsten ett förhållande som raserade FN:s legitimitet. Att Israel, Storbritannien och Frankrike kunde förmås dra tillbaka sina trupper var inte något skäl att jubla över FN:s styrka, menar Tingsten. Tvärtom visar det på ”att FN kan utträta något inom de demokratier där debatten är fri och en stark opinion är knuten vid FN och vill främja dess strävanden – men inte kan göra något mot de enda makter vilkas syften och åtgärder alltid och principiellt står i strid med världsorganisationen”⁷⁸. Tingsten menar att FN under de rådande förhållandena är så bristfälligt att resultat av dess arbete är att diktaturerna blir vinnare och demokratierna förlorare.⁷⁹ Utöver det faktum att Tingsten såg det realpolitiska resultatet av FN:s resolutioner som en seger för diktaturstaterna så förefaller det vidare som han uppfattar det som en kränkning i sig att Israel som demokrati uppläxas av en FN-majoritet bestående av Östblockets och det asiatisk-afrikanska blockets diktaturer. I en artikel från mars 1957 ironiserar han över hur stater som Indien, som nyligen stadfäst sitt styre över Kashmir, och Ungern ledda av den av Ryssland nyinstallerade regeringen, kan ställa krav på Israel. Raden av demokratier som sällar sig till Israels fiender gör så visserligen av anständigare skäl men i förblindelse av sin tro på den internationella rätten, skriver Tingsten.⁸⁰

Tingsten hörde till dem som redan i slutet på 40-talet hade fört fram kritiska argument mot FN i samband med Sveriges inträde i världsorganisationen. FN hade enligt Tingsten inte utvecklats i den riktning som åsyftats och han vände sig mot tendenser att bygga upp illusioner om den rådande internationella organisationens handlingsmöjligheter.⁸¹ Visionen av

⁷⁶ Bjereld, 1992, s. 29

⁷⁷ Bjereld, 1992, s. 48 ff

⁷⁸ DN, 12/11-56

⁷⁹ DN, 23/11-56

⁸⁰ DN, 28/03-57

⁸¹ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 88 f

dagens FN som medel för att kunna lösa internationella konflikter på fredlig väg såg han som naiv. Huvudproblematiken var för Tingsten att förutsättningarna för att FN:s säkerhetsråd skulle kunna agera var att stormakterna var överens. I dessa fall av enighet menade han att handling från FN:s sida blev onödig. Men då stormakterna tvärtemot stod i konflikt skulle FN stå handlingsförlamat. FN skulle inte kunna bli annat än en byråkratisk ”koloss på lerfötter”.⁸² Generalförsamlingen dömde han i ledare från 1958 ut som fritt fält för propaganda och han kallade den för den riksdag i världen som innehar rekordet i osaklighet och intressepolitiskt spel.⁸³

Med Suezkrisen stod det klart att denna koloss inte bara var överflödig och begränsad till passivitet i krigsskeenden, utan dessutom kunde komma att vändas mot de demokratiska staterna. Vid Suezkrisen ansåg Tingsten att FN i praktiken blivit ett verktyg för egyptiska intressen. I den återkommande FN-kritiken som Tingsten förde fram under 50-talets slut kom organisationens svenska generalsekreterare Dag Hammarskjöld att få stå som främsta angreppsmål. Han blev hos Tingsten en symbol för organisationens hyckleri och självgodhet.⁸⁴

Tingsten hade ställt sig bakom Israels ursprungliga krav för gå med på ett militärt tillbakadragande; att Akabaområdet skulle kontrolleras av en internationell styrka för att säkra skeppsfarten och att Israel skulle få behålla styret över Gaza. Att de tvingades ge vika på dessa punkter menade Tingsten innebar en triumf för Israels fiender, och ”en triumf för orättfärdigheten och den onda viljan”.⁸⁵ Konsekvenserna av FN:s framtvungade tillbakadragande var att Israel inom en nära framtid skulle riskera att utsättas för ett samlat egyptiskt-arabiskt anfall understött av Ryssland.⁸⁶

I Tingstens analys av kalla kriget var Sovjetunionens inneboende expansionism drivkraften bakom de internationella konflikterna. I boken *Herbert Tingsten och det kalla kriget* tar historikern Alf W Johansson upp Tingstens syn på de totalitära staterna och kalla krigets logik. De totalitära östdiktaturernas styrelseskick hade sitt centrala kännetecken i maktutövningen, vilken upphöjts till system och stod obunden av andra hänsyn. De politiska ideal som proklamerades av staterna var inte annat än taktiska medel för att styra massorna. På samma sätt som de totalitära systemen till sin natur var aggressiva inåt i kontrollen av befolkningen, var de aggressiva utåt, inriktade på yttre expansion.⁸⁷ Sovjetunionen stod i det avseendet närmast utan handlingsbegränsningar, som ekonomiska, moraliska eller politiska hänsyn, för att driva sin erövringspolitik. Det som stod i vägen för en snabb sovjetisk expansion med Västeuropa som första mål var USA:s och de övriga västmakternas militära styrka.⁸⁸ I Tingstens syn på de arabiska staterna, och då i synnerhet Egypten, återkommer många av dessa totalitarismens kännetecken.

Den panarabiska nationalismen, som vid 50-talets mitt hade sin främsta företrädare i Nassers Egypten, ställer Tingsten i såväl ledarartiklar som i boken *Det hotade Israel* i nära relation till östdiktaturernas totalitarism. Kärnan i denna nationalism, det som förde samman Egypten, Libanon, Saudiarabien, Yemen, Jordanien och Irak, menade Tingsten var kampen mot Israel.⁸⁹ Då nasserismen helt misslyckats som social rörelse så var det bara i hatet mot Israel som man kunde finna en enande punkt.⁹⁰ Denna krigiska drivkraft var för Tingsten det uppenbara hotet mot freden i Mellanöstern. Egypten står ständigt i fokus i Tingstens artiklar

⁸² Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tidningen 1946-52*, s. 134

⁸³ DN, 10/08-58

⁸⁴ Se DN, 15/07-57, DN, 05/08-57, DN, 09/09-57

⁸⁵ DN, 05/02-57

⁸⁶ DN, 05/02-57

⁸⁷ Johansson, 1995, s. 140 ff

⁸⁸ Johansson, 1995, s. 309

⁸⁹ Tingsten, 1957, s. 138

⁹⁰ DN, 18/12-58

och de övriga arabiska staterna får närmast en roll liknande satelliter och de förs in under beteckningen "nasserismens stater". Nassers panarabism såg han även som ett hot mot folken i de arabiska staterna. Tingsten menade att många grupper i dessa länder fruktade Nassers politik och endast skulle kapitulera för Egypten om de blev övergivna av väst.⁹¹

Tingsten återkommer i många ledarartiklar liksom i *Det hotade Israel* till de antiisraeliska utfall och hot som var vanligt förekommande i den Egyptiska propagandan. Det är mot bakgrund av dessa hot han menar att Israels militära aktioner ska ses. Innebörden av det upprepande talet om Israels utplåning menar Tingsten måste vara förintelsen av ett helt folk. Hotet om utplåning har inte något annat historiskt motstycke än Hitlers utrotning av de tyska judarna - inte ens pogromerna i Ryssland eller Polen gick så långt i sin ambition.⁹²

Orsakerna till Israels militära aktion var arabstaternas vägran att sluta fred, de ständiga mordraiderna mot Israels befolkning som skett över gränserna och det överhängande arabiska hotet om ett utrotningskrig. Tingsten som tidigare kritiserat liknelser med invasionen av Ungern drar i artikeln "Problemet Israel" en omkastad parallell mellan skeendena då han skriver att en "återgång till denna situation, med raider, hot, krigsförberedelser, måste inom hela den fria världen vara lika svåruthärdlig som passiviteten inför den ungerska frihetsrörelsens förintande".⁹³ I stället för den jämförelse som gjorts mellan de angripande staterna Israel och Ryssland vill Tingsten föra fram likheterna mellan Israel och Ungern; två stater som båda blivit utsatta för diktaturers våld inför ett passivt världssamfund. Israel tog 1956 strid mot diktaturstaternas expansionism men sveks av västdemokratierna och världssamfundet.

Under 1958 kom Mellanöstern på ett mer tydligt sätt att polemiserats i enlighet med det kalla krigets logik. Redan 1957 hade USA i och med formuleringen av Eisenhowerdoktrinen vänt sina blickar mot regionen. I deklARATIONEN gjorde man klart att man stod beredda att med väpnade styrkor bistå varje land i mellanöstern som begärde hjälp mot väpnad aggression från kommunistiska länder. Anti-israeliska ståndpunkter, nationalistiska ambitioner eller strävanden efter oberoende från stormakterna placerades in i den antikommunistiska hotbilden.⁹⁴ Från 1958 kom USA i och med interventionen i Libanon att etablera en betydande militär närvaro i regionen. I Libanon hade en revolt utbrutit mot den USA-vänliga presidenten Chamoun varefter amerikanska trupper landsatts för att säkra den styrande regimen. En liknande intervention genomfördes en kort tid senare från brittisk sida i Jordanien till stöd för kung Hussein.⁹⁵

Den svenska regeringen, som samma år inträtt i FN:s säkerhetsråd, ställde sig kritiska till USA:s aktion och menade att kuppaktade interventioner i andra länder av den typen äventyrade freden. Man underkände även USA:s återopande av FN-stadgan som rimligt skäl för aktionen. Sverige la fram ett förslag om att FN:s observatörsstyrka i Libanon skulle dras tillbaka från landet då man menade att förutsättningarna för dess arbete drastiskt förändrats genom USA-aktionen.⁹⁶

Det svenska förslaget fick dock inget genomslag och vid omröstningen i FN var det endast Sovjet som ställde sig bakom det.⁹⁷ Tingsten rasade mot vad han såg som ett mycket märkligt initiativ och menade att neutralismen nu drivits så långt att man i "realiteten tagit ställning för östblocket mot västern".⁹⁸ För Tingsten var aktionen av utomordentlig betydelse: USA visar att man inte tänker acceptera ett enande av de arabiska staterna genom

⁹¹ DN, 17/07-58

⁹² DN, 30/12-56

⁹³ DN, 30/12-56

⁹⁴ Blum, William, *CIA & USA:s verkliga utrikespolitik*, (Göteborg 1998), s. 120

⁹⁵ Bjereld, 1992, s. 50

⁹⁶ Bjereld, 1992, s. 51

⁹⁷ Bjereld, 1992, s. 51 f

⁹⁸ DN, 18/07-58

infiltration och uppror. USA axlar därmed det ansvar för Mellanöstern som man övertagit sedan Israel, Frankrike och Storbritannien hindrats i sina försök att slå ned Nasser 1956. ”Amerikas ingripande är en stor sak idag och ett stort löfte för framtiden”, skriver han i ledarartikeln ”USA:s aktion inför opinionen”.⁹⁹ Argumentet att USA riskerar freden vänder sig Tingsten bestämt mot; de stora demokratierna kan inte slå till reträtt i varje kris i fruktan för krig. På samma sätt som de svenska partierna deklarerat att man väljer krig före självuppgivelse gäller det samma för andra folk som hotas. De mäktiga demokratierna har en plikt att beskydda folkstyrelse och humanitet i världen och kan inte svika svagare stater som räknar med deras hjälp.¹⁰⁰ Hotet mot världsfreden utgjordes av de två diktaturriktningarna nasserism och kommunism vars vägar korsades. Ledarartikeln ”FN och krisen” avslutar Tingsten med orden ”Vi kan lugnt lyssna till debatterna och demonstrationerna i FN medan de samverkande demokratiernas vapen tryggar freden i Mellanöstern och världen”.¹⁰¹

Centralt för Tingstens idévärld som kall krigare var totalitarism-tesen. I avhandlingen *Tingsten, totalitarismen och ideologierna* sammanfattar Bernt Skovdahl teorins grunder; huvudtesen är att det förelåg avgörande likheter, som överskuggade alla skillnader, mellan det nazistiska tyska regimen och det sovjetiska systemet, likheter som motiverade en allmän karakteristik av totalitära stater.¹⁰² För Tingsten innebar totalitarism-tesen mer än författningsteoretiska likheter mellan systemen. Utöver att uppställa negativa definitionsvillkor, som exempelvis avsaknad av vissa demokratiska friheter, ville Tingsten även på ett idémässigt plan analysera fascismen och kommunismen.¹⁰³ Det bärande elementet i de totalitära ideologierna menade han var idén om en kollektivitet, vilken i de två huvudideologierna tar formen av nation och klass. I dessa idésystem reduceras individen till ett medel för kollektivets intressen och individens frihet, som är central i de liberala staterna, förkastas som ett hinder mot kollektivets möjligheter.¹⁰⁴

Vid sidan av att uppmärksamma politiska förhållanden, som beskrivits ovan, så gör Tingsten även idémässiga kopplingar mellan den panarabiska nationalismen och totalitarismen. I ledarartikeln ”Filosofen Nasser” från 1959 tar Tingsten upp den Egyptiska statens ideologi och vill påvisa dess samhörighet med kommunism och fascism. Tingsten menar att Nasser gjort försök att utveckla den mer allmänna ”extrem-nationalism” Egypten tidigare stått för till en mer anspråksfull ideologi. En skrivelse av Nasser angående politiska fångar, som publicerats i engelsk press, menar Tingsten visar hur den egyptiske ledaren står för ett utmärkt exempel på totalitär förkunnelse. Nasser företräder en uppfattning om frihetens natur som Tingsten menar, genom inflytande av Rousseau och Hegel, blivit ett vanligt värn för tyranniet i modern tid. Hos Nasser blir den politiska friheten en frihet att tänka och handla inom det nationellas intresse. När främmande och omstörtande idéer sprids blir det en skyldighet att slå ned mot dessa för att värna samhällets hälsa. ”Frihet att verka för en övertygelse medges endast dem vilkas uppfattning överensstämmer med det nationella intresset, med ”den allmänna viljan” som Rousseau skulle uttryckt sig”, skriver Tingsten.¹⁰⁵ Nasser karaktäriserar i sin skrivelse idéer som står i motsättning till nationen som främmande eller utländska. Den bakomliggande idén i Nassers filosofi är menar Tingsten, precis som för alla totalitära regimer, tanken att de som innehar makten handlar och talar för hela folket genom att de representerar ”den allmänna viljan”. Nasser har lärt sig de konstgrepp med vilka

⁹⁹ DN, 17/07-58

¹⁰⁰ DN, 17/07-58

¹⁰¹ DN, 10/08-58

¹⁰² Skovdahl, 1992, s. 187

¹⁰³ Skovdahl, 1992, s. 189

¹⁰⁴ Skovdahl, 1992, s. 205 f

¹⁰⁵ DN, 12/07-59

”tyranniet förvandlas till folkstyre och det hårdaste förtryck blir den största friheten”, skriver Tingsten.¹⁰⁶

Israels ställning i kalla krigets motsättningar var av betydelse för Tingstens engagemang för Israel. Att Sovjetunionen som stödde den judiska staten under dess tillkomst och första år vid 50-talets mitt framträder i motsatsställning till Israel sammanfaller med Tingstens övergång från passiv skepsis till fullhjärtat engagemang för Israels sak är ett uppenbart förhållande att beakta. Vid 40-talets slut var motsättningarna i Palestina mer komplexa, den sionistiska rörelsen stod inte bara emot den arabiska befolkningen utan även mot den brittiska koloniala administrationen, vars ståndpunkter Tingsten vid den tidpunkten i stora drag sympatiserade med. Efter den judiska statens tillblivelse kunde förhållandena under 50-talet placeras in i Tingsten svart-vita mall; i motsättningarna mellan västvärldens demokratier och öststaternas totalitarism. Israel kunde infogas i Tingstens övergripande världsbild. Israel blev en symbol för demokratiernas försvar mot diktaturstaternas aggression. Kopplingen till Ungern i Tingstens artiklar visar på att kalla krigets logik spelar en viktig roll bakom att Israel aktualiseras som politisk fråga att driva från DN:s ledarsidor.

2.3 Det hotade Israel

Den judiska historien

På våren 1957 besöker Herbert Tingsten för första gången själv Israel. Denna resa gav upphov till en artikelserie i DN och sedermera boken *Det hotade Israel*. Det är här Tingsten för första gången fördjupar sin bild av staten Israel och konflikternas historia i skrift. Han utvecklar resonemang som tidigare mer antytts eller formulerats slagordsmässigt i ledarkampanjerna. Boken *Det hotade Israel* bygger främst på litteraturstudier och är således inte en reseberättelse men Tingstens egna upplevelser av landet var en överskuggande influens.

I boken färdas Tingsten tillbaka till gamla testamentets tid och följer de judiska myternas vandring genom historien och skildrar deras betydelse för det moderna Israel. Han gör en detaljerad genomgång av situationen i Israel idag, utifrån styrelseskick, ekonomiska, religiösa och demografiska förhållanden och behandlar de hot och problem som landet står inför.

I bokens förord och baksidestext uppmärksammas hur Tingsten ändrats i sin uppfattning om den judiska staten, från att ha varit starkt kritisk till det sionistiska projektet till att se Israel som tillhörande ”det stora positiva i vår tid”.¹⁰⁷ På samma sätt som han argumenterade i sin ledartikel ”Israel” skriver han i bokens förord om hur hans övertygelse om Israel är så stark att han har svårt att tro att inte alla människor med liknande grundvärderingar skulle nå samma uppfattning som han själv om de fördjupade sig i frågan.¹⁰⁸ Tingsten vill skriva såsom representant för den västerländska humanismen, hans betraktelser och analyser av Israel ska inte ses som personliga utan allmängiltiga utifrån en gemensam värdegrund.

Som bokens titel antyder är Israels världspolitiska ställning, den sedan 1948 militära konfliktsituationen med de omgivande grannländerna, central för Tingstens engagemang. Han beskriver en skräck för att landet ska falla och det judiska folkets katastrof under nazismens förintelse upprepas. Tingsten var engagerad för judarnas sak i sitt motstånd mot nazismen under 30- och 40-talet, då han förvisso såg lösningen mot antisemitismen i assimilationen, och hans engagemang under 50-talet var givetvis påverkat av hans tidigare erfarenheter. Israel

¹⁰⁶ DN, 12/07-59

¹⁰⁷ Tingsten, 1957, s. 7

¹⁰⁸ Tingsten, 1957, s. 7

står dock hos Tingsten för någonting långt mer än så, mer än rollen som offer. Det är ett land som utfört en ”stor civilisatorisk mission”, det är ett land som blivit ”en symbol för våra bästa syften”, som han skriver i ledarartiklar från 50-talets slut.¹⁰⁹ Vad gör Israel till denna symbol för Tingsten?

Tingsten tar upp tre perspektiv som det moderna Israel kan ses utifrån: Israel som infriandet av löftet till det utvalda folket, Israel som modern stat som fötts ur de europeiska föreställningarna om framsteg, demokrati och nationellt självbestämmande, samt slutligen Israel som de förföljdas fristad. Den gammaltestamentsliga underbyggnaden och motivet bakom det moderna Israel var, av kanske uppenbara skäl, inte någon centralt del i Tingstens engagemang. Som icke-jude, och i än mindre grad kristen, var guds löfte till Abraham om Kanaans land till det utvalda folket för Tingsten inte rimligt att anföra som argument för upprättande av en judisk stat i Palestina fyra tusen år senare. Tingstens syn på religionen, och dess betydelse för politiska ställningstaganden, var nära besläktat med hans ideologikritik; på samma sätt som de politiska ideologierna är religionen metafysik och religiösa utsagor om verkligheten illusioner eller osanningar.¹¹⁰

Tingsten ser dock den judiska idéhistorien som viktig bakgrund för att förstå Israel och den moderna sionismen. Han redogör i *Det hotade Israel* för de äldsta idéerna om det judiska hemlandet. Även om den religiösa myten inte står i fokus i idealiseringen av Israel så lyfter Tingsten fram drag inom judendomen som viktiga element bakom dagens Israel och sionismen. Liknande det sätt Tingsten fängslades av den oppoffrande kamp för sionismen han fann hos Chaim Weizmann, då han fängslades över hur en människa kan uppslukas av kraften hos en idé, tycks han fascineras av det judiska folkets gemensamma idéhistoria och dess sammanhållning kring tron på återvändandet till Palestina. Det handlar samtidigt om samma idéarv som konstituerat grunderna för Weizmanns sionism. I *Det hotade Israel* framhäver Tingsten judendomens mytiska historia, det är där han tar avstamp i sin hyllning till Israel. Artikelserien från resan i Israel, som publicerades i DN innan texterna sammanställts till boken, inleds med texten ”Myternas vandring” där Tingsten skildrar den judiska messianismens historia från Abrahams löfte till Israels förverkligande och binder samman det gamla testamentets idéer med den moderna sionismen.

Det mest betydande drag som Tingsten framhäver är att ett framstegstänkande finns implicit i den judiska religionen. I kontrast till kristendomen där utopin är himmelriket och någonting bortom det världsliga så framhäver Tingsten att judendomens messianism placerar den religiösa utopin till denna värld. Genom visionen av återvändandet till det heliga landet har judendomens idévärld uppburit en världslig framstegstro.¹¹¹ Sionismens viktigaste grunder kan Tingsten därigenom spåra till den gemensamma judiska kulturen.

Det gamla testamentets idéer om jordisk utopism fick fäste inom den västerländska kulturen och blev ett återkommande drag hos revolutionärer och pionjärer, skriver Tingsten. I nationalitetsrörelserna, såväl den franska som tyska återkom tankar om kallelse, mission och uppfyllelse. Dessa gamla idéer fullbordade ett varvs vandring när kallelsenationalismen, med sina rötter i judendomen, kom att inspirera den sionistiska rörelsens framväxt.¹¹² Tingsten vill poängtera hur den judiska idétraditionen påverkat upplysningstidens nationalistiska idéer och hur dessa samtidigt kommit att påverka sionismens framväxt.

Bland den moderna sionismens tänkare finner Tingsten det religiöst färgade framstegstänkandet främst hos Moses Hess. I boken *Rom och Jerusalem*, ett av sionismens mest storslagna verk, formulerade han framstegsidéerna utifrån ett hegeliantskt perspektiv. I

¹⁰⁹ DN, 11/06-56, DN, 18/12-58

¹¹⁰ Lundborg, Johan, *Ideologiernas och religionens död – En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik*, (Lund 1991), s. 92 f

¹¹¹ Tingsten, 1957, s. 12 f

¹¹² Tingsten, 1957, s. 12 f

Hess filosofi skulle den historiska processen leda fram till en värld där särpräglade nationer skulle leva i fredlig samverkan; till ett enande av människosläktet. Det sista steget i denna process hade inletts med den franska revolutionen men för dess fullbordan spelade judarna en avgörande roll. Genom att judarna blev ett självständigt folk skulle den sista biten i nationernas pussel läggas, den judiska nationen skulle med sina traditioners kraft arbeta i det allmänmänniskliga tjänst och historien nå sitt slutmål. Judarna var i Hess filosofi ett folk med en världshistorisk mission.¹¹³ Hos de två övriga tänkarna Tingsten tar upp i sin historik, Theodor Herzl och Leon Pinsker, är sionismen i första hand ett försvar mot antisemitismen. Det finns hos dem en judisk nationalitetskänsla och idéer om nationell mission men den religiöst färgade visionen om återvändandet till det heliga landet saknas, skriver Tingsten. Palestina var betydelsefullt för dess symbolvärde men man menade att den sionistiska rörelsens nationella strävan inte fick låsa sig till detta land.¹¹⁴

Invandringsvågorna till Palestina beskriver Tingsten som nära sammanhängande med förföljelser i ursprungsländerna. Inte minst den tyska nazismen och den ryska tsarismens förföljelser kring sekelskiftet var av avgörande betydelse. De olika utvandringssvågorna som förtrycket gav upphov till under 1800- och 1900-talet förde inte alla judar till Palestina utan många valde att resa till andra länder, och bland dessa blev USA den viktigaste tillflyktsorten. Den grupp som valde att söka sig mot Palestina utmärkte sig på flera punkter, bland dem fanns en relativt stor elit av djupt engagerade människor som förenades i sin tro på en judisk idealstat, skriver Tingsten. Israel-tron grep ”främst människor som plågsamt kände förtrycket och föraktet och var intellektuellt medvetna, stolta och aktiva nog att inte bara vilja fly från det olidliga utan också vilja göra en insats som ett nytt eller återförenat folk”.¹¹⁵ Israel kom inte att få karaktären av ett nytt ghetto, där rädda och hotade människor gömde sig, tvärtom menar Tingsten att det var ”det positiva och vitala i en förening av traditionalism och utopism som utmärker den unga nationens hållning”.¹¹⁶

Det var just dessa två förhållanden, den messianska traditionen och förföljelsen, som skapade de speciella förutsättningarna för det moderna Israel, menar Tingsten. För invandrarna var längtan efter frihet, självstyrelse och trygghet av helt annan betydelse än vad det var för svenskar eller fransmän att upprätthålla sådana nedärvda rättigheter. Förverkligandet av modernitetens ideal var ett tvingande och personligt krav för de judiska emigranterna. Många vägledades av 1800-talets stora europeiska ideriktningar, socialismen och liberalismen, och av dess gemensamma och förenande fundament; tron på människans förmåga att förändra och förbättra.¹¹⁷ Dessa speciella förutsättningar formar en grund för hur Tingsten projicerar framstegstanken på det israeliska projektet.

En civilisatorisk mission

Det förlorade land som de första vågorna av judiska invandrare återvände till var dock inte det rika och bördiga land historien berättat om. De områden som utgjorde det bibliska Palestina kunde förr föda en stor befolkning genom ett intensivt jordbruk som baserades på terrassodlingar och utbyggda bevattningssystem, skriver Tingsten. Det land de judiska emigranterna mötte vid sin ankomst var dock en öken. Tingsten refererar till den brittiska resenären Frederic Treves som 1912 beskrivit Palestina som öde; ett land bestående av skoglösa berg och kullar, förbränd jord, hopplöshet, elände och tiggeri. Successivt hade landet

¹¹³ Tingsten, 1957, s. 16 f

¹¹⁴ Tingsten, 1957, s. 18 f

¹¹⁵ Tingsten, 1957, s. 23 f

¹¹⁶ Tingsten, 1957, s. 26

¹¹⁷ Tingsten, 1957, s. 26 ff

förfallit i samband med det romerska rikets fall, den arabiska erövringen, korstågen och den turkiska erövringen, skriver Tingsten. Nedgången nådde sin botten i och med 1700- och 1800-talen. Tingsten refererar till såväl bibelns skildringar som arkeologiska argument för att visa hur landet förr var betydligt folkrikare och välståndet större än under 1800-talet. Den avgörande orsaken till förfallet menar Tingsten var vanhävden, vilken han tror grundas i ett flertal orsaker; i hur krigen påverkat människor och dess verk, på dålig förvaltning, men också på invånarnas okunnighet och likgiltighet för förbättringar.¹¹⁸

Bland de svenska böcker som publicerades om Palestina utgörs den överväldigande delen, åtminstone fram till 50-talet, av kristna reseskildringar. Många svenska författare har skrivit om pilgrimsfärder till det heliga landet. I boken *Berättelserna – Mellanöstern efter kolonialismen* tar författaren Per Wirtén upp den svenska tradition av Palestinaskildringar under 1800- och 1900-talet. Tingstens skildring av Palestinas historia tangerar på viktiga punkter den bild som funnits i den kristna traditionens berättelser. Wirtén vill själv placera in Tingsten som en höjdpunkt där 1800-talets tradition når sin absoluta form.¹¹⁹

De kristna reseberättelserna har följt ett tydligt mönster, bilden av resmålet fanns redan djupt rotat i det svenska medvetandet genom bibelns berättelser och det blir med djup besvikelse som resenärerna granskar den kargare verkligheten. Landet man möter mäts med Bibelns beskrivningar som måttstock, där det berättades om ett land som flyter av mjölk och honung, en idealiserad bild som det verkliga Palestina misslyckades med att leva upp till. Ett exempel Wirtén tar upp är hur Fredrika Bremer beskriver sina synintryck av Jerusalem, ett för henne mytologiskt ögonblick då hon för första gången möter den heliga staden, ett möte som blev en besvikelse då staden gav ett mörkt och sorgset intryck, som ”en skugga bland skuggorna”.¹²⁰ Wirtén pekar på hur reseskildringarna tydligt är förankrade i en kolonial världsbild och utgår i sin argumentation bland annat från Fredrika Bremers och missionspastorn Peter Waldenströms böcker. Den arabiska historien finns inte närvarande i deras perspektiv, det är som att tiden stått stilla på denna plats under de årtusenden som passerat i världen. De människor de möter skildras som naturfolk. Man såg ned på den arabiska befolkningen, och även på de kristna palestinierna vilka sågs som primitiva och enfaldiga i sin tro. Samtidigt romantiserades även detta folk i linje med bilden av den ädle vilden; ”de smälter samman med naturen, blir natur i motsats till Bremer som är civilisation”, skriver Wirtén.¹²¹ Gemensamt för dessa författare var att lösningen för det nedgångna Palestina sågs i den europeiska civilisationen, att den skulle sträcka sig ut och nå det heliga landet. Kolonial erövring sågs som det enda sättet att rädda Palestina från sitt förfall, skriver Wirtén.¹²²

Efter första världskriget förändrades förhållandena i Palestina i det brittiska mandatet och Balfourdeklarationens kölvatten. Hos 1800-talets resenärer hade Bibelns vackra berättelser kontrasterats mot den arabiska befolkningens eländiga förhållanden. Med de europeiska kolonialmakternas engagemang skulle den arabiska befolkningens förhållanden förändras. I takt med den ökade judiska invandringen och med att den sionistiska rörelsens positioner stärktes kom skildringarna av Palestina naturligt att förändras. Motsättningarna kom att ändras till att stå mellan det sionistiska projektet och den arabiska befolkningen, och denna strid var till sitt väsen i högre utsträckning av konfliktkaraktär. Per Wirtén tar upp Svenska Dagbladets journalist Fredrik Böök som skrev reseberättelser 1925 och DN-

¹¹⁸ Tingsten, 1957, s. 31 ff

¹¹⁹ Wirtén, Per, *Berättelserna – Mellanöstern efter kolonialismen*, (Stockholm 1996), s. 160 f

¹²⁰ Wirtén, 1996, s. 121 f

¹²¹ Wirtén, 1996, s. 125 ff

¹²² Wirtén, 1996, s. 127

journalisten Agne Hamrin som rapporterade från Palestina 1948 och 1955, vilkas skildringar visar på detta.¹²³ 1800-talets kristna koloniala perspektiv kom att kompliceras.

Återkopplingen till den bibliska historien var tydligt närvarande i Tingstens perspektiv, vilket inte minst visas av hans skildringar av den gammaltestamentsliga historien. Hans upplevelser av mötet med landet var givetvis av en helt annan karaktär än Bremers upplevelser från 1800-talets slut, de var inte på samma sätt präglade av kristen sentimentalitet. Visserligen nämner Tingsten sin kristna påverkan och han skriver exempelvis i ledaren ”Israel” att den bibliska uppfostran i Sverige ger ett skimmer åt det återkomna folket och det land till vilket det vänt tillbaka.¹²⁴

Regionens förändringar var ju dock av uppenbar betydelse för hans upplevelser. Det var ett helt annat land han kom till när han reste 1957. Det land Tingsten såg var det Israel som höll på att förverkligas och hans upplevelser bar ett annat starkare ljus. I sina memoarer beskriver han hur intrycken av landet färgades av Weizmanns skildringar, mer än av bibeln eller judarnas ärorika och tragiska historia. ”Kanske för första gången i mitt liv tyckte jag mig se människor och ett folk, ledda av en kallelse, det blev naturligt för mig att betrakta dessa av en obestämd religiositet eldade framstegsmän som utvalda”, skriver Tingsten.¹²⁵

Tingsten skildrar i boken detta hemlandets återvinnande och går igenom huvuddragen i utvecklingen och uppbyggnaden av det israeliska samhället. Han tar upp hur den sammanlagda odlingsjorden mer än fördubblats genom en stor utbyggnad av konstbevattningen. En rad stora projekt har genomförts; sumpmarkerna vid Genasarets sjö har gjorts till fiskevatten och odlingsbar jord, oljeledningar har dragits genom landet och vatten från de stora floderna har letts till platser där nya städer kunnat byggas upp. Byggnadsverksamheten genomförs intensivt och finansieras till stor del genom offentliga satsningar. Tingsten beundrar den nyresta staden Beersheba, ”ny och vit som en utställningsstad”, där befolkningen snabbt växt från 3000 invånare till det tiodubbla.¹²⁶

Detta det mest tydliga elementet i moderniseringen, själva den fysiska omvandlingen av landet, intar en central symbolisk betydelse i Tingstens Israel-stöd. Han citerar den israeliske premiärministern David Ben Gurion: ”Vi vill inte säga att detta är vårt land därför att vi erövrade det. Vi vill vara i stånd att säga, att det är vårt därför att vi gjorde det”.¹²⁷ Ben Gurions citat är talande för Tingstens argumentation för Israels rätt. Även om han tillerkänner betydelse och viss legitimitet i argument utifrån judarnas historiska rätt till landet eller humanitära argument grundade utifrån judeförföljelserna, så är det vad han kallar ”kulturarbetets rätt”, omskapandet av Palestina, som främst genomsyrar hans framställning. Tingsten refererar en retorisk fråga som ställts av en arabisk ledare angående de judiska anspråken ”Vad skulle amerikanerna säga, om indianerna begärde tillbaka Manhattan”.¹²⁸ Frågan passar väl för Tingsten att bemöta. Frågeställningen bör mer naturligt omkastas: Genom immigranternas ansträngningar blev ön en storstad istället för ödemark, Amerika kunde göras till hemland för 170 miljoner amerikaner istället för att bebos av några hundra tusen indianer. Detta framstår som ett framsteg för alla. Israels roll är tydligt den av amerikanerna, den demokratiska judiska regimen ”ger arbete, bröd, bildning åt miljoner människor i ett område, där tidigare något hundratusental levde i ofrihet, okunnighet och nöd”.¹²⁹

¹²³ Wirtén, 1996, s. 141 ff

¹²⁴ DN, 06/11-56

¹²⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tidningen 1946-52*, s. 149 f

¹²⁶ Tingsten, 1957, s. 69 ff

¹²⁷ Tingsten, 1957, s. 69

¹²⁸ Tingsten, 1957, s. 167

¹²⁹ Tingsten, 1957, s. 167 f

Tingsten vänder sig vidare bestämt mot kulturrelativistiska synsätt och mot eventuella invändningar mot att använda en västerländsk värdemätare i bedömningen av andra kulturer. Att bejaka det primitiva och hävda att araberna bör låtas leva som de vill, i enlighet med de traditioner de är vana vid och som de uppfattar som naturlig, menar Tingsten vara orimligt - Det är ett värn mot framsteget som inte håller. Denna typiskt antiintellektualistiska hållning återfinns ofta bland västerländska resenärer som i fattigdom och elände ser de någonting pittoreskt och intalar sig att det innefattar en fromhet och ro som gått förlorad i västerlandets insikt och oro, skriver Tingsten. Han tar upp en utredning om mellanöstern där den egyptiska folkgruppen fellahen beskrivs leva ett liv fyllt av lidanden och där individerna är fysiskt såväl som moraliskt undermåliga. Att de västerländska värderingarna betyder framsteg menar han är ett faktum som godtas av alla arabledare och de övriga primitiva folkens ledare.¹³⁰

Det koloniala perspektivet på Palestina går tydligt igen i *Det hotade Israel*. Palestinas arabiska historia är i Tingstens skildring inget mer än en lång nedgångsperiod och det judiska övertagandet av landet innebar utträttandet av en civilisatorisk mission. De människor som reste dit ”var till stor del tränade i västerländsk teknik, till sin hållning bestämda av västerländsk tro på effektivitet och rationella lösningar och samtidigt, under förföljelse och längtan, inriktade på att återvinna och återupprätta just denna bit av världen. Ur detta möte mellan land och folk uppstod Israel”.¹³¹ Det land som en gång förfallit var nu i färd att förvandlas. Genom ihärdigt och hängivet arbete skulle ”Bibelns Palestina vinnas tillbaka”, skriver Tingsten.¹³² Det koloniala synsättet uttrycks explicit och behöver egentligen knappast några mer förfinade verktyg för att påvisa. Tingsten kan tacksamt inplaceras i Edward Saids klassiska teoribildning om orientalismens diskurs. I Palestina ställs det västerländska framstegstänkandet mot det primitiva irrationella öst, de klassiska bilderna av Occident och Orient konfronteras i kampen om landet. Precis som hos Bremer eller Waldenström är det hos Tingsten Väst som kan rädda Palestina.

Begreppet ”kolonial humanism”, som används av Michael Azar i boken *Frihet, jämlikhet, brodersmord* för att karakterisera en diskurs i synen på det franska kolonialväldet i Algeriet, kan träffande användas för att karakterisera de koloniala idéerna som återfinns hos kristna pilgrimer som Fredrika Bremer. De utmärkande tre delarna i detta civilisationsprojekt är att ”upplysningen skall bringa förnuft till vildarna, kristendomen bringa Gud till hedningarna och den sociala ingenjörskonsten moderniteten till de primitiva”.¹³³ Denna typ av kolonialt tänkande tycks även till viss del kunna sägas utmärka Tingsten, men på en uppenbar och avgörande punkt skiljer han sig från den kristna traditionen. Förutom att det religiösa målet saknas hos Tingsten så är såväl subjekt som objekt i denna civilisationsprocess ett annat. Den civilisatoriska missionen handlar hos Tingsten i första hand om ett judiskt självförverkligande. Den bibliska historien eller den arabiska traditionen är inte den primära utan blir en omgivande kontext till de judiska framstegsmän som hos Tingsten blir framstegets objekt.

I Tingstens skildring av Israels framsteg är det inte den palestinske araben som står i centrum för den civilisatoriska gärningen utan det handlar om, förutom att Israel blir tillflyktsort för Europas förföljda judar, i första hand en gärning för de judar som invandrat till landet ifrån asiatiska och afrikanska länder. Tingsten beskriver den stora invandringsperioden efter Israels grundande då landets befolkning ökade från omkring 650 000 till 1,7 miljoner. Under denna period sker också ett skifte, tidigare under 1900-talet var den klart största andelen av de judiska invandrarna från Östeuropa men under perioden 1948-1955 kom

¹³⁰ Tingsten, 1957, s. 168

¹³¹ Tingsten, 1957, s. 33

¹³² Tingsten, 1957, s. 33

¹³³ Azar, Michael, *Frihet, jämlikhet, brodersmod – Revolution och kolonialism hos Albert Camus och Frantz Fanon*, (Stockholm 2001), s. 48

majoriteten istället att utgöras av judar från Asien och Afrika. Stora invandringsgrupper kom bland annat från Irak, Yemen, Iran och Marocko.¹³⁴ Av förklarliga skäl medförde denna omfattande immigration stora problem då den innebar att landets befolkning fördubblades under en period på mindre än fyra år. Bara det elementära omhändertagandet med dess praktiska arrangemang, som att ordna med bostäder, arbetsuppgifter, skolgång och sjukvård, krävde stora arbetsinsatser. Den avgörande frågan för Israels framtid menar dock Tingsten vara de nya gruppernas kulturella assimilation i Israel.¹³⁵ Hemlandet Israel måste bli en ”smältdegel för att forma den nation, i vars namn den nya staten upprättats”, skriver Tingsten.¹³⁶

Judendomen har av tradition varit delad i tre olika riktningar grundade i olika härstamning, skilda riter och levnadsregler: ashkenazi som judarna i Östeuropa tillhört, sefardim som är ättlingar till de judar som fördrevs från Spanien på 1400-talet, och de orientaliska judarna som levte i Afrika och Asien. Tingsten skriver att det bland de europeiska invandrargrupperna, som format den sionistiska rörelsen och varit den dominerande gruppen vid grundandet av staten Israel, visserligen fanns skillnader, allra främst i det att man talade olika språk men även i form av andra kulturella olikheter, men att likheterna var större. Dessa judiska grupper var västerlänningar, man bar en gemensam europeisk kulturtradition, man hade lika levnadsmönster, klädde sig på liknande sätt, man tillhörde samma religiösa tradition, ashkenazi, man tänkte i samma huvudfåror, skriver Tingsten.¹³⁷

De nya gruppen av afrikanska och asiatiska judar, en snabbt växande andel av den totala befolkningen, var formade av helt andra förhållanden. De kom från befolkningar som var fattiga och efterblivna, vari de judiska delarna utgjorde en ännu fattigare minoritet. Tingsten går igenom hur dessa människor på en rad punkter stod långt ifrån den västerländska civilisationen: De var analfabeter, saknade bildning eller tekniska färdigheter, deras religion innehöll vidskepliga drag, och de hade aldrig ens sett ting som gafflar, näsdukar eller sängar förrän de anlände till Israel. Deras traditioner innefattade många drag som var svårförenliga med det israeliska samhället, som exempel tar Tingsten upp tillämpning av månggifte och total underordning av kvinnan.¹³⁸

De nya befolkningsgrupperna måste ”västerniseras”, skriver Tingsten. Israels stora utmaning liknar han vid att integrera ”medeltida bönder och hantverkare i ett hypermodernt europeiskt samhälle”; således ett experiment som saknar motstycke i historien.¹³⁹ Om det inte vore för det faktum att staten och de israeliska organisationerna så energiskt och planmässigt tog i tu med frågan så skulle invandringpolitiken ha blivit omöjlig eller kommit att hota demokratin och de ideal som utgör Israels grundvalar.¹⁴⁰ Integrationen måste också hanteras på ett sätt så att man kan undvika motsättningar mellan de olika folkgrupperna och en situation med diskriminering och hierarkisering av samhället.¹⁴¹ Samtidigt framhåller Tingsten att befolkningsökningen är oerhört viktig för Israels framtid, det är en förutsättning för den fortsatta utvecklingen.¹⁴²

Tingsten skildrar ett omfattande integrationsarbete som genomförs genom verksamhet på flera olika plan. Trots att många av invandrarna aldrig ens hört talas om rösträtt, parlament eller partier så tillerkänns de fullständiga medborgerliga fri och rättigheter i sitt nya hemland.

¹³⁴ Tingsten, 1957, s. 48 ff

¹³⁵ Tingsten, 1957, s. 57 ff

¹³⁶ Tingsten, 1957, s. 50

¹³⁷ Tingsten, 1957, s. 51 f

¹³⁸ Tingsten, 1957, s. 53

¹³⁹ Tingsten, 1957, s. 53

¹⁴⁰ Tingsten, 1957, s. 60 ff

¹⁴¹ Tingsten, 1957, s. 56

¹⁴² Tingsten, 1957, s. 60

Från dagen de anländer blir de fullvärdiga medborgare i Israel.¹⁴³ En primär angelägenhet för staten är att så fort som möjligt ordna med bostäder och arbete åt de nyanlända invandrarna. Även om deras arbetsinsatser blir av mer symbolisk betydelse så ses det som viktigt för att de ska veta eller åtminstone tro att de försörjer sig själva och att de är av värde som arbetare och medborgare, skriver Tingsten.¹⁴⁴ En annan nyckelfråga för enandet av de olika judiska befolkningsgrupperna är samlingen kring ett gemensamt språk. I Israels skolor sker undervisningen på hebreiska, det historiska språk som nu lyckats anpassas till att fungera som ett vardagligt tal- och skriftspråk. Att judarna en gång skulle komma att tala samma språk med varandra var en vision som inte ens Herzl hade vågat drömma om, skriver Tingsten. Språkundervisningen blir också en väg att skola befolkningen i gemensamma vanor och värderingar. Tingsten framhåller armén som en annan institution av stor betydelse för den gemensamma skolningen av medborgarna. Såväl män som kvinnor gör värnplikt där man förutom den militära utbildningen lär sig olika sorters civilt arbete. Även organisationslivet som arbetarorganisationen Histadrut gör ett stort integrationsarbete.¹⁴⁵

Det är en framgångssaga Tingsten skildrar, eller snarare en pusselbit i den stora framgångssaga som *Det hotade Israel* utgör. Tingsten skriver visserligen att det är för tidigt att utvärdera det stora experiment som genomförts men han pekar på sociologiska undersökningar som beskriver hur acklimatiseringen gått framåt och att många av de svårigheter man mötte under de första åren nu är i färd att övervinnas. Han tar upp yemiterna som ett exempel på hur anpassningen till det nya landet lyckats.¹⁴⁶ I kanske inget annat immigrationsland har man så medvetet, rationellt och energiskt sökt lösa integrationens problem som i Israel, skriver Tingsten.¹⁴⁷

Den framgångsrika demokratin

Det centrala i det israeliska framsteget är att landet, trots de svåra yttre omständigheterna med bakgrunden av förintelsen under andra världskriget och de nuvarande grannländernas hot mot Israel, kunnat bygga upp ett modernt västerländskt samhälle som inte bara når upp till samma nivå utan på flera områden blir ett föredöme för övriga västdemokratier. Vetenskap och bildning värderas högt i landet och på kulturella områden som teater och musik tävlar man redan med storstäderna i Västeuropa. En aspekt som särskilt framhävs är statskicket; Israel har ”kunnat bygga upp en av samtidens mest genomförda och mest framgångsrika demokratier”, skriver Tingsten.¹⁴⁸ På gott och ont har den utveckling mot avideologisering som skett i Västeuropas och USA:s demokratier ännu inte skett i Israel, även om det inom något årtionde även här kan bli verklighet, utan idékampen är i hög grad fortfarande levande. Tingsten pekar på komplikationer i styrelseformerna, men de återkommande omdömena är dock att det rör sig om problem som varit möjliga att övervinna. Man har kunnat skapa breda majoritetsregeringar med stor handlingskraft och i David Ben Gurion har nationen funnit en stor politisk ledare.¹⁴⁹

Debatten är fri och energisk. Partistriderna är passionerade, engagerar en stor del av folket och ger uttryck åt skiftande ideologier, delvis starkt traditionellt förankrade. Den framgångens och enighetens

¹⁴³ Tingsten, 1957, s. 62

¹⁴⁴ Tingsten, 1957, s. 59

¹⁴⁵ Tingsten, 1957, s. 60 ff

¹⁴⁶ Tingsten, 1957, s. 65

¹⁴⁷ Tingsten, 1957, s. 57

¹⁴⁸ Tingsten, 1957, s. 125

¹⁴⁹ Tingsten, 1957, s. 125

förlappning, som karakteriserar många moderna demokratier, skymtar här blott som en risk för framtiden; folkstyrelsen är vital, den ger eggelse, kampglädje och innehåll åt enskilda människors liv. Vitaliteten har förenats med stabilitet.¹⁵⁰

Just dessa begrepp vitalitet och stabilitet är nyckelbegrepp i Tingstens analyser av den idylliska demokrati han ställde sig bakom och såg växa fram i västvärlden. Bernt Skovdahl skriver om hur Tingsten inte var odelat positiv till efterkrigstidens utveckling och ideologiernas död. Trots skapandet av de idylliska tillståndet, där idékampen upphört och den politiska verksamheten övergått till att handla om att lösa praktiska och tekniska problem under en gemensam demokratisk värdegemenskap, så fanns problem. Demokratins stabiliteten var av största vikt men samtidigt såg han en fara i att idékampens försvinnande skulle kunna leda till en stagnation av det intellektuella livet. Skovdahl menar att dessa två ideal, stabilitet och vitalitet, i Tingstens skrifter framstår som om inte omöjliga så mycket svåra att förena.¹⁵¹

Att Israel lyckas uppnå denna förening är givetvis anmärkningsvärt. Det kan visserligen handla om ett övergående tillstånd, men som Tingsten uttrycker sig så handlar det om ett hot i framtiden: Att Israel ska gå samma väg som de övriga västvärldens demokratier är inte något naturgivet.

Ett annan aspekt där Israel blir ett föregångsland är den ekonomiska, i hur man kunnat förena demokrati med kollektivism och ekonomisk jämlikhet. En fråga som kommer behandlas mer utförligt längre fram.

Palestinierna och Israels grundande

Tingstens tecknade framgångssaga över Israel rör sig i sitt perspektiv över årtusenden, men även den kritiska perioden för statens tillblivelse under 40-talets slut fogas in tämligen oproblematiskt i denna berättelse. För Tingsten var 48-kriget ”befrielsekriget” eller ”själständighetskriget”.¹⁵² Om man ser till beskrivningar av sakförhållanden kan Tingstens historieskrivning tydligt ses i kontexten av de begränsade förutsättningar som förelåg att analysera det samtida krigsskeendet i Palestina. Till Tingstens historieskrivning kommer jag att återkomma till senare.

Den arabiska befolkningen och dess situation reduceras i stor utsträckning till en bakgrund, en kuliss bakom de judiska framstegen i landet. Om man jämför Tingstens sätt att analysera konflikten vid 40-talets mitt och 1957 så är en skillnad som framträder att han inte längre på samma sätt ser sig i stånd att sätta sig in palestiniernas situation. Att försöka analysera skeendena ur ett arabiskt perspektiv, vilket Tingsten var angelägen om i sina artiklar från 40-talet, är närmast helt frånvarande. En andra betydande skillnad i Tingstens förändrade perspektiv är hans sätt att analysera konflikten: Då han på 40-talet utgick ifrån universella principer när han vägde mellan de palestinska och judiska nationella anspråken, framhåller han 1957 istället i flera avseenden Israel och sionismens historia som ett unikt historiskt fenomen. Det sätt Tingsten upphöjer sionismen och Israel är också en bidragande orsak till att palestiniernas perspektiv undanskymas.

Det avslutande kapitlet i *Det hotade Israel* bär titeln ”Israels rätt att leva” och där diskuterar Tingsten rättsgrunden för skapandet av staten Israel. Tingsten menar att kärnan i denna frågeställning är det moraliska ställningstagandet snarare än politiska eller ekonomiska överväganden. Judarnas anspråk på en egen stat har varit grundat i en moralisk rätt, en högre rätt vars ”obestämdhet alla var medvetna om men som likväl antogs vara godtagna av

¹⁵⁰ Tingsten, 1957, s. 125

¹⁵¹ Skovdahl, 1992, s. 413 ff

¹⁵² Tingsten, 1957, s. 145, *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*, 13/06-69,

människor med god vilja åtminstone inom den västerländska kulturkretsen".¹⁵³ Denna fras är talande för de svårigheter Tingsten balanserar kring när han för denna typ av diskussion. I det som tycks som ett försök att undvika att hamna i en metafysisk ståndpunkt anför han istället en slags relativistiskt synsätt där den moraliska grunden blir odefinierade västerländska värden. Men det anknyter återigen till hur Tingsten vill föra sin argumentation som representant för den demokratiska humanismen.

Hur man väljer att ta ställning till de moraliska anspråken menar Tingsten vara bestämmande för ens hållning till staten Israel idag, och han går vidare med försök att bena ut denna fråga.¹⁵⁴ Den dominerande rättsgrunden är för Tingsten, vilket tidigare redogjorts för, det judiska civilisationsprojektet, "kulturarbetets rätt", men han tar även upp två andra traditionella argument som han tillmäter betydelse. Tingsten tar upp rättfärdigandet utifrån "lidandets rätt" och menar, efter att ha fört resonemang kring möjliga invändningar, att den förföljelse de under årtusenden utsatts för motiverar upprättandet av ett nationellt hem för judarna. Denna rätt tycks dock inte på ett direkt sätt beröra de judiska anspråken i Palestina.¹⁵⁵

Tingstens syn på den "historiska rätten" är av större intresse om man fortsätter jämförelsen med hans ståndpunkter på 40-talet. När han bemötte Hugo Valentin i debatten 1946 avfärdade han argument utifrån historisk rätt som orimliga. I *Det hotade Israel* tio år senare intar dock Tingsten en helt annan hållning. Historisk rätt kan inte generellt legitimera olika staters anspråk på områden som tidigare i historien tillhört dem, skriver Tingsten. När det gäller det judiska anspråket kan inte heller i det fallet den historiska rätten ge judarna moralisk rätt till ett ovillkorligt anspråk på Palestina, men de sionistiska argumentet kan å andra sidan inte heller likställas med andra staters anspråk med formellt likartade rättsgrunder.¹⁵⁶

Det judiska problemet är i den mest egentliga mening ett problem för sig. Intet annat folk har på detta sätt förenat kallelse nationalism och en hemlandsnationalism med fäste i ett land som man aldrig sett men som smått samman med kallelsen, med själva medvetandet om att vara ett folk.¹⁵⁷

Om denna känsla erkänns och inte döms ut som förkastlig går det inte att undgå att också ta hänsyn till den, skriver Tingsten.¹⁵⁸ Vad detta hänsynstagande i praktiken innebär lämnas obesvarat i kapitlet men bör utläsas som att det utgör en av de beståndsdelar som Tingsten sammanfogar till en tillräcklig moralisk grund för rättfärdigande av sionismens anspråk i Palestina.

Skapandet av en judisk stat i Palestina var som sagt för Tingsten moraliskt rättfärdigat och dess praktiska genomförande under 40-talets slut var någonting relativt oproblematiskt. Han förklarar skeendena som ledde fram till upprättandet av Israel som följden av att det förelåg en för sionismen "enastående lyckosam konstellation" inom den internationella politiken.¹⁵⁹ England avsåg sig sitt mandat och drog tillbaka sina styrkor från landet och stormakterna USA och Ryssland understödde formandet av en judisk statsbildning i Palestina. Men redan innan Israel deklarerat sin självständighet och de engelska trupperna lämnat landet beslutade de arabiska staterna om väpnad intervention, skriver Tingsten. Det följande kriget framstod alltså som ett försvarskrig där Israel skyddade det område som enligt FN skulle tillfalla judarna. Israels överväldigande seger gav landet avsevärt större områden och en annan stor fördel för den nya staten var att majoriteten av den arabiska befolkningen flydde före och

¹⁵³ Tingsten, 1957, s. 165

¹⁵⁴ Tingsten, 1957, s. 165

¹⁵⁵ Tingsten, 1957, s. 165 ff

¹⁵⁶ Tingsten, 1957, s. 166

¹⁵⁷ Tingsten, 1957, s. 166

¹⁵⁸ Tingsten, 1957, s. 167

¹⁵⁹ Tingsten, 1957, s. 136

under kriget, vilket ledde till att judarna kunde få överväldigande befolkningsmajoritet i den nya staten, skriver Tingsten.¹⁶⁰

Att den judiska gruppen i Palestina under 1900-talets första hälft utgjorde en liten minoritet i en överväldigande arabisk befolkning är ingenting som osynliggörs i Tingstens skildring. Ändringarna i de demografiska och ekonomiska förhållandena under perioden redovisas genom boken. Tingsten skriver om hur invandringen gjort att den judiska befolkningsandelen växt men att andelen 1935 fortfarande uppgick till endast 355 000 av Palestinas totalt 1,3 miljoner invånare. Den judiskt ägda jordbruksmarken utgjorde en än mindre andel.¹⁶¹ Den totala omkastningen av den demografiska situationen och de ekonomiska förhållandena som kriget innebar, att över 700 000 palestinier förlorade sina hem och tvingades bli flyktingar, är ingenting som i Tingstens historieskrivning svärta ner sionismens idealism eller Israels legitimitet. Israel bär ingen moralisk skuld till palestiniernas lidanden snarare gäller det motsatta; det var Israel man hade att tacka för det välstånd som skapats i regionen. Konflikterna under mandattiden mellan judar, araber och brittisk militär som gjort störst avtryck i historieböckerna är bara en del av sanningen, menar Tingsten. Mandattiden var en tid av framsteg, kulturellt och materiellt, delvis på grund av det brittiska styret men främst genom de judiska invandrarnas ansträngningar. Även om den arabiska befolkningen inte hade samma standard som den judiska så gynnades man av nationalinkomstens snabba ökning. Enligt Tingsten fanns det till en början inget större arabiskt motstånd mot idén om ett judiskt ”nationellt hem” i Palestina men motståndet kom att öka och under 30- och 40-talet och hårda konflikter mellan grupperna kom att blossa upp.¹⁶²

Arabernas reaktion var irrationell. ”Det har sagts” att motståndet till stor del berodde på; uppvigling från religiösa fanatiker och från arabiska godsägare som kände sig hotade, att det underblåstes av nationalister utanför landet, att Palestinas araber var splittrade i sin uppfattning och att man endast genom terror kunde framtvunga en ”åtminstone skenbart enig front mot judarna”, skriver Tingsten och tillägger ”allt detta är sannolikt riktigt”.¹⁶³ Tingsten uppvisar visserligen viss ambivalens i förhållande till konflikten då han trots allt gör ett slags försök att förstå arabernas synsätt. Arabernas reaktion kan sägas vara irrationell utan att därför på nåt sätt vara förvånande. Den judiska invandringen hotade att göra araberna till minoritet i landet och trots att välståndet ökat så var man i relation till judarna fortfarande fattiga, ”att de därjämte var mindre kunniga, mindre aktiva och mindre rationellt inriktade kan inte, efter all erfarenhet att döma, ha ökat deras sympati för invandrarna”.¹⁶⁴ Tingsten skriver vidare att det därför inte är egendomligt att ”araberna, eller en tongivande minoritet av araber, kunde betrakta den judiska invandringen som en form av västerländsk imperialism”.¹⁶⁵ Tingsten skriver inte explicit om det finns någon reell grund för denna bedömning av sionismen som imperialistisk eller ej, och ej heller om denna definition i sammanhanget skulle bli problematisk för sionismen. Den arabiska kritiken faller dock av sammanhanget att döma under kategorin ”förklarligt men irrationellt”.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Tingsten, 1957, s. 136 ff

¹⁶¹ Tingsten, 1957, s. 38 f

¹⁶² Tingsten, 1957, s. 42 f

¹⁶³ Tingsten, 1957, s. 44. Tingsten uttrycker sig regelmässigt vagt när han gör den här typen av analyser.

¹⁶⁴ Tingsten, 1957, s. 44 f

¹⁶⁵ Tingsten, 1957, s. 45

¹⁶⁶ Tingstens syn på imperialismbegreppet hör till de områden som skulle vara av stort intresse att utreda mer ingående. I texter från 50-talet återkommer begreppet med en tydligt negativ värdeledning. Dock är det inte imperialismen i allmänhet utan snarare dess negativa konkreta uttryck under historien och samtiden som Tingsten vänder sig emot. Se exempelvis artikeln ”Imperiets svärd – Kitchner av Kartum”, *DN*, 14/12-1958 där Tingsten bl a diskuterar vulgariteter i den brittiska kolonialpolitiken. Någon antiimperialist av 60-tals typ bör det dock tydligt poängteras att Tingsten inte var.

Tingsten går inte in i detalj i händelseutvecklingen under 1947 och -48 men beskriver kriget kortfattat: Det var orsakat av ett arabiskt anfall som hotade judarna med undergång, men judarna försvarade sig framgångsrikt och värjde det område som man tilldelats av världssamfundet.¹⁶⁷ Som tidigare nämnts ansåg Tingsten att kriget gav upphov till positiva bieffekter för sionismen. Orsakerna till att Palestinas arabiska befolkning flydde står i Tingstens analys inte i första hand att finna hos de judiska trupperna utan hos de omgivande arabstaterna. Han medger visserligen att en faktor var skräck för judiska våldshandlingar men poängterar att arabernas krigsföring var av helt annan hårdhet och grymhet än Israels. Där araberna segrade var totala massakrer segerns följd, i de byar man erövrade lämnades inga judar levande, där å andra sidan judarna segrade lämnades civilbefolkningen i fred.¹⁶⁸ Tingsten tar dock upp ett undantag från denna regel och skriver om den kända massakern i den arabiska byn Deir Yassin. Detta övergrepp var av samma art som arabernas, skriver Tingsten, men för att förstå hur det kunnat ske vill han placera in handlingen i ett sammanhang; ”massakern utfördes av ett judiskt förband, upphetsat över fotografier av stympade judiska män och kvinnor, som såldes i ett erövrat arabiskt område”.¹⁶⁹ Tingsten tycks vilja göra tydligt att det rörde sig om en unik företeelse som framkallats av speciella omständigheter.

Det var andra orsaker än den judiska krigsföringen som var avgörande; ”då judarna uppmanade araberna att stanna kvar, eggades de av de arabiska radiostationerna och av arabiska propagandister att fly”.¹⁷⁰ I arabiska radiosändningar uppmanades palestinierna att utrymma landet. Budskapet i sändningarna lydde: Palestinierna skulle utrymma landet för att tillsammans med de arabiska styrkorna sedan kunna återvända till Palestina som segrare, de som däremot inte åttlydde uppmaningen skulle riskera att betraktas som förrädare när kriget vunnits, skriver Tingsten.¹⁷¹

De krigförande arabstaterna bär i Tingstens skildring det avgörande ansvaret för uppkomsten av det palestinska flyktingproblemet och det är också där frågans lösning står att finna. I arabländerna med sina väldiga landområden menar han att flyktingarna skulle kunna emottas och integreras och han pekar ut Irak och Syrien som glest befolkade länder, särskilt lämpade att ta emot flyktingarna. ”Med en bråkdel av den effektivitet judarna visat i Israel, skulle araberna inte bara kunna lösa flyktingproblemet, utan vinna direkta materiella fördelar av dess lösning”, skriver Tingsten.¹⁷² Infogandet i arabstaternas ekonomi menar han är den enda rimliga lösningen.

De palestinska flyktingarnas rätt att återvända till sina hem i det nuvarande Israel har varit en av kärnfrågorna i konflikten sedan 1948 och är ett grundläggande krav som drivits starkt av såväl palestinierna som de arabiska staterna. Redan i slutet på krigsåret antog FN resolutionen 194 III där man uppskattade att 726 000¹⁷³ palestinska araber flytt sina hem och fastslog att de flyktingar som önskade återvända skulle få göra det vid snaraste genomförbara tidpunkt och de som ej önskade detta skulle få kompensation för förlorad egendom.¹⁷⁴

För Tingsten var dock kravet på återvändande omöjligt, då han menade att dess konsekvenser skulle bli Israels undergång. Det stora hindret mot en lösning på flyktingfrågan var arabstaternas bristande politiska vilja. De har ett syfte med att hålla palestinierna i flyktingläger, skriver Tingsten, dels vill de kunna använda flyktingarna i sin propaganda men de är också ute efter att bruka dem som ett militärt vapen mot Israel. Om de tilläts återvända

¹⁶⁷ Tingsten, 1957, s. 136

¹⁶⁸ Tingsten, 1957, s. 137, 145 ff

¹⁶⁹ Tingsten, 1957, s. 147

¹⁷⁰ Tingsten, 1957, s. 147

¹⁷¹ Tingsten, 1957, s. 147

¹⁷² Tingsten, 1957, s. 148

¹⁷³ Tingsten skriver i *Det hotade Israel* i regel ”över 500 000”

¹⁷⁴ Bjereld, 1992, s. 29

skulle de användas som en femte kolonn inne i Israel.¹⁷⁵ ”Arabflyktingarna har under nära ett årtionde systematiskt hetsats mot judarna; att låta dem återkomma vore självmord”, skriver Tingsten.¹⁷⁶

Palestinierna reduceras även i detta sammanhang till verktyg för andra intressen, de ses inte som självständiga aktörer med egna strävanden. Tingsten berör överhuvudtaget inte de palestinska flyktingarnas band till sitt hemland och sina byar utan han behandlar flyktingarna som en passiv grupp individer som oproblematiskt kan överföras till Irak eller Syrien. Kanske mest påtaglig blir denna inställning i Tingstens syn på det praktiska genomförandet av folkomflyttningen, i hur han vill att denna väg politiskt ska drivas igenom. I ledarartikeln ”De arabiska flyktingarna”, också från 1957, sluter Tingsten upp bakom ett förslag som förts fram av Erik Seidenfaden, redaktör för den danska tidningen *Information*. Förslaget går ut på att FN efter en viss frist ska dra tillbaka underhållet till flyktingarna. Istället ska motsvarande anslag ställas till arabstaterna förfogande för att finansiera integration av palestinska flyktingar. Tingsten argumenterar vidare i likhet med Seidenfaden för att de skandinaviska staterna borde gå i spetsen för detta förslag inom FN.¹⁷⁷ Anmärkningsvärt med förslaget är i mina ögon dess tvångsmoment; utan något hänsynstagande till viljan hos palestinierna, ska FN genom indragning av biståndet driva flyktingarna till andra arabiska stater.

Som försvar för att förvägra de palestinska flyktingarna rätt att återvända hänvisar Tingsten till argumentet att det redan skett ett slags naturligt utbyte i regionen. De araber som lämnat Palestina motsvaras av den invandring av judar som skett från arabstaterna till Israel, och Tingsten betonar att dessa judiska grupper utsatts för förföljelser i arabländerna. Hela denna befolkningsomkastning är en konsekvens av arabstaternas angrepp och politik för tio år sedan, skriver Tingsten.¹⁷⁸

Tingstens analys av 48-krigets efterspel följer samma spår. Sedan krigsslutet har Israel oavbrutet, genom direkta kontakter och genom att vända sig till FN, begärt fred med arabstaterna. Hindret mot freden har varit att arabstaterna uppställt orimliga fredskrav, krav som Tingsten menar skulle innebära Israels undergång. Det övergripande målet med de arabiska kraven är att flytta fram positionerna och förbereda ett nytt anfall för att utplåna Israel. Till den arabiska fiendlighet som Tingsten skildrar blir Israels fredssträvande en diametral motsats. Tingsten skriver om Israels framställningar till FN och refererar uttalanden från israeliska företrädare som erbjuder fred. Israels fredssträvanden går inte bara att utläsa i statens praktiska politik utan finns inneboende i den ideologi som Israel är grundat på.¹⁷⁹

Kanske finns i nutiden ingen annan stat, där längtan efter fred och trygghet är så lidelsefull som i Israel. Det beror i någon mån på att Israels hela ideologi, i motsats till många andra staters, är inställd på fred mellan folken, ja, till och med traditionellt innehåller ett stänk av tro på att just den ur försakingringen frälsta judendomen har en fredsmission i världen. Men främst beror det på att judarna, vilkas historia är fylld av katastrofer och förföljelser, i sitt fria land ånyo upplever förföljelsen och fruktar katastrofen.¹⁸⁰

Historieskrivningen

Om man studerar Tingstens analys i *Det hotade Israel* utifrån dagens forskningsläge så framträder tydligt hur Tingsten i boken rör sig inom den officiella israeliska historieskrivningen. Boken formades av hans resa i landet och han använder många israeliska

¹⁷⁵ Tingsten, 1957, s. 148

¹⁷⁶ Tingsten, 1957, s. 149

¹⁷⁷ *DN*, 28/06-57

¹⁷⁸ Tingsten, 1957, s. 149

¹⁷⁹ Tingsten, 1957, s. 141 ff

¹⁸⁰ Tingsten, 1957, s. 141

källor. Detta är inte på något sätt förvånande; det israeliska perspektivet var det dominerande under 50-talet. Vad det gäller skeendena i samband med 48-kriget så fanns få alternativ till segrarnas officiella skildring.

I boken *1948 and after* analyserar Cambridgehistorikern Benny Morris den israeliska historiografin. Den historieskrivning som länge var rådande präglades av ett förenklat pro-israeliskt perspektiv, författad av ”krönikörer” snarare än historiker, menar Morris. I Israel dröjde det fram till 80-talets början innan den officiella skapelseberättelsen började rämna. Genom Israels arkivlag kom största delarna av utrikesdepartementets handlingar liksom stora mängder av andra statliga dokument från perioden 1948-57 att bli tillgängliga för forskning (Försvarsdepartementet och IDF dock undantagna). Därmed öppnades förutsättningar för forskning baserad på samtida källor och det fick till följd att en ny generation israeliska och internationella historiker kunde konfrontera de gamla utsagorna.¹⁸¹ I denna tradition av ”nyhistoriker” blev Morris en av de mest inflytelserika med verk om 48-kriget och de palestinska flyktingarna.

I *1948 and after* sammanfattar Morris fyra föreställningar som varit centrala för den gamla historieskrivningen och som de nya historikerna kommit att vända sig emot: 1. Att den judiska sidan helhjärtat ställde sig bakom FN:s delningsplan och att palestinierna och arabstaterna enhälligt förkastade delningen och gick till angrepp för att driva judarna i havet. 2. Att kriget fördes mellan en relativt försvarslös och svag judisk ”David” och en stark arabisk ”Goliat”. 3. Att palestinierna lämnade sina hem och byar antingen frivilligt, utan rimliga själ, eller på order från de arabiska ledarna. 4. Att Israels intresse vid krigsslutet var att skapa fred medan araberna föredrog ett oupphörligt krig till slutet.¹⁸² Med undantag av bilden av den judiska sidan som militärt underlägsen så har dessa föreställningar en central betydelse i Tingstens *Det hotade Israel*.

Föreställningen om de arabiska radiosändningarna, som hos Tingsten spelar en viktig roll som förklaring till palestiniernas massiva flykt och samtidigt fråntar Israel ansvaret för flyktingsituationen, är den kanske mest spektakulära myten i samband med Israels grundande. Redan i början av 60-talet motbevisades denna förklaring av forskarna Erskine Childers och Whalid Khalidi som granskade brittiska och amerikanska upptagningar av radiotrafiken i Mellanöstern. Studien visade att något budskap om utrymning överhuvudtaget inte gick att finna i varken radiosändningar eller lokala tidningar.¹⁸³ Redan under 50-talet ifrågasattes denna förklaring av palestinier och även av brittiska företrädare som varit i Mellanöstern under kriget, men trots detta kom det att bli en seglivad förklaring. Inte förrän även israeliska historiker på 80-talet anslöt sig till kritikerna började myten tyna bort.

Om man återvänder till Tingstens artiklar i Palestinafrågan på 50-talet så är det talande att Tingsten ytterst sällan går i polemik med någon om sakförhållanden i konflikten. Inte heller utgivningen av *Det hotade Israel* gav upphov till någon debatt om Israels grundande eller konfliktens natur, boken tycks på det hela taget ha gått obemärkt förbi ifråga om reaktioner i svenska tidningar.

Under 50-talet framkommer endast ett fall då Tingsten känner sig manad att konfrontera en annan bild av konflikten. Det är talande att det i detta enda fall inte rör sig om en svensk debattör eller en palestinsk företrädare utan en brittisk generallöjtnant; Sir Begott Glubb. I artikeln ”Glubb Pascha om mellanöstern” från januari 1958 behandlar Tingsten den nyligen utkomna boken *A soldier with the arabs* där engelsmannen skildrar sina erfarenheter från kriget. Glubb ledde den i Jordanien stationerade Arablegionen, en styrka som bestod av arabiska soldater under befäl av brittiska officerare, som Tingsten beskriver som den överlägset mest effektiva enheten på den arabiska sidan. Denna berättelse är av intresse som

¹⁸¹ Morris, Benny, *1948 and after*, (Oxford 1990), s. 7

¹⁸² Morris, 1990, s. 8 f

¹⁸³ Finkelstein, Norman G, *Image and reality of the Israel-Palestine conflict*, (New York 2003), s. 57

vittnesbörd från ”befrielsekriget”, skriver Tingsten i sin anmälan, men han tar upp starka invändningar mot författaren. I bedömningen av Glubbs skildring bör det först slås fast att han framstår som en modig och entusiastisk officer men att han dock tycks ha ”föga sinne för analys och allmänna resonemang”, skriver Tingsten.¹⁸⁴ I sin skildring av konflikten i Mellanöstern tar han bestämt parti för araberna och det är uppenbart att han är antisionist på grund av okunnighet och fördomar. Glubbs övergripande ställningstagande, att Balfourdeklarationen var ett svårt misstag som möjliggjorde att judarna kunde överta mark genom militär styrka, avfärdar Tingsten som ”alltigenom oriktigt”.¹⁸⁵

På en punkt instämmer Tingsten i Glubbs analys av kriget. I fråga om de militära styrkeförhållandena ger han Glubb rätt; judarna var överlägsna i fråga om såväl manskap som vapen och det är därför ej heller konstigt att de segrade i kriget. Glubb korrigerar på denna punkt en missuppfattning som varit vanlig i Västeuropa, skriver Tingsten.

När det gäller den palestinska massflykten intar dock Glubb en ståndpunkt som Tingsten knappast kan ställa sig bakom; flykten var en konsekvens av judiska aktioner och massakrer. Tingsten tar upp sina ståndpunkter från *Det hotade Israel* och kritiserar Glubb för att inte nämna eller ta lätt på arabiska grymheter och för att överhuvudtaget inte nämna de arabiska uppmaningarna om flykt. De arabiska raiderna mot Israel efter krigets slut menar han att Glubb bortförklarar eller försvarar samtidigt som han förstorar upp de judiska repressalierna.¹⁸⁶

På punkt efter punkt, i stora och små frågor, finner man liknande förvanskningar, som tillsammans ger en falsk bild av läget och blir en bakgrund för fientlighet mot Israel och halvt belättna profetior om den nya statens undergång. /_ _ _/ Hela bilden blir oriktig genom att det avgörande förbigås: att Israel gång efter annan begärt fred, medan arabstaterna, även Jordanien, oavbrutet förklarat som sitt mål att förgöra, förnta utplåna Israel.¹⁸⁷

Något som Tingsten dock uppskattar med Glubbs framställning är att den skildrar splittringar mellan de arabiska staterna. Engelsmännen som försvarade Jordanien, det land han själv verkade i, angriper i boken de andra staterna. Tingstens slutsatser blir att ”Arabligan framstår som konstlad och bräcklig, nödortfigt sammanhållen blott av den hets och det tryck som kommer från några av de anslutna regimerna”.¹⁸⁸

Om man fortsätter jämförelsen mellan Tingstens förändrade perspektiv från 40- till 50-tal så är synen på den brittiska mandatperioden ytterligare en av de många punkter där han tydligt bryter mot sin tidigare linje. Sir Begott Glubbs kritik av den brittiska Mellanösternpolitiken avfärdade Tingsten som ”oriktig”, men när Tingsten formulerar sig så 1957 är det inte för att han är en försvarare av den brittiska mandatpolitiken utan för att han är kritiker från en motsatt position. Just försvaret av Storbritannien var det Tingsten höll fast vid starkast under sin ”övergångsfas” under 40-talets sista år och uttryckte i debatterna med Hugo Valentin. I *Det hotade Israel* vänder Tingsten på punkt efter punkt till Valentins kritiska ståndpunkter och beskriver den brittiska politiken som orättvis mot judarna. Tingsten skriver bland annat att Balfourdeklarationen tolkades mer snävt mot judarna än vad som var rimligt och riktar kritik mot det brittiska styrets ”stränga begränsningar av den judiska invandringen”.¹⁸⁹ Engelsmännen föll tillbaka för de arabiska terroraktionerna på 30-talet och

¹⁸⁴ DN, 02/01-58

¹⁸⁵ DN, 02/01-58

¹⁸⁶ DN, 02/01-58

¹⁸⁷ DN, 02/01-58

¹⁸⁸ DN, 02/01-58

¹⁸⁹ Tingsten, 1957, s. 43

tillmötesgick deras krav på begränsningar i invandringen, ännu efter andra världskrigets utbrott förvägrades tiotusentals judar inresetillstånd, skriver Tingsten.¹⁹⁰

2.4 Framstegets bärare

Tingstens Israelbild har tydliga beröringspunkter med det sätt han idealiserade USA under efterkrigstiden. Att dessa två nationer var centrala för Tingstens politiska världsuppfattning har antytts tidigare men den inbördes relationen mellan dessa ideal förtjänar att beröras mer ingående. Som idealbilder tycks de delvis efterträda varandra i Tingstens tänkande, med upptäckten av Israel kom den judiska staten att överskugga USA som framstegets förkroppsligande, men samtidigt kunde staterna också representera två olika sidor i Tingstens politiska övertygelse.

USA och Israel upphöjdes av Tingsten till världsliga ideal. Det var nationer som bars upp av en idémassig grund, präglades av en idealism, som gav statsbildningen och samhället riktning och mening. De kontrasteras dels som motpoler till östdiktaturerna men också mot den stagnation som Tingsten ansåg att det gamla Europa stod för. USA och Israel blev Västerlandets förebilder. När Israel hyllas i *Det hotade Israel* är USA den stat som landet jämförs med, som Israel i olika sammanhang efterliknar eller överträffar

Under 40-talet intog Tingsten positionen som den främste försvararen av USA i svensk debatt. Tingsten slog ned på alla tendenser att nedvärdera den amerikanska kulturen eller samhällsstrukturen.¹⁹¹ Han vände sig mot vad han såg som konservativt färgade fördomar; om USA som ett land utan kultur, präglad av materialism och förakt för de intellektuella. Genom den felaktiga bilden kunde USA och Sovjet uppställas som två ytterligheter som Sverige skulle balansera emellan. Från ledarplats riktade han angrepp mot den svenska regeringens ovilja att ta ställning mellan väst och öst, mellan demokrati och diktatur. Istället för att deklarerat sin egen övertygelse anpassade man sig i neutralitetens tecken för att inte irritera Sovjet, skriver Tingsten i sina memoarer. Han tar upp en ledare från 1947 där han kritiserar utrikesministern Undén för att, med formuleringar som ”socialdemokratin är främmande för både borgerlig storkapitalism och för kommunism”, antyda ideologisk neutralitet.¹⁹²

Försvaret av USA kom att bli en central del i Tingstens antikommunistiska agitation som chefredaktör för Dagens nyheter. När Tingsten 1948 tog steget att fullt ut propagera för ett svenskt NATO-inträde kom idealiseringen av USA ytterligare att förstärkas.¹⁹³ Det är bara västerns demokratier som är kapabla att försvara de rättsliga och moraliska grundsatser som Sverige är grundat efter och som världens trygghet är beroende av. Tingsten refererar i sina memoarer hur han tog upp USA som främsta exempel på stater

som på grund av läge, traditioner och härskande idéer på ett helt annat sätt än andra representerar allmänt erkända, om också icke allmänt tillämpade, moral- och rättsprinciper: tanken på mellanfolklig samverkan i likställdhetens tecken, grundsatserna om nationell självbestämmanderätt, om hänsyn för de små folken, om folkstyrelse och frihet inom staterna”.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Tingsten, 1957, s. 37 ff

¹⁹¹ Johansson, 1995, s. 134

¹⁹² Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tidningen*, s. 131 ff

¹⁹³ Johansson, 1995, s. 140

¹⁹⁴ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tidningen*, s. 129

Argumenten för en uppslutning i den amerikanskledda militäralliansen grundade sig dels i svenska försvarspolitiska intressen, att kunna hantera hotet från öst, men också i det faktum att ett NATO-inträde för Tingsten var det moraliskt riktiga; Sverige borde ställa sig solidariskt med Västerns demokratier i kampen mot totalitarismens utbredning.¹⁹⁵ Skovdahl sammanfattar Tingstens synsätt som att det handlade om ”vilka värden som var de centrala västerländska, och på vilken punkt en anslutning till dessa värden måste övergå i ett – på annat sätt än enbart verbalt – förpliktigande ställningstagande”.¹⁹⁶

I andan av det kalla krigets motsättningar kunde Tingsten utdefiniera svensk USA-kritik som tecken på påverkan av kommunistisk agitation. Ovilja mot USA förenades nästan alltid med välvilja mot Sovjet, ville Tingsten påvisa. Sådana USA-kritiska resonemang präglades av en inneboende skevhet, när USA granskades letade man efter fel och undvek förtjänster medan man i Sovjets fall dolde felen och förde fram förtjänsterna. Kritiken mot USA var i regel hämtad från den amerikanska debatten, då självkritiken och uppmärksammandet av de egna bristerna är den amerikanska demokratins ära.¹⁹⁷ Tingsten var en av huvudpersonerna i debatten om tredje ståndpunkten, naturligtvis som skarp kritiker: Tingsten ansåg att tredje ståndpunkten i många fall inte handlade om mer än förtäckt kommunistpropaganda. I de fall då det verkligen handlade om ärligt menade teoretiska försök så hamnade dess företrädare i ”till en viss grad tilltalande, men oförenliga och ogenomtänkta reflexioner och värderingar”. Den tredje ståndpunkten är förkastlig därför att den är en verklighetsflykt, skriver Tingsten i pamfletten *Tredje ståndpunkten – en orimlighet*.¹⁹⁸

Boken *Problem i USA* är talande för Tingstens amerikabild. Boken gavs ut 1948 och var en sammanställning av tidningsartiklar från den resa Tingsten gjort i USA under 1947. Trots titeln var boken en hyllning till landet och utgjorde en uppgörelse med den kritik som förts fram mot förhållandena i USA. På punkt efter punkt faller jämförelsen mellan USA och Europa ut till USA:s fördel. Historikern Alf W Johansson beskriver Tingstens amerikabild som bilden av framtidslandet, ett land präglat av klasscirkulation, stigande löner och tendenser till inkomstutjämning – det var de obegränsade möjligheternas land. Tingsten såg i USA en nation som bars upp av en idealistisk överbyggnad som gav hela samhällslivet en transcendent syftning, vilket kan ställas i stark kontrast till Europa som han menade inte var mer än ett geografiskt begrepp, skriver Johansson. En aspekt Tingsten särskilt framhäver är den amerikanska utbildningen och forskningen, ett område där han menade att man var nära att uppnå fulländning. Inom vetenskapen hade motsättningarna mellan värdering och analys övervunnits. I motsats till Europa där de moraliska utgångspunkterna stod i konflikt med den vetenskapliga analysen så stod vetenskapsmannen i USA i uppbyggnadens och framstegets tjänst.¹⁹⁹

Tingstens hyllning till USA stegras i bokens avslutande kapitel ”Amerikansk idealism”. Med utgångspunkt i uttrycket ”an honest man” vill Tingsten visa hur det amerikanska samhället präglas av ideal om godhet. En amerikansk hederlig karl är rakryggad, har en medveten vilja att handla rättvist och moraliskt, ett äckel inför det lumpna och en orolig känsla för ansvar; han ska vara en representant för amerikansk idealism, skriver Tingsten. Mer än de som vanligen ses som kännetecken för USA som demokrati, personlig frihet och tolerans, är det just godheten som är utmärkande för det amerikanska livet. Värden som vänlighet, lojalitet, ärlighet och värme, som i Europa närmast blivit tabubelagda, har i USA

¹⁹⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tidningen*, s. 151 f

¹⁹⁶ Skovdahl, 1992, s. 372

¹⁹⁷ Johansson, 1995, s. 134 ff

¹⁹⁸ Tingsten, Herbert, *Tredje ståndpunkten – En orimlighet*. (Stockholm 1951), s. 5 ff

¹⁹⁹ Johansson, 1995, s. 136 ff

bevarat sin friskhet. Godheten uppfattas på ett omedelbart och naivt sätt som målet, skriver Tingsten.²⁰⁰

Tingsten tar upp amerikanska moraliska tänkare som Thoreau, Emerson och Whitman och menar att även de framstår som naiva i jämförelse med den europeiska traditionen:

Deras moral är inte en essens av ångest och grubbel, den är, även hos enstöringen och anarkisten Thoreau, självfallen, frisk, om man så vill tanklös. Här möter man icke fader Sergius, som vid borttryckande av skal efter skal i sitt jag finner blott nya former av gemenhet, utan snarare en förvärldsligad och politiserande Franciscus.²⁰¹

Av detta följer dock inte att moralen är ytlig, betonar Tingsten. Moralen är i sin enkelhet en stark och djupt verkande kraft hos miljoner av amerikaner och allra främst bland ledande personer.²⁰² I kapitlet om den amerikanska idealismen stegras Tingstens hyllning till stordådiga proportioner, inte minst liknelsen med fattigmunken Franciscus är häpnadsväckande, och det är inte enkelt att se hur stor tyngd som bör fästas vid denna hyllning. Skovdahl gör en slags pragmatisk tolkning av upphöjningen av den amerikanska idealismen utifrån det ofrånkomliga att USA skulle bli den stat som skulle leda västerlandet i världspolitiken. Men i fråga om idealism som motivation menar Skovdahl att Tingsten kan tänkas ha föredragit ”en mera spontan och äppelkindad variant framför allt som kunde misstänkas bli utbyggt till en hel ideologi – en teoretisk världsåskådning”.²⁰³

Det amerikanska moraliska förhållningssättet spårar Tingsten även i politikens former. I Europa röstar man på parti och åsikt snarare än person; ”en liberal ger hellre sin röst åt en karaktärlös nolla som företräder ett liberalt program än åt en högerman eller socialdemokrat av intellektuell och moralisk resning”.²⁰⁴ I USA är individens personliga egenskaper avgörande och valet en personomröstning. Inget annat land har heller kunnat uppvisa en mer moraliskt högstående rad av ledare än de tio eller femton främsta amerikanska presidenterna, skriver Tingsten.²⁰⁵

I boken uppmärksammar Tingsten visserligen missförhållanden i det amerikanska samhället och ett problem som han särskilt oroas över är rasdiskrimineringen. Vad som dock är utmärkande för de problem i det amerikanska samhället som skildras, är att han betonar att det är problem på väg att lösas. USA var i Tingstens ögon en stat i frontlinjen av det mänskliga framsteget, som utstakade en väg för det framtida förverkligandet av en utopi.²⁰⁶

Israel och USA förenas i denna ställning som de främsta föregångsländerna för västerlandets ideal. I denna anslutning till dessa stater öppnas möjligheter att inplacera antinationalisten Tingsten i ett nationalistiskt fack. Tingsten kan sägas ha blivit en slags nationalist, på avstånd, å dessa länders vägnar på ett sätt som han själv aldrig ansåg sig kunna bli svensk nationalist.

Tingsten, som i sin statsvetenskapliga forskning behandlat nationsfrågan i flertal verk, hör till den tradition som företräder en realistisk syn på nation och nationalitet: Nationen ses som något som vilar på en omedelbar motsvarighet i den existerande verkligheten i motsats till den konstruktivistiska traditionen där nationsbegreppet konstrueras utifrån generaliserade egenskaper hos verkligheten.²⁰⁷ I Tingsten beskrivningar sönderfaller nationalismen i en rad

²⁰⁰ Tingsten, Herbert, *Problem i USA*, (Stockholm 1948), s. 116 ff

²⁰¹ Tingsten, 1948, s. 118

²⁰² Tingsten, 1948, s. 116 ff

²⁰³ Skovdahl, 1992, s. 374 f

²⁰⁴ Tingsten, 1948, s. 118

²⁰⁵ Tingsten, 1948, s. 118 f

²⁰⁶ Johansson, 1995, s. 136 ff

²⁰⁷ Dahlstedt, Sten, Liedman, Sven-Eric, *Nationalismens logik*, (Stockholm 1996), s. 13

olika typer. I beskrivningen av den israeliska nationalismen pratar han om den som kännetecknades av en förening av ”hemlandsnationalism” och ”kallelse nationalism”.²⁰⁸

I uppslutningen bakom USA och Israel fokuserar Tingsten på de universella värden de uppbar, dessa staters nationalistiska idéer handlar om en ”ren” nationalism; uppslutning till idéer och värden som nationen representerade. Detta perspektiv öppnar upp för en omfattande diskussion om Tingstens syn på nationalismen som jag inte kommer att kunna ge rättvisa i den här uppsatsen och jag får därför nöja mig med att ta upp två citat.

Israel är en demokrati, uppbyggd av folkspillror från skilda delar av världen, sammanknutna inte av ras eller nationalitet eller ens religion, utan av en känsla av enhet genom årtusendens traditioner. Israel är gemenskapen, nationen i ordets renaste mening, sammanhållning i en idéns tjänst – en åldrig, av hundra generationer uppbytt idé om återvändande och uppfyllelse - en motsvarighet, med alla skillnader, till den amerikanska nation som en gång bildades under frihetens och framstegets paroll.²⁰⁹

Med en intensitet som erinrar om de stora amerikanska och franska revolutionerna, är denna nationalkänsla inställd på syften, som anses allmänmänniska. Sedan den amerikanska nationen formades i tecknet av framstegsidén och dess tankar om frihet, demokrati, jämlikhet och fred har ingen nation svetsats samman av trosföreställningar.²¹⁰

Tingsten fokuserar på förenande drag i dessa nationalismen och ser dem utifrån dess roll som uppbyggande av universella ideal. Denna jämförelse är inte oproblematisk, medan den amerikanska nationalismen hör till de mest utpräglade konstitutionellt grundade bär den israeliska tydliga religiösa drag och kan svårligen reduceras till en konstitutionell nationalism grundad i ett universellt budskap.

USA:s världsliga misson är inte svår att förstå; det är den stat som globalt får rollen att axla bördan att försvara och utveckla av västvärldens ideal, på militär och kulturell väg. Boken *Problem i USA* avslutar han med att uppställa höga förväntningar på USA om att förverkliga ”en ny upplysningstid, under vilken Amerika, liksom förut Frankrike och England, skall vara framstegets bärare framför andra”.²¹¹

Israels ställning blir i jämförelsen mer av ett slags mikroperspektiv på det världsliga framsteget. Det sionistiska projektet är grundat i det judiska folkets självförverkligande, men detta får hos Tingsten en vidare syftning i å med att de genom sina framsteg blir ett föregångsland för väst. Genom att nationen svetsats samman ”i tecknet av framstegsidén och dess tankar om frihet, demokrati, jämlikhet och fred” blir Israel en förebild, ”en fackla för världen”.²¹² Vidare står även Israel i västs militära frontlinje genom konfrontationerna med Mellanösterns diktaturer.

Nationernas storhet är för Tingsten till stor del dess människors storhet. I Tingstens skrifter är det människan och hennes idévärld snarare än strukturella förklaringar som står i centrum. Om förklaringen till Israels framgång skriver han i *Det hotade Israel*:

Om någon allmän orsak skall sägas vara utslagsgivande, tror jag att man helt enkelt måste peka på de människor – från de ryktbara gestalterna till massan av okända – som byggt upp den nya staten. De har kommit till Israel med en känsla av kallelse, plikt och stora syften, de har känt sig inbegripna i, ansvariga för, ett stort experiment som måste lyckas, de har – i ovanlig grad och i ovanlig omfattning – som varit hängivna människor med god vilja.²¹³

²⁰⁸ Tingsten, 1957, s. 166

²⁰⁹ DN, 06/11-56

²¹⁰ Tingsten, 1957, s. 29

²¹¹ Tingsten, 1948, s. 121

²¹² Tingsten, 1957, s. 29

²¹³ Tingsten, 1957, s. 126

Både ifråga om USA och Israel framhäver han dess stora individer och den idealism som präglar befolkningen. I likhet med de amerikanska presidenterna upphöjs de israeliska politiska ledarna, om inte än starkare, i Tingstens skrifter. David Ben Gurion och utrikesministern Golda Meir, ”denna bild av godhet och klokhet”, blir hjältar som infogas i Weizmanns tradition.²¹⁴

Den mest tydligt förenande bakgrunden för de två staterna är deras historia som immigrationsländer. Denna bakgrund får också en framträdande roll i Tingstens skildring. Nationerna har skapats av nybyggare och nationsbyggandet har därigenom på många sätt blivit ett uppbrott från gamla traditioner. Istället har nationen kommit att färgas av de gemensamma idéer och kall som förenat immigranterna eller fötts av immigrationen till det nya landet. I USA:s fall framhåller Tingsten hur nationsskapandet handlat om sammansmältning av de skilda nationer, raser och religioner som invandrarna burit med sig. Den amerikanska patriotismen kom att skilja sig från den europeiska genom att den inte grundades på nedärvda värden som härkomst utan förvärvades i det nya landet. Man blev en god amerikan genom att ansluta sig till de värderingar som kommit att prägla Amerika, som frihet, tolerans och demokrati. Genom traditionen kom även föreställningar om fri företagsamhet, individualism, konkurrens- och tävlingslust, och tendensen att betrakta USA som stående utanför den övriga världens strider, att införlivas bland Amerikas kännetecken.²¹⁵

När det gäller den israeliska nationen behöver inte immigrationens betydelse ytterligare utvecklas i detta kapitel men värt att notera är att sammansmältningen av olika folkgrupper även i Israels fall spelar en viktig roll. Sammansmältningen sker dock utifrån en gemensam religion och under en redan fixerad ideologi, sionismen. Nationen som smältdegel såg Tingsten i Israels fall i de olika asiatiska och afrikanska gruppernas assimilation under den europeisk-judiska kulturtradition som Israel formats av, i dessa grupper ”västernisering”.²¹⁶ Idévärlden och den judiska kallelsenationalismen föregår upprättandet av det faktiska Israel snarare än föds ur immigrationen till det nya landet, i kontrast till USA:s historia. I Israels fall blir de krav som utvandningsprojektet ställde tydligt en bakgrund till Tingstens förklaringar israelernas storhet. Han betonar framförallt den tidiga invandringsperioden som han menar innefattade en jämförelsevis stor elit av lidelsefullt engagerade människor. Innan sionismen vuxit sig stark grep israeltron en speciell grupp människor; de som kände förtrycket i sina hemländer och var ”intellektuellt medvetna, stolta och aktiva nog att inte bara vilja fly från det olidliga utan också vilja göra en insats som ett nytt och återförenat folk”.²¹⁷

En intressant aspekt i jämförelsen mellan Israel och USA är hur Tingsten framhåller religionens betydelse, hur det religiösa tänkandet förenas med en framstegstro. Tingsten framhöll hur judendomen i kontrast till den traditionella kristna läran innefattade ett framstegstänkande. Liknande tankegångar återfinns i hans syn på religionen i USA. Antalet gudstroende är betydligt större än i något europeiskt land men kristendomen har en annan ställning. Trots de många olika samfundet och religiösa inriktningarna i USA så är det enhetlighet snarare än mångfald som kännetecknar det religiösa läget; amerikanerna förenas under vissa allmänna och gemensamma trosföreställningar. Motsättningarna mellan protestanter och katoliker är svagare och det är vanligt att människor går över från en kyrka till en annan, skriver Tingsten. Det är en opreciserad allmänreligiositet som dominerar, menar Tingsten och liknar det vid 1700-talets deism och 1800-tals liberalismens vagt metafysiska förankring.²¹⁸

²¹⁴ Göteborgs Handels- och sjöfartstidning, 22/03-67

²¹⁵ Tingsten, 1958, s. 189

²¹⁶ Tingsten, 1957, s. 52 ff

²¹⁷ Tingsten, 1957, s. 24 f

²¹⁸ Tingsten, 1948, s. 120

Hos det stora flertalet är den knappast mer än ett fäste för humanismen och en garant för förnuftets förmåga att nå klarhet. Den känner sig som framstegs- och förnuftstrons äldre broder, icke som dess fiende. Den skärper känslan av personlig ansvar, men den ser, liksom rationalisterna i Frankrike för tvåhundra år sedan, sitt mål i ett värdigt och lyckligt jordiskt samhälle.²¹⁹

Precis som inom judendomen finns i den amerikanska kristendomen framstegstänkandet levande i den religiösa tron. Den religiösa linjen sammansmälter med humanitetens, toleransens och frihetens linje som i Amerika blivit en förpliktigande tradition.

Socialism och liberalism

Det finns samtidigt uppenbara skiljelinjer mellan de israeliska och amerikanska samhällena. Det mest påtagliga är hur dessa hos Tingsten fångar spänningen mellan socialistiska och liberala idéer, en motsättning av stor betydelse i hans politiska liv under 40- och 50-talet. Hur hanterar Tingsten dessa olikheter när dessa två stater samtidigt anförs som världsliga ideal?

Med omfattande statligt och kooperativt ägande, en stark fackföreningsrörelse i landsorganisationen Histadrut, och i internationell jämförelse små inkomstskillnader, var 50-talets Israel ett samhälle som politiskt bar stora likheter de ideal som omfattades av den svenska socialdemokratin. De israeliska jordbrukskooperativen, kibbutzerna, sågs också av stora delar av vänstern som en förebild för kommunismens praktiska förverkligande.

Tingsten beskriver det ekonomiska systemet som en blandning av statssocialism, producentkooperation och fri företagsamhet. Under sådana särpräglade ekonomiska former lyckades den judiska staten förena frihet, kollektivism och jämlikhet, skriver Tingsten. Han beskriver Israel som om än inte ett socialistiskt land så det ojämförligt mest socialistiska samhället utanför de kommunistiska regimerna.²²⁰

När Tingsten skriver om USA 1948 är idealiserat motsatta sociala förhållandena; det amerikanska samhällets motståndskraft mot socialismen. Han behandlar i *Problem i USA* frågan om varför socialismen aldrig fått fotfäste i landet och framhåller den höga levnadsstandarden, att stora delar av arbetarklassen inte känner någon underlägsenhet i förhållande till andra socialgrupper, men framförallt klasscirkulationen. Amerikanerna tror på möjligheten av individuellt avancemang för sin egen eller sina barns del, och denna förhoppning är välgrundad enligt Tingsten. En huvudorsak är de stora möjligheterna att få högre utbildning i USA och att man förmår upptäcka begåvning och duglighet på ett annat sätt än i Sverige. Tingsten skriver om hur den överväldigande majoriteten av amerikanerna uppfattar sig tillhöra medelklassen. Då industriarbetarna identifierar sig med medelklassen tar de samtidigt avstånd från hela den socialistiska klasskampsteorin och marxismen, de känner sig inte som medlemmar i en förtryckt klass utan som likaberättigade medborgare i ett samhälle.²²¹

Kampen mot socialism och planhushållning hade sedan Tingsten i mitten på 40-talet lämnat socialdemokratin blivit ett adelsmärke för honom. Hans bestämda övertygelse var att omfattande stadsplanering och socialiseringar var oförenliga med demokrati och politisk frihet. Tingstens huvudsakliga teoretiska inspiration var den österrikiske ekonomen Frederic von Hayek och dennes bok *The road to serf-dom*. Tingstens egna antisocialistiska agitation kom i mycket ett bli ett eko av Hayeks politiska budskap.²²²

Kontraster mellan Tingsten texter under 50-talets slut och hans radikala antisocialistiska linje från 40-talet är delvis tecken på förskjutningar i hans politiska perspektiv, men det går

²¹⁹ Tingsten, 1948, s. 120

²²⁰ Tingsten, 1957, s. 74 f och s. 176

²²¹ Tingsten, 1948, s. 30 ff

²²² Tingsten, 1971, *Mitt liv – Mellan trettio och femtio*, s. 294, Johansson, 1995, s. 254

samtidigt att se en ambivalens som kommer till uttryck i *Det hotade Israel.*; USA och Israel framträder som två olika men framkomliga politiska vägar. Tingsten förklarar skillnaderna utifrån de olika förutsättningar som immigranterna mötte i de nya länderna. Israel var inte som Amerika ett land med ”jungfruliga fält, skogar och vattendrag, där enskilda kunde slå sig ned och snabbt vinna sin bärning; det var ett förfallet och förtorkat land som krävde stora kollektiva ansträngningar för att ånyo bli fruktbart”.²²³ I ett land under brittisk förvaltning och dominerad av en arabisk befolkning blev en stark sammanhållning naturlig för den judiska minoriteten.

Medan de amerikanska pionjärerna hundra år tidigare präglades av individualism, politiskt av gammalliberalism, blev draget av kollektivism eller socialism framträdande i det judiska statsbyggandet.²²⁴

I ett kargt och fattigt land, under hotet från de omgivande arabstaterna var judarna tvingade att snabbt bygga upp jordbruk och industrier, att modernisera landet. Detta arbete födde en stark gemenskap, en betydande kollektivism blev ofrånkomlig i den situation som Israel växte fram. Tingsten vill dock poängtera att dessa förklaringar dock inte innebär att den ekonomiska struktur som Israel fått för den skull är den bästa möjliga.²²⁵

Tingsten behandlar i ett kapitel av *Det hotade Israel* kibbutzen och dess ställning i landet. Tingsten skildrar de kollektivistiska jordbrukssamhällena på ett värnadsfullt och okritiskt sätt. De största delarna av det israeliska jordbruket bedrivs i någon utsträckning i kollektiv regi varav den mest utpräglade kollektiva formen, kibbutzerna, endast utgör en liten del, skriver han. Men trots att de endast är omkring 300 till antalet är deras betydelse för Israel desto större. De spelade en viktig historisk roll i den judiska etableringen i Palestina under 1800- och 1900-talet och under 48-kriget var de av stor militär betydelse som samlingspunkter i de arabiskt dominerade områdena. Kibbutzerna har utgjort en spjutspets i ideologi och handling som varit en inspiration för den sionistiska rörelsen och Israel.²²⁶

Man har kunnat i kibbutzen se socialismens men också zionismens fulländning; medlemmarna i kollektiven var pionjärer genom att de bröt jord och förberedde det fria Israel, de bildade under turkarnas och engelsmännens styre ett judiskt samhälle, som stod halvt utanför den främmande och fientliga staten.²²⁷

Tingsten menar att ideologin bakom kibbutzen är hämtad från skilda inspirationskällor, från ”socialistiska och anarkistiska idéer från Fourier och Marx till Tolstoj och Krapotkin”.²²⁸ Egendoms gemenskap och likställighet är grundstenarna i ideologin och fördelningen sker utifrån principen ”var och en efter förmåga, till var och en efter hans behov”: Det är kommunismens princip Tingsten refererar i sin beskrivning.²²⁹

Han tar vidare upp det dagliga livet i kibbutzen och framhåller hur arbetet upphöjs; genom kroppsarbetet och framförallt i bruket av jorden ska den naturliga människan återfödas. Tingsten ser i detta ett utmärkande drag för kibbutz-socialismen; i högre utsträckning framhåller man människans förvandling som slutmålet. Han spårar en påverkan av judiska och ryska moralister.²³⁰

²²³ Tingsten, 1957, s. 76

²²⁴ Tingsten, 1957, s. 39

²²⁵ Tingsten, 1957, s. 76

²²⁶ Tingsten, 1957, s. 82 ff

²²⁷ Tingsten, 1957, s. 83

²²⁸ Tingsten, 1957, s. 82 f

²²⁹ Tingsten, 1957, s. 83

²³⁰ Tingsten, 1957, s. 83 ff

Människan skall genom ett gemenskapsliv i fördragsamhet och sämja bli fri från sin egoism, sitt begär att tävla, sin självhävdelsevilja; hon skall bli god och självuppoftande utan ansträngning, komma att älska sin nästa såsom sig själv. En dröm om helighet skimrar i denna zionistiska socialism.²³¹

Tingsten poängterar att den naturliga människan, arbetaren, också ska vara bildad och reflekterande och skriver om att man i kibbutzerna ser till att ta tillvara på begåvad ungdom genom att ge dem möjlighet att åka till universitet i Israel, Europa eller USA.²³²

Men med anledning av en tillbakagång i kibbutzernas innevånarantal och interna splittringar i flera samhällen har man under senare år i Israel börjat tala om en kibbutzens kris, skriver Tingsten. I många fall har det börjat ske en regression från de ideal som rörelsen uppsatt och den entusiasm som tidigare varit ett utmärkande drag har börjat försvinna: ”Den nya människa som kibbutzen skulle skapa, har inte blivit till, och missräkningen över att man inte lyckats tynger sinnen”, skriver Tingsten.²³³ Han pratar också om motsägelser som uppkommer i den kollektiva andan, vardagslivet i kibbutzen kan bli tråkigt och enahanda, privat umgänge blir besvärligt och att man inte kan längta efter avancemang och förändring skapar tristess, skriver Tingsten.²³⁴

Nej, Tingsten gick inte så långt som att anamma kibbutzrörelsens socialism som samhällsideal. Men han ställer sig inte heller kritisk, han ansåg det trots allt vara ett till stor del framgångsrikt experiment i kollektivistiskt levnadsformer. Dessa erfarenheter skilde sig starkt från hans tidigare bild av socialismen. Tingsten berättar om de människor han mött som lämnat kibbutzlivet och om att han då slagits av ”att de alltid talar om det med vördnad och ett stänk av längtan tillbaka – det är trots allt något stort som de gått igenom”.²³⁵ Det samma kan också ses som utmärkande för Tingstens egen skildring av kibbutzen.

Perioden vid 50-talets slut då Tingsten var mest aktivt engagerad för Israels sak och då *Det hotade Israel skrevs* kom hans position inom den svenska politiken att förändras. Tingsten beskriver i sina memoarer striden kring pensionsfrågan, (ATP) som den avgörande brytningspunkten; Tingsten och DN-redaktionen ställde sig bakom idén om lagstadgad allmän tilläggspension och kom därför att hamna på kollisionkurs med folkpartiet. Partiet lanserade i opposition till socialdemokraterna en slags frivilliglinje där pensionen inte skulle organiseras genom de stora organisationerna. Inledningsvis försökte DN-redaktionen bibehålla sitt stöd till Folkpartiet och begränsade sin politiska kampanj till att argumentera för en kompromiss mellan socialdemokraternas förslag och folkpartiets. Steg för steg kom dock motsättningarna inom det liberala lägret att öka och DN:s avvikande hållning mötte stark kritik av såväl partiet som den övriga liberala pressen.²³⁶

Tingsten vänder sig i memoarerna mot Folkpartiets försök att uppställa striden i pensionsfrågan som en strid mellan socialism och liberalism som absurd. Denna skrämstaktik såg han som lika befängd i denna fråga som då man med samma slagord bekämpat arbetstidslag, ålderdomspensionering, arbetslöshetsförsäkring och fri sjukvård. Pensionsdebatten blev för Tingsten en uppvisning i hur ideologiernas tid var förbi; ”ideologierna måste dö, om demokratin skall leva”, skriver Tingsten i en ledarartikel.²³⁷ Som många gånger tidigare lyfte Tingsten fram sitt krav om samlingsregering och han förespråkade en bred uppgörelse kring vad han såg som tidens två avgörande frågor; kärnavapnen och pensionerna.²³⁸

²³¹ Tingsten, 1957, s. 85

²³² Tingsten, 1957, s. 83 f

²³³ Tingsten, 1957, s. 88

²³⁴ Tingsten, 1957, s. 88 f

²³⁵ Tingsten, 1957, s. 90

²³⁶ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 182 ff

²³⁷ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 193 f

²³⁸ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 189 ff

Vid riksdagsvalet 1958 ansåg Tingsten och DN-redaktionen att det inte längre var möjligt att ställa sig bakom folkpartiet. Själv röstade han inte alls i valet.²³⁹

Vår hållning i sakfrågorna är klar; i kärnvapenfrågan står vi på högerns linje, i pensionsfrågan stöder vi det socialdemokratiska kravet på uppgörelse om lagfäst pension; i en rad andra sekundära frågor som tidigare tagits upp, känner vi oss höra till folkpartiets radikala flygel.²⁴⁰

Valet blev en stor framgång för socialdemokraterna och ett stort nederlag för folkpartiet. Dagens nyheter utpekades i den efterföljande tidningsdebatten att som en ”nederlagets organisatör”, skriver Tingsten i memoarerna.²⁴¹ Hans egen position som chefredaktör kom att bli allt mer ifrågasatt och han beslutade, efter en överenskommelse med Tor Bonnier, att avgå från sin position 1960, ett år innan hans kontrakt skulle ha gått ut.²⁴²

Tingsten var besviken över den borgerliga politiken. Han ansåg dels att partierna var alltför kortsynta i sina ställningstaganden men oroades också över vad han såg som tendenser till en allmän förskjutning i konservativ riktning.

Tingsten närmade sig på idéplanet återigen socialdemokratin. Kampen mot socialismen hade för Tingsten inte samma aktualitet vid 50-talets slut som då han tio år tidigare kraftfullt angrep socialdemokratin vid minsta tecken på socialiseringspolitik. Även om han fortfarande var hängiven antikommunist så hade politikens möjlighetsfält vidgats något, och för detta spelade Israels exempel en betydande roll. När Tingsten i en artikel i *Tiden* 1967 behandlar frågan om socialisering och planhushållning reviderar han sitt tidigare framförda demokratiargument mot socialisering. Han håller fast vid grundprincipen att det finns en gräns där planhushållning blir oförenligt med demokrati, men riskerna för att denna gräns skulle överträdas i ett land som Sverige menar han i det rådande läget vara minimal. Han skriver om Hayek att hans verk fortfarande är ”tankeväckande, briljant och i mycket hållbar” men att han nu starkare ser ”ensidigheten, överdrifterna och de gammalliberala illusionerna bakom resonemangen”.²⁴³

Tingsten framhåller hur man i Israels fall förenar flera olika kollektiva ägandeformer; staten, fackföreningarna och andra organisationer. Erfarenheterna från Israel övertygade honom om att kollektiv äganderätt och planhushållning i stor omfattning kan förenas med ett demokratiskt styre.²⁴⁴

2.5 Israel under Tingstens sista decennium

Under 60-talet kom Tingsten att dra sig tillbaka från den framskjutna position han tidigare haft i den offentliga debatten. I samband med att han lämnade chefredaktörsposten på DN trappades också hans artikelskrivande ner kraftigt. Han skrev under de första åren fortfarande ett 50-tal artiklar om året för DN men i jämförelse med de kanske 250 artiklar han tidigare brukat skriva blev det en stor omställning för honom.²⁴⁵ När det gäller artiklar i Palestina/Israel-frågan så märks denna ändring tydligt, under perioden 1960-66 berör han bara ämnet i en hanfull artiklar. I och med Sexdagarskriget 1967 kom han dock att återigen

²³⁹ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 207

²⁴⁰ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 207

²⁴¹ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 208

²⁴² Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 228 f

²⁴³ Tingsten, Herbert, ”Socialisering och planhushållning”, *Tiden*, 1967

²⁴⁴ Tingsten, Herbert, ”Socialisering och planhushållning”, *Tiden*, 1967

²⁴⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 246

engagera sig i debatten. Det som istället kom att uppta Tingstens tid blev arbetet med memoarerna och under 1961-64 utgavs hans fyra delar i memoarsviten *Mitt liv*.

Efter konflikter med DN:s redaktionsledning och Olof Lagercrantz, hans efterträdare på redaktörsposten, kom Tingsten 1964 att helt att bryta med DN. Hans främsta forum blev istället Göteborgs handels och sjöfartstidning. Tingstens sista DN artikel som berör Israel blev episkt nog en dödsruna över Hugo Valentin. Texten avslutas med orden:

För några månader skrev jag att Hugo Valentin var en av de finaste människor jag känt. Jag är övertygad om att alla hans vänner, ja alla som kommit i någon närmare beröring med honom, instämmer i det omdömet. Han dog inför en debatt där han skulle försvara det älskade Israel mot misstydningar, förtal och angrepp. I denna tid står Israel i en svår situation, ännu svårare än den som ständigt kastat sina skuggor och välvt sina hotelser över den nya staten. Vi kan inte bättre visa vår känsla inför Hugo Valentins insatser än genom att levande känna fordran att Israel måtte bestå och att vi bör göra det vi kan för att denna statsbildning, enastående i sin förening av tradition, mystik, framstegstro och effektivt arbete, skall nå freden och tryggheten.²⁴⁶

Med dessa ord tycks Tingsten fullborda sin vandring i Palestina-debatten då han nu själv placerar in sin egen gärning som kamp i Hugo Valentins anda.

Sexdagarskriget

Kriget 1967 är en centralpunkt i Palestina-konfliktens historia och för Tingstens del blev det den sista striden på Israels sida.

Kriget föregicks av en upptrappad konflikt mellan Israel och Syren. Israel hade, med syftet att betvinga det palestinska gerillamotståndet, vid ett flertal tillfällen gjort militära raidar in på syriskt territorium, samt en större aktion på Västbanken i Jordanien 1966, aktioner som fördömdes av FN:s säkerhetsråd. Gränsstriderna med Syrien nådde ett klimax då sex syriska plan sköts ned. Under 1967 började rykten florerat om att Israel börjat samla pansartrupper vid gränsen som i förberedelse för ett anfall. Syrien återopade sin militärallians med Egypten, och Nasser som länge anklagats för passivitet i Palestina-frågan var pressad att agera.²⁴⁷

Egypten handlade genom att kräva att FN-styrkan i Gaza skulle evakueras och koncentrerade trupper till gränsen mot Israel, vidare stängde man återigen Aqabaviken för israeliska fartyg och Egypten upprättade försvarspakter också med Jordanien och Irak. Israel agerade snabbt; israeliskt flyg slog på bara några timmar ut det Egyptiska flygvapnet och säkrade därigenom total kontroll över luftrummet, Jordanien och Syrien grep in till Egyptens försvar men slogs snabbt tillbaka. Några dagar senare hade hela Sinaihalvön och Gazaremsan (Egypten), Västbanken (Jordanien), och Golanhöjderna (Syrien) intagits av Israel. De allierade arabiska staterna hade lidit ett totalt och förudmjukande nederlag.²⁴⁸

Denna gång fick kriget inte samma diplomatiska efterspel som under Suezkrisen tio år tidigare då Israel tvingades till omfattande reträtter. FN:s generalförsamling lyckades inte enas kring några substantiella beslut och den resolution som säkerhetsrådet antog om ett israeliskt tillbakadragande (242) kom att bli föremål för stora tolkningsstrider och fick aldrig några praktiska konsekvenser.²⁴⁹

I och med Sexdagarskriget ritades grunddragen upp för den moderna Palestina-konflikten; Västbanken och Gazaremsan, de kvarvarande palestinska områdena där också

²⁴⁶ DN, 08/05-63

²⁴⁷ Bjereld, 1992, s. 30, Finkelstein, 2003, s. 125

²⁴⁸ Bjereld, 1992, s. 30

²⁴⁹ Bjereld, 1992, s. 30 f, Finkelstein, 2003, s. 144 ff

stora delar av flyktingarna från 48-kriget kommit att leva, var nu under israelisk ockupation. En annan betydande förändring som Bjereld pekar på är att palestinierna under 60-talet successivt återigen träder in på den politiska arenan. Med framväxten av palestinska väpnade grupper som Al Fatah och vänstergrupperna PFLP och DFLP och en förstärkt palestinsk nationalism börjar de internationellt erkännas som en självständig aktör i konflikten, från att tidigare endast setts som ett ”flyktingproblem”, och fått representeras av de arabiska staterna.²⁵⁰ Denna internationella utvecklingsväg kan ställas i jämförelse med Tingstens utveckling i synen på konflikten som gått åt det motsatta hållet; på 40-talet erkände han en legitim palestinsk nationell strävan men under 50 och 60-talet framträder endast palestinierna som ”flyktingproblem” och deras politiska anspråk utdefinieras som dirigerade av de arabiska staterna.

Sexdagarskriget aktualiserade återigen Palestina-konflikten i den svenska debatten och kan ses som den första sprickan i det tidigare så grundmurade stödet till Israel, det blev en första antydning om ett kommande opinionsskifte. Ulf Bjereld som i sin avhandling *Svensk mellanösternpolitik* studerat flera aspekter av den svenska opinionen i Palestinafrågan under det viktiga skedet 1967-1976 menar visserligen att det först är 1974 som man kan tala en tydlig ändring i Sveriges officiella linje, en ändring som manifesteras inte minst genom att Sverige i FN:s generalförsamling röstar ja till att bjuda in PLO att tala i FN. Ett beslut som blev ett avgörande erkännande av PLO som representant för palestinska nationella intressen.²⁵¹ När det gäller den svenska opinionens inställning så dröjer det fram till 80-talet innan kritiken mot Israel får fäste i de breda folklagen.²⁵²

Vad som ändå var betydande i 60-talets opinionsläge var framväxten av en pro-palestinsk och Israel-kritisk opinion. Dels från den nya vänsterns men även inom socialdemokratien och från kyrkligt håll höjdes israelkritiska röster. Även om denna opinion inte fick något större genomslag så utgjorde dess blotta existens en kontrast till 50-talet.

Tingstens engagemang under Sexdagarskriget kom naturligt att skilja sig från den roll han spelade under 50-talets slut, han hade inte längre Dagens nyheters ledarsidor som plattform att utgå ifrån, och hans publicistiska gärning kom att begränsas till ett tiotal längre artiklar i Göteborgs handels och sjöfartstidning.²⁵³ Tematiskt däremot var det Tingsten skrev i mycket en reprisering av Suezkrisens argumentation. *Det hotade Israel* ges 1967 ut i en nyutgåva, vissa tillägg har gjorts, men det tycks vara talande för hur Tingsten ser dessa situationer som i grunden identiska. Israel var än en gång hotat och konfliktens logik densamma. I artikeln ”Israels rättfärdiga sak” från 1969 skriver Tingsten:

Då Israel efter fåfänga försök att genom Förenta nationerna vinna stöd för sina folkrättsligt ostridiga krav angrep det egyptiska flyget och förvandlade gerillakriget till ett staternas öppna krig innebar detta ett nödvärn vars rättmätighet i god tro inte gärna kunde sättas i fråga.²⁵⁴

Arabstaternas vägran till fredsförhandlingar med Israel, dessa staters hetspropaganda och deras understödda och ”dirigerade terrorförband” var orsakerna till kriget och kontrasteras i artikeln återigen till Israels fredssträvan.²⁵⁵

I artikeln ”Ockupationens problem” diskuterar Tingsten situationen i de områden som ockuperats i samband med kriget. Tingstens grundinställning är att ett upprätthållande av ockupationen under de närmsta åren är det enda möjliga alternativet för Israel. Tingsten benämner ockupationen som en provisorisk lösning och vill tona ner riskerna att för att den

²⁵⁰ Bjereld, 1992, s. 31 f

²⁵¹ Bjereld, 1992, s. 188 ff

²⁵² Bjereld, 1992, s. 142

²⁵³ Dessa artiklar publiceras även i utökad form i Tingstens bok *Min politiska horisont* från 1969.

²⁵⁴ *Göteborgs handel och sjöfartstidning*, 04/06-69

²⁵⁵ *Göteborgs handel och sjöfartstidning*, 04/06-69

rådande situationen permanenteras, det vill säga att Västbanken, Gaza och Golanhöjderna annekteras av Israel, och menar att en sådan linje har obetydligt stöd i parlamentet. Men så länge inte Israel kan nå en ”verklig fred” med arabstaterna behöver landet dessa områden för att kunna försvara sig i händelse av nya anfall.²⁵⁶ Men ockupationen, handlar dock av Tingstens beskrivning att döma, om allt annat än problem – den israeliska administrationen innebär i många avseenden framsteg. På Västbanken är kommunikationer och handel fria, araberna har i motsats till den tidigare situationen för judarna fri tillgång till sina heliga platser, araberna finner arbetstillfällen i Israel, lönerna är vida högre än tidigare, förbättringar har skett genom väg- och byggarbeten och sjukhus och skolor har anlagts, vanliga demokratiska rättigheter har med vissa begränsningar införts, och dödsstraffet har avskaffats, skriver Tingsten.²⁵⁷

Denna intensiva reformverksamhet motiveras i princip med de allmänt humanitära och demokratiska synpunkter som är grundläggande för israelisk politik. Men säkerligen räknar man också med att åtgärderna skall mildra den av hatpropaganda stimulerade fientligheten mot Israel /.../ De insatser som görs framstår som en praktisk propaganda som kan tänkas ha betydelse för stämningen i arabstaterna utanför de ockuperade områdenas gränser.²⁵⁸

Tingsten tycks se optimistiskt på ockupationens möjligheter. När han reser på de ockuperade områdena får han inte bara intrycket av ”lugn och ordning utan av ett tämligen tvångslöst förhållande mellan de båda folkgrupperna”. De palestinska motståndsrörelserna inom PLO, av Tingsten benämnda som terroristorganisationer, har inget stöd att hämta på Västbanken. Han avfärdar vidare själva idén om en palestinsk nationalkänsla. Föreställningen om Palestina som en självständig stat menar han sakna förankring i folkets traditioner, nationalismen är istället främst ett vapen mot Israel.²⁵⁹

Utifrån sina resor i landet skriver Tingsten också mer allmänna beskrivningar av förhållandena i Israel, han återberättar dels vad han tidigare skrivit och dels fördjupar han sin analys på olika områden. Ett sådant ämne är frågan om religionens ställning i Israel vilket Tingsten behandlar i flera längre artiklar. Ett annat tema Tingsten fokuserar på är den ökande antisemitismen i Ryssland; han skildrar hur judarnas grundläggande rättigheter beskurits och de rena judeförföljelserna i form av avrättningar och deportationer, och han tar även upp antisemitismens förankring i den marxistiska traditionen. Den sovjetiska hatpropagandan mot Israel står dock i fokus. Tingstens grundläggande allmänna poäng i fråga om antisionismen är att han menar att utvecklingen nått en punkt där det nu blivit omöjligt att skilja mellan antisionism och antisemitism. Att hävda att man inte har någonting emot judar men att man hatar Israel menar Tingsten vara en orimlighet; en välvillig eller neutral inställning till judarna kan inte förenas med viljan att utplåna Israel.²⁶⁰

Kravet på Israels förstörande blir en krigsförklaring inte bara mot judarna i Israel utan mot den väldiga majoritet av judar utanför Israel, som i den nya staten ser en tillflykt eller ett förverkligande av det judiska folkets förhoppningar.²⁶¹

Tingsten fann även antisemitiska ståndpunkter i svensk Israel-kritik. I en artikel från 1967 angriper han den svenske generalen von Horn och ambassadören Gunnar Häggelöf, två personer som han menar gjort stor skada genom sina uttalande på grund av deras höga samhällsställning. Annan israelkritik som inte når samma inflytande tycks Tingsten i regel

²⁵⁶ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 11/06-69, 4/6-69

²⁵⁷ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 11/06-69

²⁵⁸ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 11/06-69

²⁵⁹ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 11/06-69

²⁶⁰ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 01/07-68, 03/07-68

²⁶¹ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 03/07-68

välja att avfärda eller ignorera, i alla fall i sin artiklar och böcker att döma. Von Horns skrift *Fredens soldater* fick stor uppmärksamhet bland annat för de skarpa anklagelser som riktas mot Israel om hot och utpressning mot FN-tjänstemän och för att ha legat bakom mordet på en av von Horns medarbetare. Tingsten avfärdar dessa anklagelser som rent nonsens och han angriper von Horn för vara illvilligt inställd mot judarna.²⁶² Om von Horns intygelse om att inte vara någon antisemit skriver Tingsten:

en person, som för att skada Israel så vanställer fakta, så systematiskt beljugar, så systematiskt understryker sanningen tillåter jag mig att – liksom Ben Gurion – kalla antisemit, låt vara en lätt maskerad och därför särskilt farlig antisemit.²⁶³

Tingsten menar att den framväxande kritiken mot Israel kan delas in i två läger, dels kommer den från den grupp av personer som säger sig älska landet men som fordrar en ”övermänsklig mildhet och fördragsamhet av dem de älskar” och sen finns det kritiken från nyvänstern.²⁶⁴ Den kritik som förts fram av 60-talets nya vänster avfärdar Tingsten snabbt och skoningslöst. Tingsten menar att kritiken är bedräglig, den är bestämd av allmänpolitiska motiv, av att Israel stöds av USA och behandlas fientligt av Ryssland och Kina. I ett demokratiskt land som Sverige är det dock inte möjligt att angripa Israel för att landet inte är ”en totalitär och s k socialistisk regim”, och därför måste de hitta en annan strategi. Man väljer då att istället kritisera Israel för bristande humanitet och tolerans trots att det är självklart att Israel i detta hänseende är överlägset arabstaterna.²⁶⁵

En artikel som avslutningsvis i detta sammanhang är värd att framhäva, och som i likhet med avskedet till Valentin bär en liknande symbolisk innebörd, är en bokrecension i Expressen från 1970. De tre unga liberalerna Per Ahlmark, Thomas Hammarberg och Ernst Klein gav det året ut boken *Det hatade Israel*. Titeln tycks vara en tydlig referens till Tingstens egna verk. Ahlmark med flera fokuserar också på teman som varit centrala för Tingstens engagemang. Tingsten själv hyllar författarnas tankeskärpa, deras stora perspektiv, briljanta stil, och menar att boken är en nödvändighet för dem som vill sätta sig in i Palestina/Israel frågan. Den enda invändning Tingsten tar upp är att författarna inte i tillräcklig utsträckning framhäver Israels positiva exempel, de beundransvärda politiska framsteg Israel stått för trots sin svåra situation.²⁶⁶ Med denna recension lämnar Tingsten vidare stridsbaneret, om kampen för Israel, till en ny generation liberala skribenter.

Myten om Israel

Tingstens 60-tal präglades av flera stora omställningar, dels blev uppbrottet från arbetet på DN en stor förändring i hans liv, men av än större betydelse blev en personlig olycka; 1958 fick Tingsten en sjukdomsdiagnos som starkt skulle påverka honom under sista delen av hans liv. Han hade under en lägre tid haft problem med synen och vid en läkarundersökning konstaterades det att han drabbats av en fortskridande försvagning av näthinnan, han skulle stegvis komma att förlora synen. Inte minst för en person som Tingsten som ägnade nästan all sin vakna tid till läsande eller skrivande blev det ett oerhört hårt slag.²⁶⁷ Även om det kom att dröja tio år innan han helt förlorade läsesynen så kom sjukdomen att aktualisera de existentiella frågeställningar som Tingsten alltid brottats med sen sin ungdom; nihilismen,

²⁶² Göteborgs handel och sjöfartstidning, 22/03-67

²⁶³ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 22/03-67

²⁶⁴ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 13/06-69

²⁶⁵ Göteborgs handel och sjöfartstidning, 13/06-69

²⁶⁶ Expressen, 13/04-70

²⁶⁷ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, s. 202 f

dödsångesten och skuldkänslorna. Många av Tingstens böcker under 60-talet, inte minst memoarverket, kretsar kring existentiella frågeställningar kring åldrandet och döden. Andra böcker som kan nämnas är *När skymningen faller på*, *Flyktförsök*, och *Notiser om liv och död*. Tingstens strävan att finna mening i tillvaron accentuerades i takt med den förlorade synen, identifikationen med Israel representerade en sådan väg till mening. Israels överlevnad var ett av de största värdena i Tingstens politiska engagemang. Denna fråga var av stor personlig betydelse för honom och han kom att tala och skriva om landet med ökad sentimentalitet. Han skriver 1970 om hur han under de senare åren vid föredrag om Israel brottats med en ständigt överhängande rädsla för att brista ut i gråt.²⁶⁸

Tingsten återvände flera gånger till Israel och i boken *När skymningen faller på* beskriver han intrycken från resan 1969:

Det var vår fjärde resa /.../ och jag kände samma värme, samma kärlek, kan jag lugnt säga, som tidigare. Den väsentliga orsaken till detta är jag inte riktigt på det klara med. Jag tror dock, som jag ofta förklarat i föredrag och skrifter, att föreningen av rationalism och mystik, av kritisk skepsis och ovillkorlig hängivelse fånglar mig som ett ideal, vilket jag alltid drömt om men aldrig kunnat själv förverkliga.²⁶⁹

Dessa rader säger mycket om Israels betydelse för Tingsten på det personliga planet. Det intressanta är just det faktum att Tingsten ändå sträcker sig så långt han kan efter dessa ideal; denna syntes. Han är dock inte i stånd att komma närmare än att på ett indirekt sätt omfamna dessa idéer genom att sluta upp bakom Israel.

Idéhistorikern Svante Nordin skildrar med träffande liknelser denna kluvenhet mellan rationalismen och det metafysiska hos Tingsten, i sin svenska filosofihistoria *Från Hägerström till Hedenius*. Tingsten var i likhet med många intellektuella av hans generation skolade i Hägerströms filosofi. Utmärkande var den nihilistiska livsåskådningen där varken gud eller objektiva värden hade någon plats och metafysiska konstruktioner inom vetenskap och filosofi avfärdades. Trots att Tingsten i flera avseenden intog en mer radikal position i dessa frågor än många representanter för denna tradition så kom han ändå ständigt att brottas med det metafysiska. ”Bakom fasaden av en förnuftets man fanns en fantasins martyr, under salongen med finmöblerna fanns källaren med hundarna”, lyder Svante Nordins beskrivning.²⁷⁰ Liknande motsättningar går säkerligen att finna hos många inom den tidens positivistiska läger, men de finns på ett oerhört påtagligt sätt hos Tingsten och det var teman som präglade de självreflekterande verk han skrev under 1960-talet.

Det mest betungande temat i Tingstens liv var dödsångesten. I den första memoardelen beskriver han under rubriken ”Detta spel är ett ovärdigt spel” den intensiva period under 1923-1924 då han gick längst i sin konfrontation med dödligheten. Svante Nordin sammanfattar det som en religiös kris där Tingstens grundupplevelse är att nihilismen gör livet omöjligt, tillvaron blir rationellt meningslös om det inte handlar om mer än sätt att få tiden att gå i väntan på döden.²⁷¹

Tingsten kapitulerade stundtals inför att erkänna ett mänskligt behov av illusioner. I ett brev från samma år skriver han bland annat att han ”förstår, att intelligenta människor kan tro, inte därför att tron inte är irrationell – ty det är den – utan därför att trycket kan bli så stort, att tanken måste kapitulera”.²⁷² Han ansåg sig dock inte själv vara i stånd att finna en sådan illusion oavsett hur starkt han än längtade efter det. Hans försök i ungdomen att definiera sig som kristen misslyckades kapitalt och kom att överges snabbt. Inte heller världsliga idéer

²⁶⁸ Tingsten, Herbert, *När skymningen faller på*, (Stockholm 1970), s. 102

²⁶⁹ Tingsten, 1970, s. 101

²⁷⁰ Nordin, Svante, *Från Hägerström till Hedenius – Den moderna svenska filosofin*, (Lund, 1983), s. 190

²⁷¹ Nordin, 1983, s. 190

²⁷² Tingsten, Herbert, *Mitt liv – Ungdomsåren*, (Stockholm 1971), s. 250

kunde skapa mening; utan gudstro kunde inte objektiva värden motiveras.²⁷³ Även om Tingsten vid sidan av Hedenius kom att höra till de mest stridbara ateisterna i den svenska debatten så kom han ändå att behålla en stark respekt för religiös tro. Han vände sig skarpt mot programmatiska religiösa system men kände sympati för vagare föreställningar och för personer som avstod från att uppbåda rationellt försvar för den religiösa tron.²⁷⁴

De existentiella konflikterna följde Tingsten genom livet men aldrig med samma styrka och långvarighet som under ungdomen, vilket han i memoarerna förklarar med att det är oundvikligt att man når en trötthet och resignation inför dessa frågor. Dessa grundläggande konflikter kom i Tingsten i personliga liv istället att ta form av ett ständigt pendlande mellan nihilism och ”aktivism”. I samband med arbetsprestationer brottades han med de nihilistiska känslorna men engagemanget i politiska och vetenskapliga idéer kom genom åren att i allt högre grad att kunna övervinna hans passiviserande och destruktiva sida.²⁷⁵

Sökandet efter illusioner levde ändå kvar hos Tingsten. Under sina studier på 30-talet av fascismens ideologi kom han att läsa Georges Sorel och Maurice Barrés och mötte då återigen en antiintellektualismens lockelse.²⁷⁶ Sorels bok *Refléxions sur la violence* gjorde ett djupt intryck på honom. Tingsten vände sig visserligen kraftfullt mot den sorelska mytläran, där myter omfamnas för sitt värde som inspiration och eggelse för mänskligheten. I Sorels egen förkunnelse var det generalstrejken som predikades som myt. I sin analys och kritik av fascismen framhävde Tingsten just mytlärens betydelse; nazismen och den italienska fascismen framförde myter och förkunnade samtidigt myternas betydelse som just myter.²⁷⁷

På det personliga planet fann dock Tingsten i Sorel en följeslagare genom livet. I många skrifter återkommer referenser till Sorel, visserligen både i form av skarp kritik och positiva omdömen, och det är tydligt att Tingsten starkt fascinerades av den franske filosofen. I sina memoarer skriver han:

det stora intryck som Sorel gjorde på mig berodde på hans förmåga att förena skepsis och glöd, genomskådande och patos, och att i en konstruktion, som liknar kinesiska askar, presentera en rad attityder, som jag kände, och delvis ännu känner, som vetenskapligt fruktbara och personligen väsentliga.²⁷⁸

Också i Maurice Barrés fann Tingsten en själsfrände. Barrés längtan efter att övervinna nihilismen genom att finna en tro såg Tingsten som den starkaste beskrivningen av den situation han själv befann sig i. I ett brev till vännen Wilhelm Scharp, som refereras i memoarerna skriver Tingsten: ”Jag känner mig liksom ha funnit en ledstång på vägen mot intigheten. Ett divertissement, som kan vara några decennier”.²⁷⁹

Som Svante Nordin konstaterar så kan Tingstens identifikation med den franska antirationalismen tyckas vara paradoxal; samtidigt som han kraftfullt tar avstånd från dem så dras han till tanken på att finna en myt med kraft nog att övervinna nihilismen och skapa mening i tillvaron. Men i motsats till Sorel och Barrés som försökte förena nihilismen och tron i en sammanhängande filosofi, gjorde Tingsten aldrig några sådana försök. Tvivlen och frälsningslängtan hölls hos Tingsten tillbaka till den privata sfären: ”Officiellt predikades förnuftets och ideologilöshetens mjölk. Om emellanåt starkare drycker avnjuts sker det i det privata”, sammanfattar Nordin.²⁸⁰

²⁷³ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Ungdomsåren*, s. 248 ff

²⁷⁴ Lundborg, 1991, s. 156

²⁷⁵ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Ungdomsåren*, s. 264 f

²⁷⁶ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Ungdomsåren*, s. 255

²⁷⁷ DN, 28/05-59

²⁷⁸ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Mellan trettio och femtio*, s. 208

²⁷⁹ Tingsten, 1971, *Mitt liv – Mellan trettio och femtio*, s. 89

²⁸⁰ Nordin, 1983, s. 191

I en artikelserie i DN från 1959 behandlar Tingsten mytbegreppets idéhistoria. Hans teoretiska utgångspunkt är att föreställningar om myten som drivkraft i historien varit på frammarsch under 1900-talet men att det andra världskriget blev ett avgörande vändpunkt i denna utveckling. De stora mytbärarna, tyskarna, italienarna och japanerna, kapitulerade ovillkorligt för det skeptiska västerlandet och det gudlösa Ryssland. Men viktigare än krigsresultatets politiska konsekvenser menar Tingsten vara att kriget visat att ”myterna inte visat någon förmåga att stegra folkets ansträngningar”.²⁸¹

Förnuftet har nu återinsatts på den tron som den besteg under upplysningstiden. Mänskligheten har aldrig varit mer samlad än nu kring tanken på att en önskad framtid av välstånd kan vinnas med rationella medel, skriver Tingsten. Att motivera idéer genom att hävda att de visserligen är sanningslösa men att de ändå är viktiga för att egga eller lugna befolkningen har blivit omodernt. Artikelserien avslutas med en hyllning till framstegsfilosofin och Tingsten formulerar en stark tilltro till de tekniska landvinningarnas möjligheter:

Atomkraften gör, mer än någon tidigare teknisk nyhet, den världsliga utopin till en rationell möjlighet. /--- / Som följeslagare till denna utopi står skräcken för undergång genom kärnvapen. Apokalypsen lika väl som kiliasmen har blivit närliggande realiteter.²⁸²

Med orden ”Myterna behövs inte längre för människornas förhoppningar och ängslan. Vi lever i en verklighet som ersätter dem” avslutar han artikelserien.²⁸³

Om man dock återvänder till hur Tingsten i samma artikelserie förklarar myternas dragningskraft uppenbarar sig den spricka som finns hos honom mellan kritiken mot myternas samhällseliga roll och erkännandet av deras värde på individnivå. I det han kallar det ”idealtypiska utvecklingsschemat” får myterna fäste genom att en:

kritisk analys av gängse åskådningar leder till en allmän relativism eller nihilism. Kvar står – på sin höjd – tron på livet eller åtminstone det egna livet som värde, och denna livstro omsätts i känsla för handling, kraft, nationell eller personlig självhävdelse – aktivitet utan mål. På detta stadium uppträder insikten att ideologier, illusioner eller myter kan tjäna som eggelse för handlingslivet, och man blir beredd att med all reservation, godtaga även de mest primitiva föreställningar som ger livet värde och innehåll. Denna ”lära” hade särskilt för en ungdom som vuxit upp i skepticisms skugga, stora behag. Den frigjorde handlingsbegäret utan att enervera förnuftet. Den förenade tvivel och tro, nihilism och heroism, hopplöshet och hänförelse /.../ Religionen kunde prisas och förkunnas av ateister, klasskampen och den nationella kampen av idylliker som något uppfriskande och exalterande, döden kunde ånyo introduceras som en romantisk aksesoar.²⁸⁴

Det spännande med dessa rader är att de tycks beskriva mer än ett allmänt schema, det skildrar också Tingstens personliga utveckling, så som han beskriver det i andra verk. Men det sista ledet i schemat saknas dock ändå – Lyckades Tingsten finna en illusion som kunde skapa mening i livet; en tro av andra graden? Kanske kan själva framstegstron placeras in i Tingstens schema för meningsskapande myter. Den stordådiga vision om utopiernas möjligheter att i den nära framtiden förverkligas som formuleras i artikelserien tycks inte ligga allt för långt ifrån de klassiska myterna i fråga om potential för eggelse för handlingslivet. Men i och med att Tingsten samtidigt skarpt vänder sig mot en deterministisk framstegstro blir konsekvensen att det snarare är i de konkreta manifestationerna av framsteget som potentiella meningsskapande myter bör sökas. Det rådande världsläget erbjuder endast potential för utopiernas förverkligande.

²⁸¹ DN, 04/06-59

²⁸² DN, 04/06-59

²⁸³ DN, 04/06-59

²⁸⁴ DN, 28/05-59

Kan Israel fylla den rollen? Som tidigare konstaterats så var landet onekligen av stor personlig betydelse för Tingsten och Israel var det land som mer än något annat stakade ut vägen mot utopins förverkligande. Inom forskningen kring Tingsten är flera beredda att dra slutsatser i den riktningen. Alf W Johansson gör det explicit och hävdar att Tingsten i flera avseenden blev en ”mytmänniska”, och han identifierar förutom Israel-mytens också föreställningen om ”den sovjetiska expansionismen” som myt.²⁸⁵ Johan Lundborg fokuserar inte i sin teologiska avhandling på den sorelska mytläran men han framhäver Israels betydelse för Tingsten. Lundborg menar att Tingstens uppslutning och starka engagemang för staten Israel kan ses som ett uttryck för en längtan att kunna ansluta sig till ”ideologi och religion i kombination” och fokuserar på Tingstens framhållande av hur rationalismen och det mytiska förenas.²⁸⁶

Tingsten inbjuder själv till att definiera denna ”tro på Israel” som en tro av andra graden. I den tredje memoardelen då Tingsten beskriver sin omvändelse under 40-talets slut skriver han att intrycken av Israel ”inte stod långt från Sorels känsla för myter, från tron på tron”.²⁸⁷ Denna beskrivning av Israelbilden är inte på något sätt genomgående i Tingstens självreflexion, exempelvis kan den fjärde memoardelen nämnas där Tingsten istället väljer formuleringen att Israel var ”Sorels myt som en i tanke och handling betygad realitet”.²⁸⁸ Tingsten tycks dock, om än blott för en kort stund, ha ifrågasatt sin idealbild av Israel, som det världsliga framstegets förkroppsligande, och liknat sin tro vid tron på en myt.

Av de politiska, kulturella och religiösa teman Tingsten behandlar i sina verk så intar Israel en speciell ställning. Om något tema verkligen lyckas leva upp till att bli en meningsskapande illusion så är det tron på och engagemanget för Israel. Det tycks svårt att överhuvudtaget finna någon liknande kandidat. Tingstens nära vän Ingemar Hedenius skriver i sin bok om Tingsten att kampanjen för Israel nog var den där han ”satsade mest av sitt hjärta. Hans kärlek till Israel och iver för dess välfärd hade karaktären av en verklig passion”.²⁸⁹

I en artikel i judisk krönika från 1967 skriver Tingsten:

Israel är en fackla för världen, jag tvekar inte att säga det. Här är något stort på gång. Här är ett land, som vi måste kunna känna för, oberoende av om vi är judar eller kristna.

Israel är det *mänskliga* landet framför andra.²⁹⁰

3.1 Sammanfattning och slutdiskussion

Tingsten vandrade från en uttalad antisionistisk position på 40-talet till ställningen som en ledande försvarare av Israel i den svenska debatten. När Tingsten 1946 behandlar Palestinafrågan i artiklar i DN gör han det utifrån ett stöd till den brittiska mandatpolitiken som vid det tillfället kritiserades av debattörer som Ehrenpreis och Hugo Valentin. Det sionistiska projektet såg han som ett ur ekonomisk synvinkel realistiskt, moraliskt svårt att rättfärdiga och dessutom som ett hinder mot assimilationen, den enda möjliga vägen för judisk emancipation.

²⁸⁵ Johansson, 1995, s. 25 ff

²⁸⁶ Lundborg, 1991, s. 167

²⁸⁷ Tingsten, 1971, *Mitt liv - Tidningen 1946-52*, s. 150

²⁸⁸ Tingsten, 1971, *Mitt liv - Tio år 1953-63*, s. 84

²⁸⁹ Hedenius, Ingemar, *Herbert Tingsten – Människan och demokraten*, (Stockholm 1974), s. 165

²⁹⁰ Tingsten, ”Israel - Det mänskliga landet framför andra”, *Judisk krönika* nr 6, 1967

Att Tingsten stegvis ändrade uppfattning kan förklaras utifrån flera faktorer. Dels förändrades förutsättningarna för diskussionen när Israel i och med 48-kriget blir ett fullbordat faktum. Tingsten menade själv att han med statens tillkomst blev sionist i en slags pragmatisk mening, det vill säga att han hoppas på Israels överlevnad utan att för den skull vara beredd att teoretiskt sluta upp bakom sionismens program. Genom läsning av Chaim Weizmann når dock Tingsten en inlevelse i den sionistiska rörelsens kamp och historia. Det Tingsten mer än något annat fascinerats av är att han i Weizmann ser ett liv präglad av lidelsefull kamp för en idé. Denna Weizmanns förening med sionismens idé kom vidare inte bara att representera ett individuellt öde utan Tingsten finner att det är idéer som i olika utsträckning genomsyrar hela det judiska folket. Denna idealistiska grund blir också ett återkommande huvuddrag när Tingsten under 50-talet lyfter fram Israel som världsligt ideal. Diskussionerna med de ledande sionisterna i Sverige bör inte heller underskattas i betydelse, även om de inte framhålls på samma sätt av Tingsten själv. Tingstens utveckling i synen på Israel från 40- till 60-talet kan i stora drag ses som ett slags uppslutning till den linje Hugo Valentin stod för, ett stegvis närmande till de uppfattningar han först positionerade sig emot.

Suezkrisen 1956 blir en vändpunkt för Tingsten i och med att han då för första gången träder in i debatten som ledande försvarare av Israel. För att förstå denna vändning bör Israels förändrade ställning i de världspolitiska motsättningarna betonas. Israel kunde fogas in i Tingstens mall för kalla krigets motsättningar, där striden stod mellan västvärldens demokratier och öststaternas totalitarism. Inte nog med det, Israel befann sig i frontlinjen i denna strid. Israel och Ungern blev brännpunkter där totalitarismens utbredning hotade. Israels krig var med denna bakgrund en nödvändighet.

Med startpunkt i Suezkrisen framträder Israel i Tingstens skrifter som världsligt ideal och som bärare av framsteget, på ett sätt som i många avseenden kan jämföras med den roll som USA spelade i Tingsten politiska tänkande. USA och Israel upphöjdes av Tingsten, de var nationer som bars upp av en idémässig grund, präglades av en idealism, som gav statsbildningen och samhället riktning och mening, de uppbar som nationer universella värden. Samhällena har det gemensamma att de på en rad områden präglas av framsteget. USA och Israel kontrasteras dels som motpoler till östdiktaturena men också mot den stagnation som Tingsten ansåg att det gamla Europa stod för. En gemensam bakgrund för de två staterna, som varit avgörande för den speciella ställning de kommit att inta, är hur nationerna formats ur immigrationen.

Israels ekonomiska struktur kommer att påverka Tingsten i synen på möjligheterna att förena statligt ägande och styrning med demokrati. Israels exempel på förening av kollektivism och demokrati föranleder Tingsten att omvärdera Hayek-influenserade teser som varit avgörande för hans kritik mot socialdemokratiens politik under 40-talets slut.

Tingstens framställning av Palestinas historia i *Det hotade Israel* tangerar i stor utsträckning den svenska tradition av kristna reseberättelser till det heliga landet under 1800- och det tidiga 1900-talet. Tingsten kan tydligt placeras in i en kolonial diskurs. I likhet med traditionella kristna perspektiv präglas Tingstens skildring av synen hur det bibliska Palestina förfallit under en tvåtusen år av mörker – och det blir västs rationalitet som är den kraft som kan återupprätta landet. Det är i det ljuset som Israel växer fram; själva det materiella omskapandet av landet blir en grundsten i Tingstens centrala argument för Israels legitimitet, ”kulturarbetets rätt”. Israel står för en civilisatorisk mission genom moderniseringen av landet, att demokrati, ekonomiskt välstånd och överhuvud en västerländsk rationalism förs till landet. I motsats till en kristen kolonial frälsning, där Palestinas arabiska befolkning blir objektet för kristnande och upplysning, så är den civilisatoriska gärningen för Tingsten nära uteslutande inriktad på det judiska folket, dels i skapandet av en tillflykt för Europas förföljda och dels genom ”västernisering” av de ”primitiva” afrikanska och asiatiska judiska grupperna. Den arabiska befolkningen blir en passiv bakgrund för de judiska framstegen i landet.

Tingsten betonar dock hur de genom israeliskt inflytande får ökat välstånd och rättigheter som de aldrig skulle nått under arabiskt styre. 1948-kriget och Israels grundande kan relativt oproblematiskt infogas i Tingstens historieskrivning, att 750 000 palestinier blev flyktingar belastar inte Israel utan skulden för detta menar han att arabstaterna bär genom sin krigsförklaring och hat mot Israel.

Den framgångssaga som Israel är i Tingstens skildring tecknas i kontrast till judarnas långa historia av förföljelser och de överhängande krigshoten som Tingsten menar vara ett närstående hot om en upprepning av förintelsen. Israel balanserar i sin stora framgång på avgrundens rand.

Om man så vill kan det bli en symbolik för det mänskliga framsteget i stort.

Israel som framstegets förkroppsligande

Avslutningsvis ska jag återvända till Skovdahls slutsatser om Herbert Tingstens idéer om den lyckade demokratin och efterkrigstidens idyllism och se hur Israelbilden kan infogas i Tingstens utblickar över den rådande utvecklingen i västdemokratierna.

Även om Tingsten i stort såg positivt på den avideologiserade idyll som trädde in under efterkrigstiden så fanns komplikationer. Ett nyckelelement som tidigare berörts är det dilemma han fann i motsättningen mellan begreppen ”stabilitet” och ”vitalitet”, ett dilemma som i mer allmänna ordalag handlade om risken för att en intellektuell stagnation och liknöjdhet skulle bli konsekvensen i den avideologiserade idyllen.²⁹¹

I det förflutnas idéliv kännetecknades visserligen det sociala livet av konflikter men idédebatten hade å andra sidan varit livlig och handlat om stora principiellt viktiga frågor. Med utvecklingen till den demokratiska idyllen blev det politiska livet konfliktfritt och idédebatten därmed torftig. Skovdahl beskriver ett dubbelt samband hos Tingsten, för det ena mellan sociala konflikter och storslagna idéer och för det andra mellan intressepolitiska kompromisser och stagnerat idéliv. Hos Tingsten sammansmälter i stora drag demokratiseringsprocessen med synen på sekulariseringen och metafysikens död.²⁹²

Israel blir i likhet med USA hos Tingsten en framstegets bärare, vilket varit en återkommande poäng genom uppsatsen. Om man dock sammanfattningsvis ska karakterisera vilken form framsteget verkligen tar i den israeliska skepnaden, när Israel som stat förkroppsligar det mänskliga framsteget, framträder en tvetydig bild. Israel blir givetvis en representant för moderniteten och de värden som Tingsten starkast vill lyfta fram i de västerländska staterna: det framgångsrika demokratiska styrelseskicket, respekt för demokratiska fri- och rättigheter, välståndet och den sociala ingenjörskonsten, utbildningen och vetenskapens starka ställning – överhuvud att samhällslivet genomsyras av den västerländska rationalismen.

Men den sida av Israel som mer än något ger staten dess egenart som idealbild är att landet i fler avseenden blir syntesskapande. Israel förenar utmärkande drag från det förflutnas idéliv som innefattat värden som i skapandet av den avideologiserade idyllen fått rensas ut till förmån för andra högre värden. I sina många betygelser av Israels storhet är det dessa föreningar som Tingsten tydligast återkommer till. Dels handlar det om den syntes som uppnått mellan stabilitet och vitalitet; att idékampen levtt kvar under ett starkt och handlingskraftigt demokratiskt styre. Folkstyret ger ”eggelse, kampglädje och innehåll åt enskilda människors liv”, som Tingsten skriver i en tidigare citerad passage.²⁹³

²⁹¹ Skovdahl, 1992, s. 414 f

²⁹² Skovdahl, 1992, *Tingsten totalitarismen och ideologierna*, s. 416 f

²⁹³ Tingsten, 1957, s. 125

Den stora syntesen, som också hänger samman med statens bibehållna vitalitet, är föreningen av rationalism och mystik. Den gemensamma judiska idévärlden och historien färgar Israel men utan att hota det rationella tänkandet. Detta beror dels på att Israel genom sitt statsskick funnit en form för tolerans mellan religion och sekularism. Han förklarar det också med att religionen genom messianismen innefattar ett framstegstänkande, men han går längre än så, och hävdar vidare att religionen innefattar färre irrationella element än kristendomen, bland annat genom att dess fokus snarare ligger på praktiska handlingsregler än på teoretiska dogmer.²⁹⁴

Ett centralt begrepp är ”hängivelsen”, ett ideal som Tingsten fångats av och saknat i Europas moderna stater som snarare utmärks av liknöjdhet. Denna hängivelse finner Tingsten som utmärkande drag för Israel, närd av idealism, politiska ideologier, mystik och uråldriga traditioner. Tingsten accepterar denna kontext med den bestämda förvisningen att den förenas med en kritisk skepsis. Rationalismen är inte hotad. Men denna dubbelhet gör att Tingsten i Israel ser ”det mänskliga landet framför andra”.²⁹⁵

²⁹⁴ Lundborg, 1991, s. 168 f

²⁹⁵ Tingsten, 1967, ”Israel - Det mänskliga landet framför andra”

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tidningar och tidskrifter:

Herbert och Gerd Tingstens arkiv, tidningsurklipp, L207: 19:1-36, Kungliga biblioteket

Dagens nyheter :

03/07-46, 10/07-46,
17/04-49,
18/02-50, 21/02-50,
21/11-52, 29/11-52,
11/06-56, 30/10-56, 31/10-56, 06/11-56, 12/11-56, 23/11-56, 30/12-56
05/02-57, 28/03-57, 28/06-57, 15/7-57, 05/08-57, 09/09-57
02/01-58, 17/07-58, 18/07-58, 10/08-58, 14/12-58, 18/12-58
28/05-59, 04/06-59, 12/07-59
08/05-63

Svenska Dagbladet : 07/11-56

Expressen : 13/04-70

Göteborgs handel och sjöfartstidning :

22/03-67,
01/07-68, 03/07-68,
04/06-69, 11/06-69, 13/06-69

Judisk krönika : ”Israel – det mänskliga landet framför andra”, nr 6 1967

Tiden : ”Socialisering och planhushållning”, årg 59, s. 463-476, 1967

Tryck:

Tingsten 1936	Tingsten, Herbert, <i>Den nationella diktaturen</i> , (Stockholm 1936)
Tingsten 1948	Tingsten, Herbert, <i>Problem i USA</i> , (Stockholm 1948)
Tingsten 1951	Tingsten, Herbert, <i>Tredje ståndpunkten – En orimlighet.</i> (Stockholm 1951))
Tingsten 1957	Tingsten, Herbert, <i>Det hotade Israel</i> , (Stockholm 1957)
Tingsten 1958	Tingsten, Herbert, <i>På krigsstigen</i> , (Stockholm 1958)
Tingsten 1967	Tingsten, Herbert, <i>Det hotade Israel</i> , (Stockholm 1967) Tingsten, Herbert, <i>Notiser om liv och död</i> , (Stockholm 1967)
Tingsten 1969	Tingsten, Herbert, <i>Min politiska horisont</i> , (Stockholm 1969)
Tingsten 1970	Tingsten, Herbert, <i>När skymningen faller på</i> , (Stockholm 1970)
Tingsten 1971	Tingsten, Herbert, <i>Mitt liv – Ungdomsåren</i> , (Stockholm 1971) Tingsten, Herbert, <i>Mitt liv – Mellan trettio och femtio</i> , (Stockholm 1971)

- Tingsten, Herbert, *Mitt liv - Tidningen 1946--52*, (Stockholm 1971)
 Tingsten, Herbert, *Mitt liv – Tio år 1953-63*, (Stockholm 1971)
 Tingsten 1972 Tingsten, Herbert, *Flyktförsök*, (Stockholm 1972)

Litteratur

- Kätterström 2004 Kätterström, Örjan, ”En kort historik över jubilerande Samfundet Sverige Israel”, <http://www.sverige-israel.org/mapp1/historik.html>, 2004-04-09
- Runblom 2004 Runblom, Harald, *Om Hugo Valentin*, www.multietn.uu.se/pdf/2RunblomME28.pdf, 2004-04-09
- Azar 2001 Azar, Michael, *Frihet, jämlikhet, brodersmod – Revolution och kolonialism hos Albert Camus och Frantz Fanon*, (Stockholm 2001)
- Bachner 1999 Bachner, Henrik, *Återkomsten – Antisemitism i Sverige efter 1945*, (Stockholm 1999)
- Blum 1998 Blum, William, *CIA & USA:s verkliga utrikespolitik*, (Göteborg 1998)
- Boström 1988 Boström, Bengt-Ove, *Samtal om demokrati*, (Lund 1988)
- Bjereld 1989 Bjereld, Ulf, *Svensk Mellanösternpolitik*, (Stockholm 1989)
- Dahlstedt, Liedman 1996 Dahlstedt, Sten, Liedman, Sven-Eric, *Nationalismens logik*, (Stockholm 1996)
- Finkelstein 2003 Finkelstein, Norman G, *Image and reality of the Israel-Palestine conflict*, (New York 2003)
- Hedenius 1974 Hedenius, Ingemar, *Herbert Tingsten – Människan och demokraten*, (Stockholm 1974)
- Hourani 1992 Hourani, Albert, *De arabiska folkens historia*, (Lund 1992)
- Johansson 1995 Johansson, Alf W, *Herbert Tingsten och det kalla kriget*, (Stockholm 1995)
- Khalidi 1992 Khalidi, Walid, *Palestine reborn*, (London 1992)
- Lundborg 1991 Lundborg, Johan, *Ideologiernas och religionens död – En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik*, (Lund 1991)
- Morris 1990 Morris, Benny, *1948 and after*, (Oxford 1990)
- Nationalencyklopedin, Nittonde bandet, s. 199, (Höganäs 1996)
- Nordin 1983 Nordin, Svante, *Från Hägerström till Hedenius – Den moderna svenska filosofin*, (Lund, 1983)
- Said 1997 Said, Edward, *Orientalism*, (Stockholm 1997)
- Skovdahl 1992 Skovdahl, Bernt, *Tingsten totalitarismen och ideologierna*, (Stockholm 1992)
- Skovdahl 1996 Skovdahl, Bernt, *Framstegstankens förfall?*, (Stockholm 1996)
- Stråth 1998 Stråth, Bo, *Mellan två fonder – LO och den svenska modellen*, (Stockholm 1998)
- Weizmann 1951 Weizmann, Chaim, *Ett liv i kamp för Israel*, (Stockholm 1951)
- Wirtén 1996 Wirtén, Per, *Berättelserna – Mellanöstern efter kolonialismen*, (Stockholm 1996)